

‘We willen hier nooit meer weg’

**Een onderzoek naar ervaringen met
sociale contacten en zingeving in
seniorenwooncomplexen te Bennekom,
Wageningen en Rotterdam**

Johanneke Klaassens

met medewerking van

Anja Machielse

Laurens ten Kate

‘We willen hier nooit meer weg’

‘We willen hier nooit meer weg’

**Een onderzoek naar ervaringen met
sociale contacten en zingeving in
seniorenwooncomplexen te
Bennekom, Wageningen
en Rotterdam**

Johanneke Klaassens

**met medewerking van
Anja Machielse
Laurens ten Kate**

Dit rapport kwam tot stand in opdracht van en met financiële ondersteuning door de Vrijzinnig-religieuze Stichting Seniorenhuisvesting Zuid-Veluwe, in samenwerking met de Universiteit voor Humanistiek te Utrecht.

© Universiteit voor Humanistiek Utrecht, 2025

Vormgeving omslag en binnenwerk: Steven Boland, Amsterdam

Inhoud

1	Samenvatting	9
2	Dankwoord	13
3	Inleiding	15
3.1	Seniorenhuisvesting ‘Zuid-Veluwe’	16
3.2	Leeswijzer	17
4	Het onderzoek	19
4.1	Doel- en vraagstelling	19
4.2	Onderzoeksmethoden	20
4.3	Analyse	21
4.4	Betrouwbaarheid en validiteit	21
5	Bevindingen uit de literatuur	23
5.1	Sociale behoeften	23
5.1.1	Sociale behoeften op latere leeftijd	24
5.1.2	Sociale bronnen	25
5.2	Zingeving behoeften	25
5.2.1	Zingeving op latere leeftijd	26
5.2.2	Bronnen van zingeving	27
5.3	Woon- en verhuismotivatatie van ouderen	27
5.4	Transitie naar een nieuwe woning	28
5.4.1	Het verhuisproces	29
5.4.2	Verhuizen als betekenisvolle gebeurtenis	29
5.5	Wonen in een seniorenwooncomplex	30
5.6	Uitdagingen voor seniorencomplexen	31

6 De VRSSH: Aleidahof, Timanshof & Roosebrink 33

6.1	Korte geschiedenis van de VRSSH	33
6.2	Bewonerskenmerken van de VRSSH	34

7 Resultaten van de empirische studie 37

7.1	Inleiding	37
7.2	Motivaties en verwachtingen van bewoners	37
7.2.1	Rekening houden met (toekomstige) gezondheidsproblemen	38
7.2.2	Toegankelijke en veilige leefomgeving	39
7.2.3	Een goede plek voor een achterblijvende partner	40
7.2.4	Sociale contacten	40
7.3	Ervaringen van nieuwe bewoners	42
7.3.1	Een warm welkom	42
7.3.2	Meedoen met activiteiten	43
7.3.3	Rol van medebewoners en bewonerscoördinatoren	44
7.3.4	Afscheid nemen van het oude en wennen aan het nieuwe	46
7.3.5	Je appartement eigen maken	47
7.4	Ervaringen met sociale contacten en sociale activiteiten	48
7.4.1	Korte, dagelijkse momenten van contact	48
7.4.2	Een gevoel van saamhorigheid	50
7.4.3	Vormen van zorg en aandacht voor elkaar	53
7.4.4	Invloed van de leeftijd van bewoners	57
7.5	Ervaringen met zingeving en het vrijzinnig-religieus gedachtegoed	58
7.5.1	Zingeving van bewoners	58
7.5.2	Rol en betekenis van het vrijzinnig-religieus gedachtegoed	61
7.6	Zelforganiserend vermogen van bewoners en ondersteuning	64
7.6.1	Zelforganiserend vermogen van bewoners	65
7.6.2	Ondersteuning vanuit de VRSSH	69

8 Conclusies 75

8.1	Antwoord op de deelvragen	76
8.1.1	Wat was de motivatie van bewoners om bij de VRSSH te gaan wonen en welke verwachtingen hadden zij daarbij?	76
8.1.2	Wat zijn de ervaringen van bewoners als nieuwe bewoner bij de VRSSH?	76
8.1.3	Wat zijn de ervaringen van bewoners als het gaat om sociale contacten en sociale activiteiten in hun complex en welke sociale behoeften komen daarin naar voren?	77

8.1.4	Wat zijn de ervaringen van bewoners als het gaat om zingeving en aandacht voor het vrijzinnig-religieus gedachtegoed en welke zingevingsbehoeften komen daarin naar voren?	77
8.1.5	Wat doen bewoners zelf om hun sociale behoeften en zingevingsbehoeften in te vullen (zelforganiserend vermogen) en welke ondersteuning (van o.a. bewonerscoördinatoren) krijgen zij daarbij?	78
8.2	Antwoord op de onderzoeksvraag	78
8.3	Aanbevelingen	79
8.3.1	Balans tussen sociale betrokkenheid en sociale controle	79
8.3.2	Verdiepen van activiteiten aanbod	79
8.3.3	Inrichting ter bevordering van ontmoetingen	80
8.3.4	Taakverlichting	80
8.4	Reflectie op de uitdagingen voor seniorencomplexen	81
9	Vergelijkend onderzoek in Rotterdam	83
9.1	Thuisplusflats	83
9.2	Opzet van het onderzoek	84
9.2.1	Doel en onderzoeksvragen	84
9.2.2	De thuisplusflats	85
9.2.3	Respondenten	86
9.3	Resultaten	87
9.3.1	Motivatie om te verhuizen	87
9.3.2	Verwachtingen	88
9.3.3	Ervaringen met de overgang naar een seniorencomplex	89
9.3.4	Sociale contacten	90
9.3.5	Sociale activiteiten	93
9.3.6	Zingeving	94
9.3.7	Ervaringen met de Thuisplusflat	95
9.4	Conclusies	97
9.5	Verschillen met de VRSSH-complexen	98
10	Literatuur	101

Samenvatting

Achtergrond

De Nederlandse overheid stimuleert dat ouderen zo lang mogelijk zelfstandig blijven wonen en de meeste ouderen willen dat zelf ook. Om in de behoefte aan zelfstandige woonruimte te voorzien kent Nederland een groot aantal wooncomplexen die specifiek voor ouderen zijn bedoeld. Deze complexen beschikken vaak over extra voorzieningen, zoals een gemeenschappelijke ruimte waar bewoners elkaar kunnen ontmoeten en deel kunnen nemen aan gezamenlijke activiteiten.

Dit onderzoek richt zich op de vraag wat er gebeurt in je leven als je de stap zet van het huis waarin je zo lang woonde, wellicht met je gezin, naar een appartement binnen een seniorencomplex. En als je er eenmaal woont, hoe ga je dan om met de spanning tussen de autonomie waarnaar je verlangt en de verbondenheid waaraan je behoefte hebt?

Deze vragen vormen de aanleiding tot dit onderzoek.

De VRSSH

Het onderzoek vond plaats in drie wooncomplexen voor zelfstandige wonende senioren van 55 jaar en ouder: de Aleidahof en Timanshof in Bennekom, en de Roosebrink in Wageningen. De Vrijzinnig-Religieuze Stichting Seniorenhuisvesting ‘Zuid-Veluwe’ (VRSSH) heeft het voordrachtsrecht voor deze wooncomplexen en is samen met woningcorporatie Woonstede verantwoordelijk voor de toewijzing van appartementen in deze complexen. De stichting is in de drie wooncomplexen verantwoordelijk voor het zogenaamde ‘Wonen met een plus’, dat wil zeggen dat zij bijzondere voorzieningen en activiteiten voor bewoners organiseert en veel aandacht heeft voor de bewoners. Het werk van de stichting richt zich op vier doelen, de zogenaamde ‘vier O’s’: Ontmoeten, Ontwikkelen,

Ontzorgen en Ontspannen. De activiteiten en voorzieningen worden getoetst aan de hand van deze doelen.

Het onderzoek

In het onderzoek wordt specifiek gevraagd naar de motivatie om te gaan wonen in de huizen, naar de ervaringen met sociale contacten en activiteiten en naar de mogelijke betekenis van het vrijzinnig-religieuze gedachtegoed voor de bewoners.

De hoofdvraag van het onderzoek is als volgt geformuleerd:

Hoe ervaren ouderen het wonen in een seniorenwooncomplex van de VRSSH in termen van onderlinge samenhang en het vinden en behouden van zingeving in het leven, wat is daarbij de rol en betekenis van het vrijzinnig-religieus gedachtegoed van de stichting, en welke ondersteuning kan de stichting de bewoners hierbij bieden?

Het onderzoek bestaat uit twee afzonderlijke onderdelen: een literatuurstudie en een empirische studie. De literatuurstudie omvat een analyse van relevante wetenschappelijke literatuur over het wonen in seniorenwooncomplexen, specifiek over de behoefte aan sociale contacten, sociale participatie, zingeving, en de betekenis en verwerking van een verhuizing naar een seniorencomplex.

De empirische studie heeft de vorm van een mixed-methods onderzoek en omvat drie afzonderlijke onderdelen: vragenlijsten om de achtergronden van bewoners, hun welbevinden en hun ervaringen met activiteiten en sociale contacten in kaart te brengen, participerende observaties in de drie onderzochte seniorencomplexen, en een kwalitatief onderzoek dat diepte-interviews met professionals en bewoners van de complexen omvat.

In aanvulling op het onderzoek in de drie seniorencomplexen van de VRSSH is een beperkter onderzoek uitgevoerd in twee seniorencomplexen in Rotterdam: de Laurensflat en het complex Leyerwaard-Grienderwaard, twee zogenaamde ‘Thuisplusflats’. Bedoeling hiervan was de ervaringen in de VRSSH-complexen beter te kunnen duiden in de huidige beleidscontext.

Resultaten

In het onderzoek wordt specifiek gevraagd naar de motivatie om te gaan wonen in de huizen, naar de ervaringen met sociale contacten en activiteiten en naar de mogelijke betekenis van het vrijzinnig-religieuze gedachtegoed voor de bewoners.

Het onderzoek heeft de volgende concrete inzichten opgeleverd.

- Mensen zijn gemotiveerd om naar de VRSSH-complexen te verhuizen omdat zij een comfortabele, toegankelijke en ondersteunende woon-omgeving verwachten, waarin zij veilig en zelfstandig oud kunnen worden, met de nodige voorzieningen binnen handbereik.
- De opvang van nieuwe bewoners wordt, door grote inzet van vrijwilligers en van de beide bewonerscoördinatoren, als warm en soepel ervaren; hoe meer vrijheid er wordt geboden om zelf van de woonplek een eigen 'thuis' te maken, des te beter verloopt de overgang. Toch is het afscheid van het oude huis voor velen een emotionele uitdaging.
- De bewoners tonen een opvallend zelforganiserend vermogen om het sociale leven binnen de huizen vorm te geven. De 'verbondenheid in autonomie' wordt gewaardeerd, maar er is ook de angst voor sociale controle.
- De vrijzinnige religiositeit functioneert niet als een gedeelde levensbeschouwelijke identiteit, maar speelt voor meerdere bewoners wel een rol op de achtergrond, omdat ze staat voor openheid, creativiteit en de betrokkenheid op zinvragen.

In een korte vergelijkende studie, uitgevoerd in twee seniorencomplexen in Rotterdam, komen veel overeenkomstige ervaringen naar voren. De ervaringen van de bewoners in de Rotterdamse thuisplusflats op het gebied van sociale contacten verschillen niet erg van de ervaringen van bewoners van de VRSSH-complexen. Wel kwam naar voren dat het al dan niet aanbieden van zorg en verpleging binnen de wooncomplexen een duidelijk verschil maakt. De VRSSH biedt deze niet aan; daardoor is er altijd de kans dat bewoners moeten vertrekken als zij zorgbehoefstig worden, hetgeen de continuïteit en de rust van het wonen in deze levensfase onder druk zet. Daarin ligt een uitdaging voor de huizen in Bennekom en Wageningen: hoe zorg aan te bieden zonder dat het seniorencomplex verandert in een verpleeghuis?

2

Dankwoord

Met grote dankbaarheid noemen we in dit voorwoord de Stichting Senioren-huisvesting ‘Zuid-Veluwe’ (VRSSH); zij maakte dit onderzoek mogelijk, zowel inhoudelijk als financieel. Door ons de opdracht te geven en de deuren van de seniorenwooncomplexen in Bennekom en Wageningen voor ons te openen, kregen we de gelegenheid om een uniek kijkje te nemen in deze bijzondere woonomgevingen.

Daarnaast willen we de bewonerscoördinatoren van de VRSSH, Lizanne Kik en Pieter van Giersbergen, bedanken voor hun openheid, hartelijkheid en hun bereidwilligheid om mee te denken en samen te werken. Hun betrokkenheid en hulp is van onschatbare waarde geweest voor het slagen van dit onderzoek.

Een speciaal woord van dank gaat uit naar de bewoners zelf. Zij hebben hun huizen voor ons open gesteld en ons een inkijkje gegeven in hun levens en hun ervaringen binnen de wooncomplexen met ons gedeeld. Hun openhartigheid en vertrouwen hebben ons in staat gesteld om inzicht te krijgen in hun beleving van het wonen in een seniorencomplex. .

Om de bevindingen van het onderzoek bij de VRSSH in een bredere context te kunnen plaatsen is ook een beperkt onderzoek gedaan in twee Rotterdamse thuisplusflats. Wij danken de betrokken professionals voor de informatieve gesprekken en de geïnterviewde bewoners voor hun bereidheid om mee te doen aan het onderzoek.

Het onderzoek in de huizen van de VRSSH en in twee Rotterdamse locaties werd geïnitieerd en uitgevoerd vanuit de Universiteit voor Humanistiek in Utrecht (UvH), en met name vanuit de aldaar gevestigde leerstoel Vrijzinnige religiositeit en Humanisme. Deze leerstoel werd in 2015 gevestigd door de Stichting Stimulering Vrijzinnig Gedachtegoed, financieel ondersteund door de VRSSH. Prof. dr. Laurens ten Kate bekleedt de leerstoel tot november 2025, met een vervolgtraject tot 2030. Binnen het team rond de leerstoel wordt filosofisch, theologisch en praktisch onderzoek gedaan naar nieuwe betekenissen van vrijzinnigheid in de 21ste eeuw, met als een van de focusthema's zingeving in de levens van ouderen. De uitvoerder van dit onderzoek, Johanneke Klaassens,

is lid van dit team en verricht aan de UvH een promotieonderzoek naar de betekenis van de thuisplek (*sense of home*) onder ouderen die verhuizen naar een seniorenwoonomgeving.

Wij hopen dat dit rapport niet alleen bijdraagt aan de seniorenwooncomplexen van de VRSSH, maar ook aan andere seniorenwooncomplexen in Nederland en aan de manier waarop in seniorenwooncomplexen wordt nagedacht over hoe we in het leven betekenis en zingeving kunnen vinden.

Met dank,

Johanneke Klaassens, onderzoeker
met medewerking van Anja Machielse en Laurens ten Kate

3

Inleiding

Nederlanders worden steeds ouder en het aandeel ouderen in de Nederlandse bevolking is de afgelopen jaren sterk gestegen. De verwachting is dat dit aandeel de komende jaren nog verder zal toenemen tot 2.6 miljoen 75-plussers in 2040 (Duivenvoorden et al., 2024). Tegen deze achtergrond stimuleert de overheid dat ouderen zo lang mogelijk zelfstandig blijven wonen (VWS, 2018). Dit overheidsbeleid hangt samen met de overgang naar een participatiesamenleving, de transformatie van verzorgingshuizen en transitie in de zorg. Het sluit ook aan bij de behoefte van ouderen zelf: de meeste ouderen willen zo lang mogelijk zelfstandig blijven wonen (Engbersen & Vermeij, 2017; Hupkens et al., 2018a). Hierdoor neemt de vraag van ouderen naar een geschikte woning toe.

Dit brengt een nieuwe opgave mee voor gemeenten, corporaties en zorgaanbieders. Zij moeten voor voldoende woningen zorgen waarin ouderen prettig kunnen leven (BZK, 2014; Vermeij, 2016). Om op de groeiende vraag naar zelfstandige woonruimte in te spelen, kennen veel gemeenten wooncomplexen die specifiek voor ouderen zijn gelabeld (meestal met 55-plus als leeftijdscriterium (Lijzenga et al., 2015)). Deze seniorencomplexen bieden naast fysiek comfort en een gevoel van veiligheid, verschillende voorzieningen en mogelijkheden om activiteiten met medebewoners te ondernemen. Dit is van belang omdat sociale verbondenheid en sociale participatie in gemeenschappelijke activiteiten belangrijke determinanten zijn voor de gezondheid en het welbevinden van ouderen en bijdragen aan de ervaring van een zinvol leven (Gezondheidsraad, 2009; Greenfield & Mauldin, 2017; Machielse, 2016).

De beslissing om naar een seniorenwooncomplex te verhuizen wordt meestal ingegeven door veranderende omstandigheden of situaties waarmee ouderen te maken krijgen (Bäumker et al., 2011; Pope & Kang, 2010; Smetcoren et al., 2017; Tyvima & Kemp, 2011). Verwachtingen over een beter passende woonomgeving zijn daarbij doorslaggevend. De overgang naar een seniorencomplex is echter een ingrijpende gebeurtenis die invloed heeft op vrijwel alle aspecten van het (dagelijks) leven. Het vraagt van ouderen dat ze zich aanpassen aan een nieuwe fysieke omgeving en confronteert hen met substantiële

veranderingen in sociale netwerken, levenspatronen en steunsystemen (Sun et al., 2021). Dit onderzoek geeft een dieper inzicht in de ervaringen van ouderen met betrekking tot de verwachtingen, veranderingen en vragen die komen kijken bij het wonen in een seniorenwooncomplex.

3.1 Seniorenhuisvesting ‘Zuid-Veluwe’

Het onderzoek heeft plaatsgevonden in de drie wooncomplexen waarvoor de Vrijzinnig-Religieuze Stichting Seniorenhuisvesting ‘Zuid-Veluwe’ (VRSSH)* voordrachtsrecht heeft: de Aleidahof en Timanshof in Bennekom, en de Roose-brink in Wageningen. Dit zijn wooncomplexen voor zelfstandig wonende senioren van 55 jaar en ouder. De VRSSH is samen met woningcorporatie Woonstede uit Ede verantwoordelijk voor de toewijzing van appartementen in deze wooncomplexen. Omdat de stichting het voordrachtsrecht heeft in deze drie wooncomplexen is zij het aanspreekpunt voor potentiële bewoners, beheert zij de wachtlijst en heeft zij het recht om een kandidaat van de wachtlijst voor te dragen als bewoner.

De stichting is in de drie wooncomplexen verantwoordelijk voor het zogenaamde ‘Wonen met een plus’, dat wil zeggen dat zij bijzondere voorzieningen en activiteiten voor bewoners organiseert en veel aandacht heeft voor de bewoners. Het werk van de stichting in de wooncomplexen richt zich op vier doelen, de zogenaamde ‘vier O’s’: Ontmoeten, Ontwikkelen, Ontzorgen en Ontspannen. De activiteiten en voorzieningen worden getoetst aan de hand van deze doelen.

De VRSSH heeft twee coördinatoren bewonerszaken in dienst. Zij ondersteunen bewoners op het moment dat zij ergens niet uitkomen, organiseren de activiteiten die door de stichting worden gefaciliteerd, beheren de wachtlijst met potentiële bewoners, ondersteunen de bewoners- en activiteitencommissies en onderhouden contact met externen. Daarnaast is in elk van de wooncomplexen een bewoners- of activiteitencommissie actief, die verantwoordelijk is voor het organiseren of faciliteren van activiteiten voor bewoners en het contact met de VRSSH en Woonstede.

De stichting VRSSH is in de jaren zeventig van de vorige eeuw opgericht door een samenwerkingsverband van vrijzinnige gemeenten in de regio Zuid-Veluwe, met als doel senioren met een vrijzinnig-religieuze achtergrond een plek te geven om te wonen. Hoewel de stichting en de wooncomplexen een vrijzinnige achtergrond hebben, hoeven bewoners zelf niet meer vrijzinnig te zijn. Wel wordt van hen gevraagd om een open en positieve houding te hebben tegenover het vrijzinnig-religieus gedachtegoed, voornamelijk tegenover de

* <https://www.vrssh-zuidveluwe.nl/>

door het vrijzinnig-religieus gedachtegoed gewaardeerde waarden, zoals openheid, vrijheid, verantwoordelijkheid, verdraagzaamheid en respectvol omgaan met elkaar. Daarmee is de vrijzinnige grondslag niet meer direct zichtbaar in de wooncomplexen van de VRSSH.

3.2 Leeswijzer

Dit onderzoeksrapport is het eindproduct van een tweejarig onderzoek binnen de drie seniorencomplexen van de VRSSH. Het rapport bestaat uit verschillende delen. In hoofdstuk 4 beschrijven we de opzet en methode van het onderzoek. Hoofdstuk 5 bestaat uit een overzicht van de belangrijkste literatuur rondom de thema's die voor dit onderzoek van belang zijn. Hoofdstuk 6 geeft een korte beschrijving van de VRSSH. In hoofdstuk 7 zijn de ervaringen van bewoners beschreven. Hoofdstuk 8 vormt de conclusie van dit onderzoeksrapport.

In aanvulling op het onderzoek in de drie seniorencomplexen van de VRSSH in Wageningen en Bennekom is een beperkter onderzoek uitgevoerd in twee seniorencomplexen in Rotterdam: de Laurensflat en het complex Leyerwaard-Grienderwaard, twee zogenaamde 'Thuisplusflats'. De aanpak en bevindingen van dit (deel)onderzoek zijn te vinden in hoofdstuk 9.

4

Het onderzoek

4.1 Doel- en vraagstelling

Doel van dit onderzoek is inzicht te krijgen in de geleefde ervaringen van ouderen die wonen in een van de drie seniorenwooncomplex van Seniorenhuisvesting ‘Zuid-Veluwe’, specifiek als het gaat om de verwachtingen en ervaringen van sociale verbondenheid, sociale samenhang en zingeving. Het onderzoek biedt tevens inzicht in de rol en betekenis die het vrijzinnig-religieus gedachtegoed en de waarden en uitgangspunten die daarmee gepaard gaan in de wooncomplexen spelen.

Vraagstelling

De hoofdvraag van het onderzoek is als volgt geformuleerd:

Hoe ervaren ouderen het wonen in een seniorenwooncomplex van de VRSSH in termen van onderlinge samenhang en het vinden en behouden van zingeving in het leven, wat is daarbij de rol en betekenis van het vrijzinnig-religieus gedachtegoed van de stichting, en welke ondersteuning kan de stichting de bewoners hierbij bieden?

De hoofdvraag is opgedeeld in de volgende vijf deelvragen, die in dit onderzoeksrapport zullen worden beantwoord:

1. Wat was de motivatie van bewoners om bij de VRSSH te gaan wonen en welke verwachtingen hadden ze daarbij?
2. Wat zijn de ervaringen van bewoners als nieuwe bewoner bij de VRSSH?
3. Wat zijn de ervaringen van bewoners als het gaat om sociale contacten en sociale activiteiten in hun complex en welke sociale behoeften komen daarin naar voren?

4. Wat zijn de ervaringen van bewoners als het gaat om zingeving en aandacht voor het vrijzinnige-religieus gedachtegoed en welke zingeving behoeften komen daarin naar voren?
5. Wat doen bewoners zelf om hun sociale behoeften en zingeving behoeften in te vullen (zelforganiserend vermogen) en welke ondersteuning (van o.a. bewonerscoördinatoren) krijgen zij daarbij?

4.2 Onderzoeksmethoden

Het onderzoek bestaat uit twee afzonderlijke onderdelen: een literatuurstudie en een empirische studie. De literatuurstudie omvat een analyse van relevante wetenschappelijke literatuur over het wonen in seniorenwooncomplexen, specifiek over de behoefte aan sociale contacten, sociale participatie en zingeving. Ook de betekenis en verwerking van belangrijke transitie, zoals een verhuizing naar een seniorencomplex, is hierin meegenomen. De resultaten van de literatuurstudie worden besproken in hoofdstuk zeven van dit onderzoeksrapport.

De empirische studie heeft de vorm van een mixed-methods onderzoek. Onder de bewoners van de drie wooncomplexen van de VRSSH zijn vragenlijsten uitgezet, waarmee de achtergronden van bewoners, hun welbevinden en hun ervaringen met activiteiten en sociale contacten in kaart zijn gebracht.

Diepgaander inzicht in de gevonden patronen uit de vragenlijst is verkregen door verdiepende, kwalitatieve methoden. Allereerst zijn er participerende observaties uitgevoerd in de drie onderzochte seniorencomplexen door aan te sluiten bij de activiteiten die in de wooncomplexen worden georganiseerd. Algemeen doel van het bijwonen van deze activiteiten was een indruk te krijgen van de sfeer in de wooncomplexen en het informeel ontmoeten van bewoners. Na afloop van iedere bijgewoonde activiteit is een gedetailleerde beschrijving gemaakt van de observaties van de onderzoeker.

Daarnaast zijn er diepte-interviews afgenomen met bewoners uit de drie wooncomplexen, met de bewonerscoördinatoren en met de gespreksleiders die de groepsgesprekken 'Levensfilosofie' in de wooncomplexen faciliteren. Het doel van deze diepte-interviews was inzicht te krijgen in de ervaringen, motivaties en behoeften van bewoners en de werkzaamheden, doelen en ervaringen van de bewonerscoördinatoren en professionals. In de interviews met de bewoners kwamen de volgende onderwerpen aan bod: verhuis- en woonmotivatie, verwachtingen en ervaringen met betrekking tot de sociale contacten, activiteiten en de rol van het vrijzinnig-religieus gedachtegoed in het wooncomplex, gevoel van thuis en zingevingservaring. In het interview met de bewonerscoördinatoren kwamen de volgende onderwerpen aan bod: rol- en taakbeschrijving bij het toewijzen van een woning en het welkom heten van bewoners, en de rol

van het vrijzinnig-religieus gedachtegoed in de wooncomplexen. In de gesprekken met de gespreksleiders van de groepsgesprekken ‘Levensfilosofie’ kwamen de volgende onderwerpen aan bod: doel van de gespreksgroep, rol van het vrijzinnig-religieus gedachtegoed en zingeving behoeften van bewoners.

Ten slotte is in ieder wooncomplex een focusgroep georganiseerd rondom het thema ‘Je thuis voelen in het wooncomplex’.

4.3 Analyse

De interviews met bewoners en bewonerscoördinatoren en de focusgroepen zijn met een opnameapparaat opgenomen en woordelijk getranscribeerd. Iedere respondent heeft een code gekregen (B1, B2, B3, etc.). Om anonimiteit te bewaken is daarbij geen verwijzing gemaakt naar het wooncomplex waarin de respondent woont. Na afloop van de interviews met bewoners van de wooncomplexen is er door de onderzoeker een *contact summary form* ingevuld (Miles & Huberman, 1994). Dit formulier bevatte per interview de leeftijd en het geslacht van de participant(en), een korte sfeerbeschrijving, eventuele bijzonderheden over het verloop van het gesprek en het gedrag van de participant(en) en eventuele informatie die na het uitzetten van de opnameapparatuur nog door de participant(en) gegeven is.

Voor elk van de participerende observaties is een *thick description* gemaakt; een rijke beschrijving van wat de onderzoeker heeft geobserveerd tijdens de observatie en wat daarbij is opgevallen (Ritchie et al., 2014). In de observatieverslagen zijn verschillende factoren meegenomen: de lay-out en sfeer van de ruimte, een beschrijving van de mensen die in de ruimte aanwezig waren, hun rol en gedrag en de geobserveerde interactie.

Alle verzamelde data zijn gecodeerd en geanalyseerd met behulp van het codeerprogramma ATLAS.ti. Bij de analyse is gezocht naar patronen en verbanden in de gecodeerde data, die gezamenlijk een antwoord vormen op de onderzoeksvragen. De analyse is afgerond tijdens het schrijven van dit onderzoeksrapport. De kwantitatieve resultaten uit de vragenlijst, die zijn geanalyseerd met behulp van het programma SPSS, zijn tijdens deze laatste fase als aanvulling, verduidelijking of ter illustratie in het onderzoeksrapport toegevoegd.

4.4 Betrouwbaarheid en validiteit

In dit onderzoek is zorgvuldig aandacht besteed aan het vergroten van de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek. De betrouwbaarheid is gewaarborgd door op een transparante en systematische manier te werken. Zo zijn alle interviews opgenomen, woordelijk getranscribeerd en geanonimiseerd

gecodeerd. Door het gebruik van een *contact summary form* is per interview contextuele informatie vastgelegd, wat bijdraagt aan de controleerbaarheid van de data.

Gedurende het onderzoek zijn memo's gemaakt waarin de stappen en tussentijdse keuzes in het onderzoeksproces zijn bijgehouden. Alle in dit onderzoek verzamelde data, o.a. geluidsopnames, interviewtranscripten, *thick descriptions* en *contact summary forms*, zijn zorgvuldig bijgehouden en opgeslagen op een beveiligde schijf van de Universiteit voor Humanistiek.

De validiteit van het onderzoek is verhoogd door het combineren van meerdere methodes van dataverzameling (methodologische triangulatie), waaronder een literatuuronderzoek, documentanalyse, vragenlijstonderzoek, interviews, observaties en focusgroepen. Daarnaast zijn de empirische resultaten verkregen vanuit verschillende perspectieven: beleidsdocumenten van de VRSSH, bewoners en professionals (bronnentriangulatie). De dataverzameling en data-analyse zijn door één onderzoeker uitgevoerd, maar met het gehele onderzoeksteam op diverse momenten besproken. Ook zijn alle stappen en keuzes die gedurende het onderzoek zijn gemaakt met het voltallige onderzoeksteam besproken. Hierdoor is ook sprake van onderzoekerstriangulatie.

5

Bevindingen uit de literatuur

Ouder worden is een wezenlijk onderdeel van het menselijk leven, dat gepaard gaat met veranderingen op lichamelijk, mentaal, sociaal en spiritueel niveau (Cole et al., 2010). Met deze veranderingen, veranderen ook de behoeften van ouderen rondom sociaal contact, zingeving en wonen. Dit hoofdstuk verkent de bestaande literatuur over ouder worden op deze gebieden. In 5.1 komen de sociale behoeften van ouderen aan bod, waarna in 5.2 de behoeftes rondom zingeving worden besproken. In 5.3 en 5.4 komen achtereenvolgens de woon- en verhuismotivaties van ouderen en de transitie naar een nieuwe woning aan bod. Afsluitend worden in 5.5 thema's rondom het wonen in een seniorenwoon-complex beschreven.

5.1 Sociale behoeften

Sociale verbondenheid is essentieel voor het menselijk functioneren (Baumeister & Leary, 1995; Maslow, 1943; O'Donnell et al., 2014). Gebrek hieraan kan leiden tot eenzaamheid en sociale isolatie, met negatieve gevolgen voor gezondheid en welzijn (Cornwell & Waite, 2009; Holt-Lunstad & Steptoe, 2021). De *belongingness theory* stelt dat de behoefte aan verbondenheid een fundamentele motivatie is die mensen aanzet tot het aangaan en onderhouden van relaties (Baumeister & Leary, 1995). Drie andere theorieën verklaren de functies van sociale relaties: de sociale netwerkbenadering, de sociale integratiebenadering en de sociale-steunbenadering (Machielse, 2006). Deze benaderingen benadrukken respectievelijk het belang van persoonlijke relaties voor de ontwikkeling van zelfrespect; de behoefte om onderdeel te zijn van een groep; en het belang van sociale relaties voor diverse vormen van sociale steun.

Positieve sociale relaties zijn cruciaal voor het psychologische en fysieke welzijn en dragen bij aan geluk, levensvoldoening en gezondheid (Heller & Rook; Jehoel-Gijsbers, 2004; Pescosolido & Levy, 2002; Sarason & Duck, 2001). Over het belang van sociale relaties wordt verschillend gedacht: de *buffering*

hypothese stelt dat sociale relaties vooral belangrijk zijn in stressvolle situaties (Cohen & Wills, 1985), terwijl andere theorieën stellen dat sociale relaties altijd bijdragen aan het welzijn en dat ze, afhankelijk van de situatie, verschillende functies vervullen (Heller & Rook; Lambert et al., 2013; Pescosolido & Levy, 2002). Sociale participatie in maatschappelijk of culturele activiteiten heeft eveneens een positieve invloed op het welzijn (Berkman & Glass, 2000; Pescosolido & Levy, 2002; Steptoe & Fancourt, 2019).

5.1.1 Sociale behoeften op latere leeftijd

Sociale behoeften veranderen naarmate mensen ouder worden (Carstensen, 1995; Tornstam, 1997). Ouderen worden selectiever in hun relaties en zoeken vooral naar intieme, betekenisvolle contacten (Carstensen, 1995; Tornstam, 1997). Tegelijkertijd worden sociale netwerken vaak kleiner door het verlies van dierbaren, verminderde mobiliteit en een toenemende zorgbehoefte, waardoor het moeilijker wordt om relaties in stand te houden (Huxhold & Fiori, 2019; Machielse & Hortulanus, 2013; Pescosolido & Levy, 2002; Victor et al., 2009; Yang & Victor, 2011). Ook gezondheidsproblemen kunnen sociale interacties bemoeilijken en bestaande relaties veranderen, bijvoorbeeld doordat zorgafhankelijkheid de balans in relaties kan verstoren (Grootegeod et al., 2013).

De afname van sociale betrokkenheid en het verlies van dierbaren kunnen leiden tot gevoelens van eenzaamheid of sociale isolatie (Burholt et al., 2020; Cornwell et al., 2014; Machielse & Duyndam, 2020; Tiilikainen & Seppänen, 2017; Victor et al., 2009). Dit heeft aanzienlijke gevolgen voor gezondheid en welzijn, waaronder een verhoogd risico op depressie, chronische aandoeningen en zelfs vervroegd overlijden (Baumeister & Leary, 1995; Baumeister & Vohs, 2002; Brewer, 2005; Cacioppo & Hawkley, 2003; Cornwell & Waite, 2009; Holt-Lunstad & Steptoe, 2021; Machielse & Hortulanus, 2013; Pantell et al., 2013; Pescosolido & Levy, 2002; Sarason et al., 2001; Steptoe et al., 2012; Victor et al., 2009). Risicofactoren die de kans op eenzaamheid vergroten zijn, onder andere, verweduwd of gescheiden zijn, een beperkt sociaal netwerk hebben en een slechte gezondheid (Dahlberg et al., 2021). Bepaalde groepen, zoals ouderen met een migratieachtergrond en de LGBHT-gemeenschap lopen extra risico (Willis et al., 2020). Desondanks blijken ouderen vaak beter in staat om met sociaal verlies om te gaan dan jongeren (Birditt et al., 2020; Cornwell et al., 2021; Mair, 2019).

5.1.2 Sociale bronnen

Ouderen vervullen hun sociale behoeften via verschillende bronnen.

1. *Hechte relaties met partner, familie en vrienden*

Ouderen hebben behoefte aan betekenisvolle relaties, vooral bij gezondheidsproblemen of het verlies van dierbaren. Al langer bestaande relaties, gebaseerd op gedeelde ervaringen, spelen hierin een cruciale rol (Machielse, 2006). Nieuwe relaties zijn vaak oppervlakkiger en baseren zich voornamelijk op gedeelde omstandigheden en ervaringen (Tiilikainen & Seppänen, 2017).

2. *Sociale participatie in de gemeenschap*

Met het ouder worden verdwijnen vaak bepaalde sociale rollen, zoals werk of gezinsverantwoordelijkheden. Participatie in vrijwilligerswerk, verenigingen of kerkelijke groepen kan dit gemis compenseren (Henning et al., 2021; Huxhold & Fiori, 2019). Vooral vrijwilligerswerk waarin mensen van betekenis kunnen zijn voor anderen speelt hierin een belangrijke rol (Bjälkebring et al., 2021; Jongenelis & Pettigrew, 2021). Op hoge leeftijd nemen de mogelijkheden om vrijwilligerswerk te doen vaak af (Bjälkebring et al., 2021; Simonson et al., 2017).

3. *Verbondenheid met de natuur of het transcendente*

Ook spiritualiteit kan ouderen helpen een gevoel van verbondenheid en betekenis te behouden, bijvoorbeeld door een band met de natuur, religie of een transcendente realiteit (Apostel, 1998; Atchley, 2009; Johnson & Walker, 2016; Laceulle, 2013; Tornstam, 1997). Hierdoor kan het leven op latere leeftijd als waardevoller worden ervaren (Apostel, 1998; Tornstam, 1997).

5.2 Zingeving behoeften

Het ervaren van zin is een fundamenteel aspect van de menselijke ervaring (Frankl, 1959). Hoewel alle mensen van nature zin kunnen ervaren, verschillen zij in de mate waarin zij er actief naar op zoek gaan (Steger et al., 2008). De mate waarin mensen zin ervaren varieert per individu, en verschilt per levensfase en levenssituatie (Hupkens et al., 2018b).

Baumeister en Derkx formuleerden zeven zingeving behoeften die vervuld moeten zijn om het leven als zinvol te ervaren (Baumeister, 1991; Derkx, 2011, 2024; Derkx et al., 2019). In tabel 1 worden de zingeving dimensies weergegeven.

TABEL 1. ZINGEVINGSBEHOEFTEEN VOLGENS BAUMEISTER (1995) EN DERKX (2011; 2024)	
Doelgerichtheid	Het hebben van doelen die richting en vervulling geven aan het leven
Morele waarden	Het gevoel hebben dat je manier van leven en je handelen moreel juist is
Eigenwaarde	Een positief gevoel hebben over jezelf en je eigen handelen, voortkomend uit de waardering en erkenning van anderen
Competentie	Het gevoel hebben controle te hebben over wat er in je leven gebeurt; het gevoel hebben omstandigheden te kunnen beïnvloeden
Begrijpelijkheid	Het gevoel hebben de werkelijkheid om je heen te begrijpen; integratie en verbinding tussen aspecten van je eigen levensverhaal zien
Verbondenheid	Het gevoel hebben verbonden te zijn met anderen, onderdeel te zijn van een gemeenschap en/of verbonden te zijn met een groter geheel
Verwondering	Het hebben van elementen in je leven die verveling doorbreken, nieuwsgierigheid prikkelen en motiverend werken

Zingeving draagt bij aan gezondheid, welzijn en levenskwaliteit en kan een grote invloed hebben op iemands positieve levenshouding, innerlijke kracht en veerkracht (Beach et al., 2021; Hupkens et al., 2019; Moore et al., 2000; Ryff, 2012; Steger et al., 2006; Takkinen & Ruoppila, 2001; Zika & Chamberlain, 1992). Het helpt mensen omgaan met verlieservaringen, gezondheidsproblemen en het anderen levenseinde (Krause, 2007). Daarentegen kunnen ziekte, geweld, conflict en eenzaamheid de ervaring van zingeving aanzienlijk ondermijnen (Söderbacka et al., 2017).

5.2.1 Zingeving op latere leeftijd

Ouder worden versterkt de zoektocht naar zingeving, bijvoorbeeld door de noodzaak zich aan te passen aan nieuwe levensomstandigheden of in de confrontatie met de eigen sterfelijkheid (Aydın et al., 2020; Krause & Hayward, 2012). Uitdagingen die met het ouder worden gepaard gaan, zoals gezondheidsproblemen en het verlies van sociale rollen kunnen de ervaring van zingeving bemoeilijken (Krause, 2004). Ook vindt een verschuiving plaats in het belang van verschillende zingevingsdimensies. Waar jongeren vooral zin vinden in het bereiken van doelen, is het voor ouderen belangrijk om met een gevoel van tevredenheid en voldoening op het leven terug te kijken (Krause & Hayward, 2012).

Bij ouderen speelt de behoefte aan sociale verbondenheid een meer essentiële rol dan de andere zingevingsdimensies; betekenisvolle sociale relaties zijn voor hen de belangrijkste bron van zingeving (Derks, 2019; Lambert et al.,

2010). Gebrek aan verbondenheid, door bijvoorbeeld uitsluiting, eenzaamheid of sociale isolatie, vermindert de ervaring van zin. Hoewel andere bronnen van zingeving tijdelijk kunnen compenseren voor het gebrek aan verbondenheid zijn ze zelden een volledige vervanging voor de behoefte aan sociale verbinding (Zhang et al., 2019).

5.2.2 Bronnen van zingeving

Mensen boren verschillende bronnen aan om zingeving te ervaren. Voor ouderen zijn drie categorieën van bijzonder belang:

1. *Sociale relaties*

Sociale relaties zijn voor veel ouderen de belangrijkste bron van zingeving, waarbij wederkerigheid in die relaties cruciaal is (Duppen et al., 2019; Hupkens et al., 2019; Krause & Rainville, 2020).

2. *Betekenisvolle activiteiten*

Betekenisvolle activiteiten en dagelijkse routines vormen een belangrijk bron van zingeving. Activiteiten zijn een gelegenheid om andere mensen te ontmoeten en bezig te zijn vanuit een gedeelde interesse. Dagelijkse routines bieden structuur en versterken het gevoel van eigenwaarde (Heintzelman & King, 2019; Zisberg et al., 2009).

3. *Religie en spiritualiteit*

Religie biedt ouderen een moreel kader en helpt hen bij het omgaan met existentiële vragen die zich voordoen bij het ouder worden (Krause & Hayward, 2012; Krok, 2015; Krok & Zarzycka, 2021; Park, 2005). Spirituele verbondenheid vermindert angst voor de dood en heeft een positieve invloed op het mentaal welzijn (Aydin et al., 2020).

5.3 Woon- en verhuismotivatie van ouderen

Ouderdom brengt vaak gezondheids- en mobiliteitsproblemen met zich mee, waardoor hun woning niet langer passend is, omdat hij bijvoorbeeld te groot is of slecht toegankelijk. Dit kan (verdere) gezondheidsproblemen veroorzaken, de levenskwaliteit verlagen en een verhuizing noodzakelijk maken (Lawton & Nahemow, 1973).

Mensen verhuizen om verschillende redenen. Bij ouderen spelen functionele kenmerken van een woning vaak een grotere rol dan persoonlijke voorkeuren, sociale klasse of identiteit (Andersson et al., 2019). Factoren die een verhuizing beïnvloeden, kunnen worden onderverdeeld in push- en pullfactoren (Bäumker et al., 2011; Lee, 1966). Pushfactoren zijn factoren die mensen

tot verhuizen dwingen. Pullfactoren zijn factoren die mensen juist naar een nieuwe woonomgeving trekken.

Pushfactoren omvatten:

- *Persoonlijke omstandigheden*, zoals gezondheidsproblemen of een gevoel van ouderdom;
- *Huisvestingsfactoren*, zoals een gebrek aan voorzieningen of een ontoegankelijke woning;
- *Buurtfactoren*, zoals een gebrek aan voorzieningen of een onveilige omgeving;
- *Sociale factoren*, zoals eenzaamheid of een gebrek aan hulp en ondersteuning.

Pullfactoren omvatten:

- *Voorzieningen*, zoals zorg en ondersteuning;
- *Huisvestingsfactoren*, zoals een comfortabele, toegankelijke woning waar weinig onderhoud nodig is;
- *Buurtfactoren*, zoals nabijheid van winkels en openbaar vervoer;
- *Sociale factoren*, zoals ontmoetingsmogelijkheden en activiteiten.

De push- en pullfactoren hangen vaak samen en bepalen of iemand uiteindelijk verhuist (Bäumker et al., 2011). Financieel draagkrachtige ouderen kiezen vaker bewust voor een verhuizing vanwege pullfactoren, terwijl minder draagkrachtige ouderen vaker gedwongen verhuizen vanwege huisvestings- of sociale problemen (Bäumker et al., 2011; Smetcoren et al., 2017).

Gezondheidsredenen, zowel actuele als verwachte toekomstige gezondheidsproblemen, worden door ouderen het vaakst genoemd als aanleiding voor een verhuizing (Bäumker et al., 2011; Lee, 1966; Smetcoren et al., 2017). De belangrijkste redenen om te verhuizen naar een seniorencomplex zijn veiligheid, fysiek comfort en sociale contacten (Andersson et al., 2019; Chum et al., 2022; Goll et al., 2015; Spierings & Ache, 2018; Tomaszewski, 2013). Ouderen verwachten in deze complexen meer kans op sociale interactie, omdat alle bewoners zich in dezelfde levensfase bevinden (Matthews & Stephens, 2017; Ten Bruggencate et al., 2019).

5.4 Transitie naar een nieuwe woning

Een verhuizing naar een nieuwe woonomgeving is een situationele transitie (Pope & Kang, 2010). Het proces van verhuizen omvat niet alleen de feitelijke verhuizing, maar ook de voorbereidingen en de aanpassingen achteraf (Zizzo et al., 2020).

5.4.1 Het verhuisproces

Verhuizen verloopt in meerdere fasen. Wilson (1997) onderscheidt drie fasen: overweldiging, aanpassing en acceptatie. In de overweldigingsfase kunnen ouderen intense emotie, zoals verdriet, shock of heimwee ervaren, vooral na een onverwachte verhuizing naar bijvoorbeeld een verpleeghuis. In de aanpassingsfase richten ouderen zich op de toekomst, maken ze zich vertrouwd met de regels en patronen van hun nieuwe omgeving en beginnen ze relaties op te bouwen. In de acceptatiefase voelen ouderen zich zelfverzekerder in hun nieuwe omgeving, nemen ze deel aan activiteiten en kan hun nieuwe huis als thuis gaan aanvoelen. Sun et al. (2021) voegen hier de besluitvormingsfase aan toe, die sterk beïnvloedt hoe ouderen zich aanpassen aan hun nieuwe omgeving (Leith, 2006; Scott & Mayo, 2019; Sun et al., 2021; Zizzo et al., 2020). Hoe meer controle iemand heeft over de verhuizing, hoe soepeler de overgang naar de nieuwe leefomgeving verloopt. Leith (2006) stelt zelfs dat ouderen zich voorafgaand aan de verhuizing al kunnen hechten aan hun nieuwe woonplek wanneer ze zelf de regie hebben. De besluitvormingsfase speelt daarmee een belangrijke rol in het verhuisproces (Sun et al., 2021).

5.4.2 Verhuizen als betekenisvolle gebeurtenis

Elke transitie vraagt om aanpassing en kan verlieservaringen met zich meebrengen (Meleis et al., 2010). Bij een verhuizing laat iemand niet alleen een huis en eventueel spullen achter, maar ook herinneringen en mogelijk een deel van zijn of haar sociale netwerk. Dit kan leiden tot gevoelens van rouw en verlies (Zizzo et al., 2020). Daarnaast kan het verlies van privacy, autonomie of sociale rollen waarmee een verhuizing gepaard kan gaan, bijdragen aan gevoelens van onzekerheid en vervreemding (Lee et al., 2002; Nay, 1995). Daarom is verhuizen op latere leeftijd een betekenisvolle en soms ontwrichtende levensgebeurtenis (McKechnie et al., 2018; Neimeyer, 2015; Sun et al., 2021).

Ook een verhuizing naar een seniorencomplex kan ingrijpend zijn. Hoewel sociale interactie wordt gestimuleerd (Chum et al., 2022; Glass, 2013, 2012; Shippee, 2012), kunnen ouderen zich in de eerste maanden eenzaam of sociaal geïsoleerd voelen. Het verbreken van oude sociale contacten kan deelname aan de nieuwe gemeenschap bemoeilijken (Chum et al., 2022; Glass & Vander Plaats, 2013; Glass, 2016). Externe ondersteuners, zoals bewonerscoördinatoren of sociaal werkers, kunnen ouderen helpen wennen aan hun nieuwe omgeving.

5.5 Wonen in een seniorenwooncomplex

De meeste ouderen in Nederland willen zo lang mogelijk zelfstandig blijven wonen (Engbersen & Vermeij, 2017; Hupkens et al., 2018a). Seniorenwooncomplexen combineren deze wens door zelfstandige appartementen te koppelen aan gemeenschappelijke ruimtes die sociale interactie mogelijk maken. Dit biedt bewoners autonomie en privacy, terwijl ze op een laagdrempelige manier contact kunnen leggen met medebewoners (Riedy et al., 2017). Belangrijk seniorencomplex is de balans tussen zelfstandig wonen en gemeenschapsvorming (Brenton, 2013). Hoewel gemeenschappelijke voorzieningen vaak benadrukt worden, is de mogelijkheid om zich terug te kunnen trekken net zo belangrijk (Kang et al., 2015).

Waar seniorencomplexen vroeger vaak gebaseerd waren op een gedeelde ideologie, zoals religie, speelt dit tegenwoordig nauwelijks nog een rol (Korpela, 2012; Riedy et al., 2017). Sommige gemeenschappen hanteren nog wel regels om bepaalde gedeelde waarden te behouden (Baldwin et al., 2019).

Zelfstandig wonen in seniorencomplexen ondersteunt sociale relaties, gezondheid en welzijn, autonomie en actieve participatie (Chum et al., 2022).

1. *Sociale relaties*

De fysieke vormgeving en de indeling van seniorencomplexen heeft grote invloed op de sociale interactie. De beschikbaarheid van gemeenschappelijke ruimtes maken het makkelijker om activiteiten te organiseren. Appartementen die dichtbij elkaar liggen en één centrale ingang stimuleren toevallige ontmoetingen tussen bewoners. Dit vermindert eenzaamheid onder bewoners en bevordert gemeenschapsvorming (Chum et al., 2022; Crisp et al., 2015; Shippee, 2012). Ook bankjes bij entrees of liften moedigen informele contacten tussen bewoners aan (Glass, 2013).

Een gevarieerd activiteitenprogramma draagt bij aan de sociale cohesie in en complex. Activiteiten gericht op ontspanning en ontmoeting stimuleren interactie en groepsvorming (Chum et al., 2022; Glass, 2012; Shippee, 2012). Sterke sociale banden binnen de gemeenschap creëren een cultuur van wederzijdse steun, waarin bewoners op elkaar kunnen rekenen voor hulp en gezelschap (Choi & Paulsson, 2011; Chum et al., 2022; Greenfield, 2016). Dit vergroot het gevoel van veiligheid in de gemeenschap.

2. *Gezondheid en welzijn*

Wonen in een seniorencomplex heeft positieve effecten voor gezondheid en welzijn. Hechte sociale contacten en een gevoel van verbondenheid spelen hierin een belangrijke rol (Choi & Paulsson, 2011; Chum et al., 2022). De veiligheid van de fysieke leefomgeving vermindert angstgevoelens en bevordert een gevoel van geborgenheid, wat het welzijn van bewoners vergroot (Choi, 2004; Chum et al., 2022).

3. *Autonomie*

Autonomie en zelfbeschikking zijn essentieel voor bewoners in seniorencomplexen (Wankiewicz, 2015). De mogelijkheid om zelfstandig beslissingen te nemen en verantwoordelijkheid te dragen voor de gemeenschap heeft bovendien een positief effect op het welzijn van bewoners (Atkins, 2013; Jolanki & Vilkkö, 2015).

De gebouwde omgeving van een seniorencomplex kan de autonomie van bewoners versterken. Korte loopafstanden naar gemeenschappelijke ruimtes en voorzieningen in de buurt stimuleren zelfstandig handelen en mobiliteit (Chum et al., 2022; Glass, 2012; Grant-Savelle, 2010). Een eigen voordeur vergroot het gevoel van privacy en controle over het dagelijks leven (Taylor & Neill, 2009). Keuzevrijheid over deelname aan activiteiten bevordert het gevoel van controle en autonomie van bewoners (Glass & Vander Plaats, 2013).

Ook de nabijheid van medebewoners draagt bij aan de individuele autonomie. Onderlinge vormen van steun en hulp bij praktische zaken, zoals vervoer naar afspraken of zorg bij ziekte, vergroten de zelfstandigheid en verminderen de angst om alleen te wonen (Chum et al., 2022; Puplampu, 2020; Van Bilsen et al., 2008).

4. *Actieve betrokkenheid en participatie*

seniorencomplexBewonersparticipatie is essentieel voor het creëren van een sterk gemeenschapsgevoel (Atkins, 2013; Glass, 2013; Jolanki & Vilkkö, 2015). Hoewel externe ondersteuning, zoals een activiteitenbegeleider of een professional voor de selectie van nieuwe bewoners, nuttig kan zijn, blijkt dat gemeenschappen het meest succesvol zijn wanneer bewoners zelf actief bijdragen aan de activiteiten die in een complex plaatsvinden (Baldwin et al., 2019).

Homogeniteit binnen een complex kan de participatie van bewoners bevorderen. Wanneer zij zich in dezelfde levensfase bevinden en vergelijkbare behoeften hebben, wordt sociale interactie gestimuleerd en de onderlinge betrokkenheid vergroot (Chum et al., 2022; Williams, 2005).

5.6 **Uitdagingen voor seniorencomplexen**

Seniorencomplexen worden geconfronteerd met een toenemende zorgbehoefte van hun ouder wordende bewoners (Baldwin et al., 2019; Glass, 2013). De meeste bewoners willen in hun wooncomplex blijven wonen, ook als ze te maken krijgen met (chronische) gezondheidsproblemen (Baldwin et al., 2019; Puplampu, 2020). Ook het overheidsbeleid is erop gericht dat ouderen zo lang mogelijk zelfstandig thuis wonen, al dan niet met de nodige zorg (Akkermans et al., 2020; Gielen et al., 2018; VWS, 2018).

Tegelijkertijd kent Nederland een tekort aan verpleeghuisplekken* en zijn de voorwaarden om in een verpleeghuis te wonen de afgelopen jaren strenger geworden, waardoor doorstroom naar een plek met verpleegzorg vaak niet kan. Naarmate de zorgvraag toeneemt, ontstaat een spanningsveld: de onderlinge zorg binnen seniorenwoongemeenschappen heeft zijn grenzen. De zorg die bewoners voor elkaar dragen kan op een gegeven moment niet meer opgebracht worden (Glass, 2013; Puplampu, 2020). Dit roept de vraag op hoe bewoners in seniorencomplexen kunnen blijven wonen wanneer zij meer afhankelijk worden van zorg.

---

* Groot tekort aan verpleegzorgplekken, maar bijbouwen lukt niet | KRO-NCRV.

6

De VRSSH: Aleidahof, Timanshof & Roosebrink

Dit onderzoek heeft plaatsgevonden in de drie seniorencomplexen van de VRSSH: de Timanshof en Aleidahof in Bennekom en de Roosebrink in Wageningen. Deze drie wooncomplexen tellen in totaal 243 appartementen, die onderdak bieden aan ongeveer driehonderd bewoners van 55 jaar en ouder. Bewoners van de VRSSH leven zelfstandig in een eigen appartement, zo nodig met externe hulp van bijvoorbeeld thuiszorg of bezorging van maaltijden.

Dit hoofdstuk beschrijft de VRSSH en de drie wooncomplexen.

6.1 Korte geschiedenis van de VRSSH

‘Goedemorgen allemaal en van harte welkom op deze jubileumochtend.’

Het is 9 juli 2024 en Lizanne Kik, bewonerscoördinator bij de VRSSH, spreekt ons toe in de grote partytent die in de tuin van de Timanshof is opgezet. Vandaag vieren de VRSSH en de Timanshof hun 50-jarig bestaan met een feestelijke dag voor bewoners en 125 genodigden.

De VRSSH dankt haar ontstaan aan mevrouw Blokhuis, die vele jaren voor de start van de bouw van de Timanshof bepaalde dat er op haar grond een tehuis voor ouderen zou moeten worden gerealiseerd. Dankzij het werk van de stichting Vrijzinnig Christelijk Tehuis voor Ouderen, de voorloper van de Stichting Seniorenhuisvesting ‘Zuid-Veluwe’, begon men in de jaren zeventig van de vorige eeuw met de bouw van de Timanshof. Deze stichting werd opgericht door acht regionale vrijzinnige geloofsgemeenschappen. De voorzitter van de stichting, de heer Sevenster, gaf opdracht voor de bouw van het eerste seniorenwooncomplex: de Timanshof in Bennekom. In 1990 kwam daar de Roosebrink in Wageningen bij en in 2000 opende de Aleidahof in Bennekom.

6.2 Bewonerskenmerken van de VRSSH

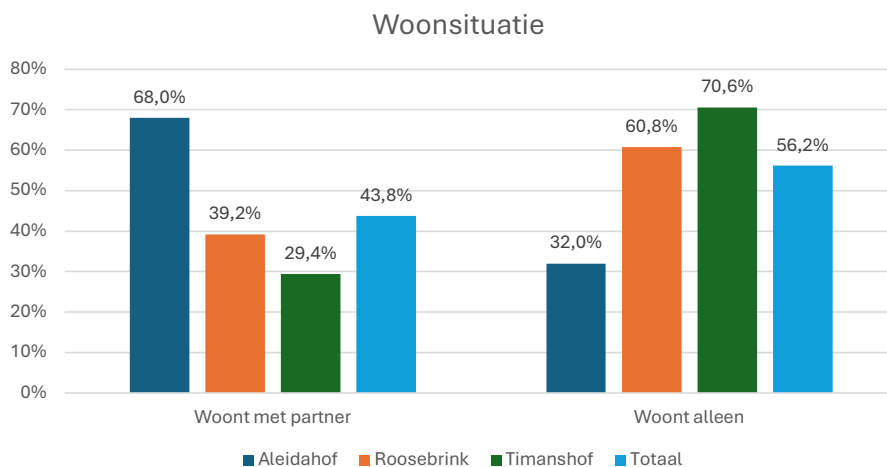
In het vragenlijstonderzoek dat aan het begin van dit onderzoek is uitgevoerd zijn demografische gegevens uitgevraagd, die gezamenlijk een beeld geven van de bewonerskenmerken van de Aleidahof, Roosebrink en Timanshof. In deze sectie worden de resultaten van deze vragen gepresenteerd.

Van de 290 bewoners namen er $N=171$ (59.0%) deel aan het vragenlijstonderzoek. Op het moment van meten is 66.3% vrouw en 33.7% man. De gemiddelde leeftijd in de wooncomplexen is $M=79.74$ (SD 7.8). In tabel 2 is per wooncomplex te zien wat het responspercentage, de gemiddelde leeftijd en het geslacht is.

TABEL 2. Responspercentage, leeftijd en geslacht per wooncomplex					
Naam wooncomplex	Bewoners totaal N	Response N (%)	Leeftijd M (SD)	Geslacht N (%)	
				M	V
Aleidahof	75	51 (68.0%)	79.3 (7.6)	23 (46.0%)	27 (54.0%)
Roosebrink	101	51 (50.5%)	78.8 (6.5)	18 (35.3%)	33 (64.7%)
Timanshof	114	69 (60.5%)	80.7 (8.8)	16 (23.5%)	52 (76.5%)

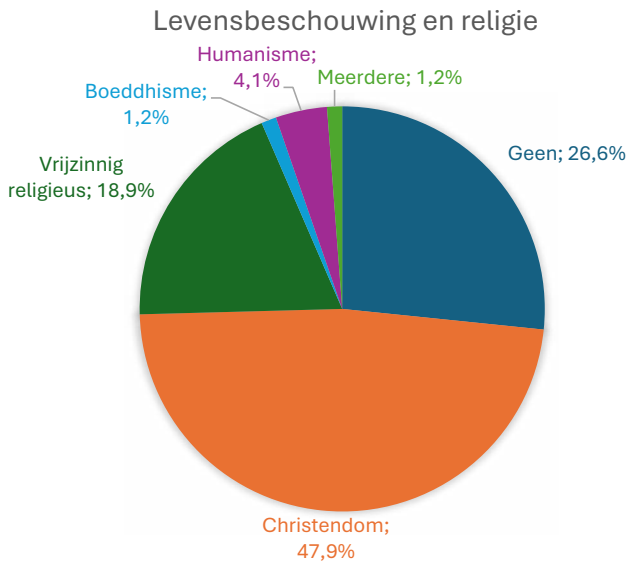
Het responspercentage in de Roosebrink ligt, ondanks de gemiddeld lagere leeftijd in dit wooncomplex, lager dan in de andere twee wooncomplexen. In de Aleidahof woont het hoogste percentage mannen. Een groot gedeelte van de appartementen in dit wooncomplex bestaat uit drie- of vierkamer appartementen en wordt voornamelijk toegewezen aan stellen, waardoor het percentage mannen in dit wooncomplex relatief hoog is ten opzichte van de andere twee wooncomplexen. Dit verklaart ook het hoge percentage samenwonende bewoners in grafiek 1.

'WE WILLEN HIER NOOIT MEER WEG'

GRAFIEK 1. WOONSITUATIE BEWONERS VRSSH

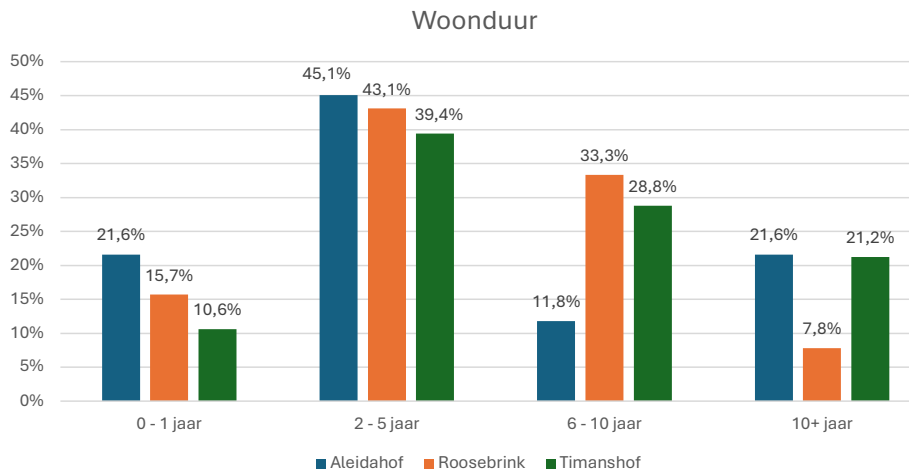
Hoewel de wooncomplexen van de VRSSH oorspronkelijk een vrijzinnig religieus karakter hebben, zijn er nog weinig bewoners die zichzelf expliciet met het vrijzinnig religieuze gedachtegoed verbinden. Grafiek 2 laat zien met welke levensbeschouwingen en religies bewoners van de VRSSH zich verbonden voelen.

GRAFIEK 2. LEVENSBESCHOUWING EN RELIGIE BEWONERS VRSSH

Slechts 32 (18.9%) bewoners geven aan zich verbonden te voelen met het vrijzinnig religieus gedachtegoed. Daarentegen ligt het percentage van bewoners van de VRSSH dat zich verbonden voelt met een levensbeschouwing of religie hoger dan het landelijke percentage 75-plussers. Volgens recente cijfers van het CBS voelt 36% van de 75-plussers in Nederland zich niet verbonden met een levensbeschouwing of religie (Schmeets & Houben, 2023). Onder de bewoners van de VRSSH is dit percentage 26.6%.

Ten slotte is in de vragenlijst onder bewoners uitgevraagd hoe lang zij bij de VRSSH wonen. In grafiek 3 is per wooncomplex in categorieën de woonduur van bewoners zichtbaar. Hieruit is op te maken dat de meerderheid van bewoners tussen de 2–5 jaar woonachtig is bij de VRSSH, namelijk gemiddeld 42.3% (N=71).

GRAFIEK 3. WOONDUUR BEWONERS VRSSH

7

Resultaten van de empirische studie

7.1 Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we in op de ervaringen van bewoners die woonachtig zijn in een van de drie wooncomplexen van de VRSSH. De deelvragen die voor dit onderzoek zijn opgesteld vormen daarbij de leidraad. Allereerst komen de woon- en verhuismotivaties van bewoners en hun verwachtingen van de VRSSH aan bod, waarna de ervaringen van bewoners tijdens hun eerste periode bij de VRSSH worden gepresenteerd. In de secties 4 en 5 staan de ervaringen van bewoners met sociale contacten en zingeving beschreven, waarna in de secties 6 en 7 aan de orde komt wat bewoners zelf doen om hun sociale – en zingevingsbehoeften te vervullen en hoe de VRSSH daar (nog) beter bij kan aansluiten.

7.2 Motivaties en verwachtingen van bewoners

Bij de verhuismotivatie van ouderen spelen push- en pullfactoren een rol. Pushfactoren, zoals gezondheidsproblemen of de ontoegankelijkheid van hun woning, kunnen iemand dwingen te verhuizen, terwijl pullfactoren, zoals de aanwezigheid van voorzieningen of een comfortabele, toegankelijke woning, mensen kan aantrekken. Gezondheidsredenen worden in de literatuur vaak als belangrijkste oorzaak voor een verhuizing genoemd. Ouderen die ervoor kiezen naar een seniorenwoongemeenschap te verhuizen kiezen daarnaast voor veiligheid, comfort en sociale interactie.

In deze paragraaf komen de motivaties, aanleiding voor verhuizing en verwachtingen van bewoners aan bod. De volgende thema's worden daarbij besproken: rekening houden met (toekomstige) gezondheidsproblemen, toegankelijke en veilige leefomgeving, een goede plek voor een achterblijvende partner, en sociale contacten.

7.2.1 Rekening houden met (toekomstige) gezondheidsproblemen

(Toekomstige) gezondheidsproblemen zijn voor de meeste bewoners reden geweest om te verhuizen naar de VRSSH. Voor een groot deel van de bewoners geldt dat hun vorige huis niet geschikt was om oud in te worden: de woning bestond uit meerdere verdiepingen en had trappen, er was geen lift aanwezig om bij de voordeur te komen, het huis had een grote tuin die onderhouden moest worden of het huis zelf werd te groot om te onderhouden. Een van de bewoners vertelt dat de ongeschiktheid van haar woning werd uitvergroot door de gezondheidsproblemen die zij op dat moment ervaarde.

“Als het lichamelijk allemaal niet meer kan, dan zit je ook een beetje aan te hikken tegen het huis waar je woont. Zo van: dit gaat niet en nu moet ik alweer twee trappen op om de was op te hangen en dan moet ik weer... En dat viel hier natuurlijk gelijk allemaal weg.” (B16)

Andere bewoners houden bij hun keuze om te verhuizen expliciet rekening met toekomstige gezondheidsproblemen. Ze verhuizen het liefst nu ze ‘het nog zelf kunnen’, ‘nog gezond zijn’ en ‘nog iets nieuws kunnen opbouwen’ in hun nieuwe omgeving. De keuze om tijdig te verhuizen naar een toegankelijke woning wordt gezien als een ‘verstandige keuze’.

“We woonden in een wijk. En mijn gezondheid gaat nu nog wel, maar als je even vooruitkijkt. We hadden daar drie verdiepingen, dus dat traplopen en noem maar op, dat was eigenlijk de motivatie voor ons om te proberen hier te komen.” (B7)

Samen met de timing van de verhuizing speelt ook de plek die aan toekomstige bewoners wordt aangeboden een rol in de keuze om te verhuizen. De plek van het appartement is niet de belangrijkste motivatie om te verhuizen, maar speelt wel mee in de overweging om liever nu te verhuizen dan later, of andersom. In een aantal gevallen hadden bewoners hun verhuizing liever nog een aantal jaar uitgesteld, maar overtuigde de plek van het appartement dat hen werd aangeboden hen ervan om nu naar de VRSSH te verhuizen:

“In principe hadden we daar best nog een paar jaar kunnen wonen. Maar ja goed, als je dit dan aangeboden krijgt, ook al is het toch een wat kortere periode dan dat we dachten. We dachten aan nog vijf jaar daar wonen, maar goed, het was drie jaar. (...) En dit is dan ook een plek waarvan je denkt, als ik nu nee zeg, wat krijg ik dan over twee jaar?” (B13)

7.2.2 Toegankelijke en veilige leefomgeving

De voorzieningen die in de wooncomplexen van de VRSSH en in de directe omgeving worden geboden en de toegankelijkheid van de woningen trekken bewoners naar de VRSSH. De meeste bewoners geven aan dat deze factoren hebben meegespeeld bij hun keuze voor een wooncomplex van de VRSSH.

“Als je wilt lunchen kun je iedere dag een warme lunch krijgen. Je hoeft alleen maar naar beneden te gaan. Je kunt hier goed oud worden, dat werd mij verteld.” (B5)

“Omdat het in het centrum stond. Dus stel dat je wat moeilijker ter been wordt, dan kun je toch in het centrum komen.” (B10)

“Alles is gelijkvloers. En je kunt hier ook nog van alles krijgen, zorg kun je krijgen, beneden is er een pedicure, een kapper, je kunt hier eten.” (B3)

Ook veiligheid speelt een rol in de keuze van bewoners om bij de VRSSH te komen wonen. Voor een aantal is de onveiligheid in hun vorige buurt reden geweest om te willen verhuizen. De komst van drugsgebruikers en verwarde mensen veranderde de buurt en zorgde ervoor dat deze bewoners zich niet meer veilig voelden in hun vorige huis en buurt.

“[Een van de nieuwe burens] was met drugs bezig en dan werd er bijvoorbeeld hard op je deur gebonkt, dan waren ze bij de verkeerde deur. Ik voelde me daar op een gegeven moment niet veilig meer.” (B2)

“Steken, toestanden, verwarde mensen. (...) Dat hebben we in onze vorige wijk allemaal meegemaakt. Dus nee, wij wilden naar een veilige wijk.” (B14)

De hoop van bewoners is dat de wijken waarin de wooncomplexen van de VRSSH staan hen een veilige omgeving bieden. Dat veiligheid voor de meeste bewoners een belangrijk thema is, blijkt bijvoorbeeld uit de manier waarop ze elkaar aanspreken op het binnenlaten van vreemden.

“Als ik zie hoe mensen beneden bijvoorbeeld. Ik heb een keer meegemaakt dat iemand op zijn donder kreeg. Ze zaten aan die tafel beneden en er kwam iemand binnen en er liep iemand mee, waarvan degene die hem binnenliet eigenlijk geen idee had wie het was.” (B4)

Bewoners verwachten dat de woon- en leefomgeving van de VRSSH beter aansluit en een betere ondersteuning biedt bij het ouder worden dan hun vorige woon- en leefomgeving. De toegankelijkheid van de woning, de aanwezigheid van voorzieningen in het wooncomplex en in de directe omgeving, de centrale ligging van het wooncomplex en de veiligheid die wordt geboden dragen bij aan het positieve beeld van bewoners die bij de VRSSH komen wonen, namelijk: dit is een plek waar je goed oud kunt worden.

7.2.3 Een goede plek voor een achterblijvende partner

Voor bewoners die samen met een partner bij de VRSSH zijn komen wonen, komt de keuze ook voort uit de verwachting hiermee zorg te dragen voor hun partner als zijzelf komen te overlijden. Bewoners geven aan gerustgesteld te zijn door de wetenschap dat hun partner goed zit in het geval er met henzelf iets gebeurt. Daarbij spelen factoren als veiligheid, de aanwezigheid van voorzieningen, sociale contacten en activiteiten een rol.

“We hebben alles netjes en nieuw gemaakt. Als mij wat overkomt, dan zit zij in ieder geval goed. Dan zit ze vlak bij het dorp, vlak bij de dokterspost, vlak bij de apotheek. Alles hebben we goed geregeld.” (B3)

“En dat gaf mij zo’n fijn gevoel, van nou, als er met mij wat gebeurt, niet dat er dan voor hem gezorgd wordt, maar dat hij mensen op kan zoeken.” (B10)

“Als één van ons iets overkomt, dat de ander gewoon kan blijven zitten en mee kan blijven doen aan allerlei dingen. En dat heb je niet als je in een rijtjeshuis zit, dan zie je toch wel vaak eerder vereenzaming en dergelijke.” (B13)

7.2.4 Sociale contacten

De meeste bewoners hebben geen grote verwachtingen van het wonen bij de VRSSH als het gaat om de sociale contacten. De meeste bewoners geven aan dat ze hun verwachtingen op sociaal gebied open hebben gelaten. Eén bewoner vertelt dat ze hoopte dat ze nieuwe contacten zou opdoen bij de VRSSH en dat die verwachting waar is gemaakt. Een aantal bewoners geeft aan dat ze naar de VRSSH gingen met dezelfde verwachtingen op sociaal gebied als waar ze vandaan kwamen, namelijk dat er contact is tussen bewoners, maar dat je niet met iedere buurman of buurvrouw evenveel contact zal hebben.

“Ik denk dat wij hier naartoe gingen met het beeld dat je hier gewoon je huis hebt, zo van: dat is mijn voordeur en aan de andere kant wonen burens. En met de ene buur heb je wat meer dan met de andere buur.” (B16)

Slechts één bewoner geeft aan specifiek voor de sociale contacten naar de VRSSH te zijn gekomen, omdat ze aangetrokken werd door het idee van een woongemeenschap.

“Toen dacht ik, ik zou eigenlijk weleens echt in zo’n woongemeenschap willen wonen. (...) Daar heb ik behoefte aan. Ik kan heel goed op mezelf zijn, maar gewoon het er zijn voor anderen, aanwezig zijn of aandacht hebben. Ik vind het fijn als ze dat ook voor mij hebben, maar ik ook weer voor anderen. Dus die wisselwerking vind ik ontzettend leuk.” (B6)

Een aantal andere bewoners heeft familie of vrienden in de buurt van hun wooncomplex wonen en heeft om die reden gekozen voor de VRSSH. Eén bewoner geeft bijvoorbeeld aan naar de VRSSH te zijn gekomen om dichterbij zijn vriendin te kunnen wonen. Een andere bewoner was actief bij de gemeenschap van Vrijzinnigen Nederland in Bennekom en wilde dichterbij de Ontmoeting wonen, om makkelijker bij de activiteiten aan te kunnen sluiten en haar vrienden vanuit deze gemeenschap op te kunnen zoeken.

“De Ontmoeting [kerk van de Vrijzinnigen Nederland] is waar ik al mijn dingen doe en wilde doen en [door de afstand] kon ik heel veel dingen niet doen. Dus verhuizen naar hier was gewoon de enige optie.” (B5)

De sociale verwachtingen waarmee bewoners bij de VRSSH komen wonen, zijn tevens afhankelijk van de levenssituatie waarin ze zich op dat moment bevinden. De meeste bewoners die samen met hun partner bij de VRSSH komen wonen, hebben minder behoefte aan sociale contacten en activiteiten in de wooncomplexen dan bewoners die alleenstaand zijn of alleen wonen. Eén bewoner die samen met haar partner naar de VRSSH kwam en daar haar partner verloor, vertelt dat haar behoefte aan contacten en activiteiten door dat verlies veranderde. Zij merkte dat ze als alleenstaande bewoner meer behoefte kreeg om mee te doen met activiteiten en sociale contacten op te doen. Ze ziet dat ook bij andere bewoners.

“Misschien heb je ook net wat meer nodig als je hier alleen bent. (...) Als je met z’n tweeën bent, dat merk ik nu ook bij nieuwelingen, dan blijf je toch veel dingen samen doen.” (B9)

7.3 Ervaringen van nieuwe bewoners

Op latere leeftijd is verhuizen vaak een betekenisvolle gebeurtenis, waarbij mensen niet alleen een huis achterlaten, maar daarmee ook herinneringen en sociale contacten. Hoewel seniorencomplexen sociale interactie stimuleren, kunnen ouderen die naar een seniorencomplex verhuizen zich de eerste maanden na hun verhuizing eenzaam voelen. Zij kunnen een hoge drempel ervaren om deel te nemen aan activiteiten in het complex. Externe ondersteuners, zoals bewonerscoördinatoren, kunnen bewoners helpen bij de aanpassing aan hun nieuwe woonomgeving.

In deze paragraaf worden de ervaringen van nieuwe bewoners van de VRSSH besproken. Daarbij komen de volgende thema's aan bod: een warm welkom, meedoen met activiteiten, rol van medebewoners en bewonerscoördinatoren, afscheid nemen van het oude en wennen aan het nieuwe en je appartement eigen maken.

7.3.1 Een warm welkom

Nieuwe bewoners worden warm ontvangen in de wooncomplexen van de VRSSH. Medebewoners zijn nieuwsgierig naar wie er in leegstaande appartementen komen wonen en knopen al snel een praatje aan met nieuwe bewoners. Het gevolg is dat bewoners zich welkom voelen en snel op hun gemak raken.

“Vanaf de eerste dag zeg je elkaar gedag en je spreekt elkaar aan. ‘Ben je nieuw komen wonen?’ Dat geeft gelijk een gevoel ... Op [onze verhuisdatum] voelden we ons al bijna thuis. Twee dagen later zaten we ’s morgens aan de ontbijttafel en we zeiden: ‘we hoeven hier niet meer weg.’” (Focusgroep 1)

“Toen ik hier kwam sprak ik iedereen in eerste instantie met u en mevrouw aan, maar iedereen zegt noem me maar bij mijn voornaam. Dus binnen de kortste keren ken je iedereen bij de voornaam. En dat geeft ook al een wij-gevoel. Ik vind het hier een dorp in een dorp. Wij zijn echt, ja toch wel een gemeenschap.” (Focusgroep 1)

In het eerste contact met nieuwe bewoners wordt afgetast in hoeverre zij openstaan voor contact en behoefte hebben aan een praatje.

“Dat weten ze natuurlijk ook niet. Wil je juist afstand of wil je contact? Dus dat wordt gewoon. Dat gaat eigenlijk heel snel hoor. Er wordt een beetje afgetast en ik weet nog dat de buurvrouw zei van, kom je ook een keer bij mij koffiedrinken?” (B6)

7.3.2 Meedoen met activiteiten

Verschillende bewoners kiezen er na hun verhuizing bewust voor direct mee te doen aan diverse activiteiten, om hun medebewoners te leren kennen en wegwijs te worden in het wooncomplex.

“Nu met de high tea, daar schrijf ik [me] wel bewust voor in en ook voor bijvoorbeeld de Nieuwjaarsreceptie. O ja, en met het kerstdiner heb ik ook meegedaan, want ik denk dan leer ik nieuwe mensen kennen. Dus dat zijn ook wel dingen waar ik [me] dan bewust voor inschrijf.” (B6)

“We zijn ook vrij gauw beneden koffie wezen drinken. Dan leer je mensen kennen.” (Focusgroep 2)

Andere bewoners sluiten zich aan bij de groep bewoners die activiteiten organiseert en ondersteunt, zoals het koffieschenken tijdens de koffieochtenden, en kiezen ervoor op die manier hun medebewoners beter te leren kennen.

“Die dertig mensen die daar elke ochtend zitten, die leer je ook meteen kennen. Dus je bent ook meteen thuis.” (B10)

Initiatief nemen en meedoen met de activiteiten of de organisatie daarvan is volgens een groot deel van de bewoners de beste manier om snel thuis te raken in de wooncomplexen, medebewoners te leren kennen en je onderdeel te gaan voelen van de woongemeenschap. Dit is echter niet voor iedere nieuwe bewoner weggelegd. Een aantal bewoners vertelt het moeilijk te hebben gevonden om in het begin op mensen af te stappen en zich aan te sluiten bij de activiteiten, bijvoorbeeld omdat het niet in hun karakter zit om direct aan te sluiten of liever eerst de kat uit de boom kijken.

“Ik zal ook niet gelijk overal op afstappen. Maar ik hoorde ook pas veel later dat er bepaalde dingen waren en zo. Ik ben zelf ook een beetje afstandelijk in het begin. (...) Er worden dikwijls op het bord dingen opgeschreven, dingen die wekelijks zijn, dingen die maandelijks zijn. Maar ja, je moet er ook wel naartoe gaan, je moet er zelf naartoe stappen. En dat weet ik ook wel, de eerste keer kerststukjes maken, om ook mee te gaan doen, om er zelf zo heen te gaan, dat vond ik best moeilijk.” (B12)

Voor deze bewoners duurt de periode van wennen en hun draai vinden in de wooncomplexen iets langer dan bij bewoners die makkelijk op hun medebewoners afstappen en zich aansluiten bij activiteiten. Een enkele bewoner heeft de eerste periode als nieuwe bewoner van de VRSSH hierdoor als eenzame periode ervaren.

7.3.3 Rol van medebewoners en bewonerscoördinatoren

Medebewoners die al langere tijd bij de VRSSH wonen, kunnen een belangrijke rol vervullen in het wegwijs maken van nieuwe bewoners. Enkele bewoners helpen nieuwe bewoners bijvoorbeeld door hen te vertellen over de activiteiten en voorzieningen die aanwezig zijn in het wooncomplex.

“Ik heb in het begin heel veel mensen ontmoet die hier kwamen wonen. En die vertelde ik wat hier allemaal voor mogelijkheden waren.” (B15)

Nieuwe bewoners die het moeilijk vinden om aan te sluiten bij de activiteiten worden na verloop van tijd door hun medebewoners aangespoord om een keer aan te sluiten of mee te doen.

“En het duurt soms wat langer als er nieuwe mensen komen, voordat ze.. Ja, niet iedereen doet ook gelijk mee aan dat koffiedrinken of zo. Maar langzamerhand zeggen we weleens van, heb je geen zin om ook te komen koffiedrinken weet je wel. En als ze eenmaal geweest zijn, dan vinden ze het toch ook wel leuk.” (B13)

7.3.3.1 Bewoners- of activiteitencommissie

In het wegwijs maken van nieuwe bewoners is ook een rol weggelegd voor de bewoners- of activiteitencommissie. Zo brengen leden van de bewonerscommissie in de Aleidahof en de Roosebrink enige tijd na de komst van nieuwe bewoners een bloemetje bij hen langs en vertellen ze hen over de activiteiten die in de wooncomplexen worden georganiseerd. Nieuwe bewoners krijgen op zo'n moment een koffiekaart uitgereikt, die ze kunnen gebruiken tijdens de koffieochtenden. Daarnaast wordt in de drie wooncomplexen eens in de zoveel tijd een bijeenkomst voor nieuwe bewoners georganiseerd, waar nieuwe bewoners zich aan elkaar voorstellen en door de bewonerscoördinatoren en leden van de bewoners- en activiteitencommissie worden geïnformeerd over het reilen en zeilen in het wooncomplex.

“We hebben een bewoners-ABC op papier staan. En we hebben toevallig laatst een kennismakingsmiddag voor de nieuwe bewoners georganiseerd. Maar daar zijn we nu weer even van afgestapt. Want we hadden in december een aantal nieuwe bewoners en dan duurt het veel te lang voordat we dat weer organiseren. Want dat is meestal in september. Dus toen ben ik naar een echtpaar toe geweest. En dan breng ik ze dat bewoners-ABC, dan krijgen ze er een consumptiebon bij. Nou en dan al naargelang de artikelen in dat bewoners-ABC, leg je even wat uit. En dat is een leuke manier.” (B10)

7.3.3.2 *Bewonerscoördinatoren*

De bewonerscoördinatoren vervullen een rol in de warme ontvangst van nieuwe bewoners. Bewoners noemen de rondleiding en introductie die zij bij het bezichtigen van een woning van de bewonerscoördinatoren krijgen ‘een warme ontvangst’. Het persoonlijke contact met de bewonerscoördinatoren en het feit dat degene die hen rondleidt iemand is met wie ze eerder contact hebben gehad en die ze als bewoner ook vaker zullen zien wordt door bewoners gewaardeerd.

“Wij zijn toen door [een van de bewonerscoördinatoren] rondgeleid en die is natuurlijk heel warm. Dat zal ook een heel stuk schelen, je wordt al heel warm ontvangen. Het is niet zo dat er eentje van Woonstede. Ja, later is dat wel het geval, maar op het moment dat je hier komt wonen. Als je gewoon in een ander wooncomplex komt, dan staat er iemand van Woonstede waar je niks mee hebt. Ik denk dat dat misschien ook wel een stukje bijdraagt. Interviewer: Een warme ontvangst. Respondent 2: Ze zijn heel betrokken.” (Focusgroep 3)

Als een bewoner net bij de VRSSH is komen wonen, houden de bewonerscoördinatoren in de gaten of een nieuwe bewoner zijn of haar draai kan vinden in het wooncomplex. In sommige gevallen sporen ze nieuwe bewoners aan mee te doen met activiteiten.

“En in het begin heeft [de bewonerscoördinator] dat ook wel een keer gezegd, van probeer een beetje onder de mensen te komen zodat je jezelf niet opsluit, maar gewoon ook mee doet met dingen. Dat promoot ze wel. (...) Dat dragen ze wel uit.” (B7)

In andere gevallen proberen ze bewust de verbinding tussen bewoners te creëren door betrokken burens te vragen een nieuwe bewoner uit te nodigen voor een activiteit.

“We proberen en daar vind ik ons sterk in, we proberen om verbinding te zoeken, verbinding te maken, verbinding te leggen. Dat je denkt, oh die bewoner kan misschien met die bewoner daar iets in doen. En zo proberen we lijntjes te leggen. Zo is er iemand komen wonen die nog heel erg op zichzelf is. En de onderbuurvrouw die zei van, goh, die mevrouw, die ken ik. Maar ik heb haar nog nooit ergens gezien. Ik zei tegen die onderbuurvrouw van, kan jij niet polsen of ze niet eens meekomt? Koffie drinken. En nou ja, daar is ze naartoe gegaan. Maar die bewoner was nog niet zo ver dat ze dat wilde. Maar ze probeert het wel. En ik denk van, yes, komt vast wel goed. En zo proberen we dat een beetje te doen. ‘Heb je een nieuwe buurvrouw? Heb je daar kennis mee gemaakt?’ Weet je wel, zo. En je kunt het ook niet verplichten, maar soms een tipje geven. Dan hoop je dat mensen daar wat mee doen.” (BC)

7.3.4 Afscheid nemen van het oude en wennen aan het nieuwe

Bewoners die uit een grotere woning naar de VRSSH zijn verhuisd geven bijna allemaal aan te hebben moeten wennen aan hun nieuwe woonomgeving. Diverse factoren spelen daarbij een rol: het niet meer direct buiten zijn vanuit je eigen huis, de kleinere woonruimte en het samen met anderen in een gebouw wonen. Voor sommige bewoners blijven deze factoren op een bepaalde manier een rol spelen, waardoor ze hun oude woning en woonomgeving nog wel eens missen.

“We zitten hier op één hoog en we hadden dus een huis beneden met een tuintje, een vijver en een leuke plek om te zitten ook in de zon. Hebben ze hier trouwens ook, dat is ongeveer gelijk. Maar ik miste wel het zo even naar buiten lopen en even de tuin in. En ja, dat heb ik eigenlijk nog steeds wel een beetje.” (B13)

“Ja, je eigen plekje. Je hebt hier ook wel weer je eigen plekje, maar je moet het toch delen met een heleboel mensen. En dat is de beste weg natuurlijk, want je wilt ook meer mensen leren kennen hier. En dat is ook heel goed bevallen. Maar ik kan daar nog weleens een keertje, af en toe, in bepaalde gemoedstoestand heimwee naar hebben. Ondanks dat ik me hier thuis voel. Naar het eigen plekje. Ja, heel vreemd is het eigenlijk. Maar ja, het doet zich af en toe voor.” (Focusgroep 1)

Op je plek raken in een nieuwe woning en een nieuwe omgeving is een proces waar de ene bewoner sneller doorheen gaat dan de andere. Een enkele bewoner vertelt dat het een paar jaar duurde voordat ze zich thuis voelde bij de VRSSH. Anderen waren binnen een paar dagen of weken gewend aan hun

nieuwe omgeving. Eén bewoner vertelt dat zij in de eerste maanden na haar verhuizing nog regelmatig naar haar oude woonplaats reed om daar haar boodschappen te doen. Zij was nog niet goed geaard in haar nieuwe omgeving en werd naar de voor haar bekende omgeving en winkels getrokken.

“In het begin ging ik mijn boodschappen in [mijn vorige woonplaats] doen. Vind ik achteraf wel een beeld, van dat ik dus daar nog mijn bekende winkeltjes had. En dat duurde natuurlijk een tijdje voordat je hier wat thuis raakt. (...) En toen was het dus voor mij ook wel gunstig om hier iets te moeten doen met de bewonerscommissie, snap je. Dan kon ik daar mijn energie ook in steken.” (B9)

7.3.5 Je appartement eigen maken

Om op hun plek te raken in een nieuwe woonomgeving is het belangrijk dat bewoners zich hun appartement eigen te maken. Door een wand te behangen of te verven, eigen foto's of kunst aan de muur te hangen en eigen meubels neer te zetten maken bewoners hun appartement langzamerhand tot een eigen plek, waarin ze zichzelf terug zien.

“Ik heb wel mijn best gedaan om er mijn holletje van te maken. En wat ik leuk vond of mooi vond en kon doen, nou zo heb ik het gedaan. Ik teken wat. Nou daar hangen wat werkjes van me. (...) Ik dacht, het mag gezien, ik woon hier, zo ben ik. Een beetje mijn visitekaartje in de vorm van, nou zo leef ik. En dat vond ik erg belangrijk om dat met heel veel aandacht te doen. En je gaat niet alles nieuw kopen maar je hebt aangepast wat er niet bij hoort.” (B2)

Afhankelijk van de staat van het appartement kan die eerste periode een onrustige tijd zijn, waarin bewoners nog niet echt een plek hebben waar ze zich thuis voelen. Hun nieuwe woning kan in die periode soms nog vreemd aanvoelen.

“Ik ben nog steeds aan het kamperen, dat geeft wel onrust. In die zin voel ik me niet thuis, maar dat heeft niks met de mensen te maken, meer met wat er allemaal nog moet gebeuren en dat ik daar nog niet echt mijn eigen ding van heb gemaakt. Het is natuurlijk nu nog een beetje [het] huis [van de vorige bewoner] zal ik maar zeggen en straks dan zeg je van, o ik doe, weet ik veel, ik doe de wand paars en dan wordt het meer mijn huis. En daar zit ik nog niet in. Dus die rust, dat heb ik nog niet.” (B6)

7.4 Ervaringen met sociale contacten en sociale activiteiten

Naarmate mensen ouder worden, veranderen hun sociale behoeften. Ouderen worden selectiever in relaties en zoeken vooral intieme, betekenisvolle contacten. Sociale netwerken worden vaak kleiner door verlies van dierbaren, verminderde mobiliteit en gezondheidsproblemen.

Ouderen vervullen hun sociale behoeften via verschillende bronnen. Hechte relaties met een partner, familie en vrienden spelen een belangrijke rol. Daarnaast kan sociale participatie in een gemeenschap, bijvoorbeeld door vrijwilligerswerk of deelname aan verenigingen, de behoefte aan sociale interactie vervullen. Ook verbondenheid met de natuur of spiritualiteit kan ouderen helpen om een gevoel van betekenis en verbondenheid te behouden.

In deze paragraaf worden de ervaringen van bewoners met sociale contacten en sociale activiteiten besproken. De volgende thema's komen aan bod: korte dagelijkse momenten van contact, een gevoel van saamhorigheid, vormen van zorg en aandacht voor elkaar en de invloed van de leeftijd van bewoners.

7.4.1 Korte, dagelijkse momenten van contact

Hoewel uit de literatuur blijkt dat mensen op latere leeftijd vooral behoefte hebben aan intieme, betekenisvolle contacten, waarderen bewoners van de VRSSH de korte, dagelijkse momenten van contact die het wonen bij de VRSSH hen biedt het meest. Meerdere bewoners benadrukken daarin het verschil tussen hun vorige en huidige woonomgeving. In hun vorige woonomgeving kenden ze hun buren vaker niet of minder goed en er werd niet of nauwelijks gegroet als je elkaar tegenkwam. Bij de VRSSH groeten medebewoners elkaar en kennen ze elkaars gezichten en namen, met als gevolg dat bewoners van de VRSSH meer contacten hebben.

“Als je hier binnenkomt lopen er altijd heel veel mensen rond, je komt altijd wel iemand tegen. Iedereen is vriendelijk. Ik heb op een gewone flat gewoond, een galerijflat, daar ken je niemand. Hier zegt iedereen gedag. Iedereen vraagt hoe gaat het. Je weet niet alles van elkaar, gelukkig. Maar als je het kwijt zou willen, kan dat. En het is al een warmte om gewoon hier de gangen in te komen.” (Focusgroep 3)

“Ja, dat is natuurlijk een enorm verschil. Vroeger woonde je in een straatje, maar de mensen daar kende je minder dan nu. Nu ken je veel meer mensen, weet je veel meer namen dan voorheen. Dat is al wel een heel verschil.” (B13)

Daarbij maakt het wonen bij de VRSSH het opdoen van contacten makkelijker. Bewoners hoeven slechts het gebouw in te lopen of vanuit hun appartement naar de brievenbus te lopen en ze kunnen al iemand tegenkomen met wie ze een praatje kunnen maken. Een aantal bewoners denkt dat de kans dat ze eenzaam worden hierdoor kleiner is.

“En wat beviel u dan aan deze huizen, wat beviel u toen u het leerde kennen? R: Dat je niet zo alleen bent. Dat je toch gauw.. Er komt haast nooit iemand zomaar even op bezoek of zo, vanuit het huis. Maar al ga je naar de brievenbus, dan heb je al (...) En met koffiedrinken dat je al mensen hebt en zo. Je bent toch veel minder eenzaam.” (B12)

Verschillende bewoners vertellen dat ze regelmatig bewust even de gang op lopen om iemand tegen te komen om een praatje mee te maken.

“Ik loop ook weleens even naar beneden in de hoop misschien wel dat ik iemand tegenkom.” (B13)

Voor de meeste bewoners geldt dat het gemak waarmee ze bij de VRSSH contacten opdoen eraan bijdraagt dat ze zich snel thuis voelen in hun woonomgeving. De aanspraak die nieuwe bewoners al vanaf het begin hebben, de interesse die medebewoners in hen tonen en het feit dat er zoveel verschillende mensen zijn waarmee je een praatje kunt maken, zorgt ervoor dat ze over het algemeen snel aan hun nieuwe woonomgeving wennen.

“Respondent 1: Ik heb ook helemaal niet hoeven wennen, want dat vraagt iedereen, van ben je al gewend? Nou dat was ik eigenlijk gelijk al. Ik heb helemaal geen moeite gehad van (...) Nee, het was gelijk al een beetje thuiskomen toch? Respondent 2: Ja, absoluut ja. Interviewer: En waar ligt dat dan aan? Respondent 1: Ja, ik weet niet, je hebt toch wel veel meer aanspraak dan waar wij toen zaten, in een blok van vijf huizen. Je had eigenlijk heel weinig contacten met mekaar. En hier kom je, als je ergens heengaat, je komt altijd wel iemand tegen. En dan kun je even een praatje maken, dat vind ik wel fijn.” (B16)

7.4.1.1 *Het belang van de gebouwde omgeving*

De korte, dagelijkse momenten van contact die bewoners zo waarderen, zijn onder andere mogelijk door de indeling en inrichting van de wooncomplexen. De gedeelde voordeur en de centrale hal met brievenbussen en liften maken de kans dat bewoners elkaar in het gebouw tegenkomen groter. Daarnaast zorgt de aanwezigheid van stoelen en bankjes in de hallen ervoor dat bewoners de

mogelijkheid hebben om even te gaan zitten als ze elkaar ontmoeten. Diverse bewoners vertellen dat ze hun medebewoners regelmatig op de bankjes in de hal aantreffen of daar zelf even gaan zitten in de hoop een praatje met iemand te kunnen maken.

“Respondent 2: En vervel je je, dan ga je beneden in de gang zitten en dan komt er wel iemand. Respondent 1: Ja, mensen zitten gewoon op een stoel in de hal beneden. (...) Die zijn alleen. Die hebben dan zoiets, ik kan de hele dag in huis blijven zitten. Maar ik kan ook even een rondje wandelen, achter de rollator, en die gaan dan even daar zitten in de hal. En er komen altijd mensen in en uit, dus heb je altijd een praatje.” (B10)

“Van het begin af aan heb ik door het gebouw gelopen. Ik sta beneden in de hal. Of ik ga voor op het bankje zitten als het mooi weer is. En dan krijg ik sowieso al mensen om me heen. En die mensen beginnen dan natuurlijk te praten. Ik ken natuurlijk heel veel mensen, met hun achtergrond, dus het is voor mij heel gemakkelijk om contacten te leggen.” (B14)

De gebouwde omgeving vormt daarmee een belangrijke, stimulerende factor voor het plaatsvinden van momenten van sociaal contact in de wooncomplexen.

7.4.2 Een gevoel van saamhorigheid

In de wooncomplexen van de VRSSH heerst over het algemeen een gevoel van saamhorigheid onder de bewoners. Dat gevoel van saamhorigheid of gemeenschapsgevoel is het meest duidelijk voelbaar op momenten dat bewoners bij elkaar komen om elkaar te helpen. Eén bewoner vertelt bijvoorbeeld over het gevoel van saamhorigheid dat hij ervoer toen bewoners met dweilen toesnelde om een medebewoner met een lekkage te helpen. Deze momenten van saamhorigheid maken het wonen bij de VRSSH voor deze bewoner prettig.

“We waren een keer aan het sjoelen en toen kwam [een medebewoner], die kwam in paniek binnenlopen want er was een overstroming in zijn appartement. (...) Respondent 2: En kwam hij helemaal in paniek naar boven. Respondent 1: In paniek. Nou, dan moet je eens zien hoe snel dus een aantal mensen daarheen rennen, dat er dweilen en dergelijke tevoorschijn komen en dat mensen helpen. Ja, dat is echt, ja, dat vond ik heel mooi. (...) Niet de overstroming maar... De saamhorigheid die er is. En als je dat dan ervaart, ja dan wordt het prettiger, het wonen.” (B13)

Ook in bijzondere situaties, zoals bij ziekte of het overlijden van een medebewoner, is dat gevoel van saamhorigheid voelbaar. Bewoners vertellen over een

bijzonder momenten van verbinding met medebewoners toen een buurvrouw zou komen te overlijden en vanuit het hospice nog graag afscheid wilde nemen van het wooncomplex en haar bewoners. Toen ze in een ambulance voor de ingang van het wooncomplex stond, vormden de bewoners een lange rij en gingen één voor één de ambulance in om afscheid van haar te nemen. Voor de bewoners was dit een indrukwekkend moment, waarin de saamhorigheid duidelijk voelbaar was.

“Onze buurvrouw was ziek toen wij hier kwamen en daar hadden wij toch wel veel contact mee. (...) En toen overleed ze. (...) En vlak daarvoor wilde ze nog even langs haar huis. En [de mensen van het hospice] hebben dat geregeld met een ambulance. Die wilde nog afscheid nemen van haar huis hier. En die is dus buiten komen staan met de ambulance. En iedereen die wilde, want die mensen van de ambulance (...) hadden alle tijd van de wereld en die zeiden, iedereen mag afscheid van haar komen nemen. Respondent 2: Dat was heel mooi. (...) Respondent 1: Dus er was een hele rij, het leek wel uitverkoop, er was een hele rij van mensen hier uit. De [medebewoners] die allemaal even die ambulance in gingen en afscheid gingen nemen. En dat heeft voor mij erg veel indruk gemaakt en dat is wel dat wij-gevoel. Respondent 3: Ja, zeker.” (BIO)

Het saamhorigheidsgevoel in de wooncomplexen is onder andere een resultaat van de activiteiten die bewoners met elkaar ondernemen, waardoor betrokkenheid bij elkaar en bij de gemeenschap ontstaat. Zo werd ten tijde van dit onderzoek in een van de wooncomplexen het koor heropgericht. Diverse bewoners vertelden over de nieuwe verbinding, energie en betrokkenheid die het koor hen gaf.

“En sinds kort zijn we ook weer met een muziekclubje begonnen, met een zangclub. (...) Het is mijn smaak niet helemaal, maar de gezelligheid die je samen hebt en vooral daarna als je samen een borreltje drinkt (...) dan is het gewoon hartstikke leuk. En dat geeft ook weer een binding. Want de volgende dag bij het koffie drinken zeggen we: ‘Oh wat was het leuk’. Het samen dingen doen. Respondent 2: Ja, mensen praten erover en genieten ervan. [De koorleider] werd gebeld gisteren door één van de dames, die was hier met andere dames uit eten geweest. En die belde en ze zegt, goh luister eens, we hebben het erover gehad en we hebben een paar liedjes die we ook wel leuk zouden vinden. Mag ik ze doorgeven? Ja, natuurlijk mag je die doorgeven.” (BIO)

De betrokkenheid van bewoners op elkaar, die ontstaat door het ondernemen van dit soort activiteiten en het saamhorigheidsgevoel, resulteert in individuele

initiatieven van bewoners die iets met medebewoners willen ondernemen. In de Roosebrink leidde dit tot het ontstaan van een spelletjesmiddag op zondag, in de Aleidahof kijkt een groepje bewoners samen naar de Formule 1 en in de Timanshof gaan groepjes bewoners met regelmaat ergens met elkaar eten. Ook delen diverse bewoners uit de wooncomplexen kranten- en tijdschriftabonnementen met elkaar. Bewoners die samen met elkaar op één gang wonen organiseren soms een gezamenlijke activiteit, zoals in een van de wooncomplexen, waar bewoners elkaar rond hun verjaardag op de koffie uitnodigen.

“Wij hebben met ons straatje een traditie rond onze verjaardag. Niet op je verjaardag maar rond je verjaardag, dan nodig je de anderen een keertje uit voor een kopje koffie. Om het contact eigenlijk. Een simpel kopje koffie, wat lekkers erbij en nog een kopje koffie en klaar was het. Maar dat je even bij elkaar bent, even tijd voor elkaar hebt. Dat vonden we eigenlijk erg leuk. Dat is toen met corona helemaal de mist ingegaan. Dus we moesten dat weer opstarten eigenlijk (...) En van de zomer heb ik ze allemaal weer uitgenodigd eventjes, en ze zijn allemaal geweest (...) Anderhalf uur, twee uurtjes hooguit. En zo eentje die helpt. Maar de volgende heeft het ook weer gedaan. En daar waren ze weer allemaal.” (B2)

Hoewel de meeste bewoners die in het kader van dit onderzoek zijn gesproken voorbeelden geven van momenten waarop zij een gevoel van gemeenschap of saamhorigheid ervoeren, nuanceert een bewoner dit beeld. Naast de groep actieve en zichtbare bewoners is er namelijk ook een grote groep bewoners is die je nooit ziet en die vrijwel nooit aansluit bij activiteiten.

“Als je ziet ook wat er komt, bijvoorbeeld bij het koffiedrinken. Elke ochtend kan je koffiedrinken. Maar het zijn eigenlijk altijd precies dezelfde mensen. Dat is het.” (B1)

De bewoner vertelt dat ze haar overbuurvrouw tot voor kort nog nooit had gezien, totdat ze een keer op hetzelfde moment door de gang dezelfde kant op liepen en erachter kwamen dat ze tegenover elkaar woonden.

“Ik zal je een mooi verhaal vertellen. Gisteren of eergisteren liep er een vrouw achter mij. Ik zeg, nou we kunnen beter naast elkaar lopen, want we liepen achter elkaar. Want ze moest deze kant uit en dan weet je al, ze komt hier aan het einde. En toen zegt ze, ik woon hier aan de overkant. Ik zeg, o ja? Was het mijn eigen overbuurvrouw. (...) Als ik die mevrouw niet tegen was gekomen had ik heus niet gedacht, oh dat is er een van [mijn wooncomplex].” (B1)

7.4.3 Vormen van zorg en aandacht voor elkaar

De wooncomplexen van de VRSSH zijn plekken waar bewoners aandacht voor elkaar hebben en zorg voor elkaar dragen. Verschillende bewoners vertellen dat ze deze onderlinge zorg en aandacht in hun eerdere woonomgeving niet hebben meegemaakt en dat ze dit waarderen aan het wonen bij de VRSSH. Eén bewoner vertelt dat het er voor haar niet om gaat dat alle bewoners elkaar aardig vinden of goed met elkaar overweg kunnen, maar dat het er om draait dat je je gezien voelt en je medebewoner kunt zien. Dat is volgens haar het geval bij de VRSSH.

“Kijk, natuurlijk zijn er altijd mensen die of jaloers zijn op elkaar of elkaar niet mogen, dat blijf je houden. Maar in het algemeen zie ik dat mensen betrokken zijn bij elkaar en als ik bijvoorbeeld buiten kom en er komt een bewoner langs, die zegt altijd even ‘hallo’ of ‘oh weer weg?’ of zo, weet je. Dus ze spreken elkaar wel aan. En dat is dan niet zozeer dat ze dan per se moeten vragen hoe het met me is, maar meer dat je wordt gezien. Je ziet iemand anders en je wordt gezien.” (B6)

Zorg en aandacht voor elkaar kan zich op verschillende manieren uiten. Sommige bewoners zoeken hun zieke medebewoners bijvoorbeeld regelmatig op en brengen hen een kopje soep. Daarnaast zijn er bewoners die bewust bij medebewoners langsgaan waarvan ze weten dat die zich eenzaam voelen. Een andere vorm van zorg voor elkaar is terug te zien in het systeem van sleutelkastjes in twee wooncomplexen. De secretaris en voorzitter van de bewonerscommissie beheren een lijst met codes waarmee ze de sleutelkastjes van de appartementen kunnen openen. In geval van nood kan er te allen tijde iemand bij een medebewoner naar binnen.

“[De secretaris en voorzitter] hebben aan alle mensen gevraagd, als je dat ons toevertrouwt, wil je dan die code op een lijst zetten, dat doen wij die in een gesloten enveloppe. En alleen als het echt nodig is, dan gaan we naar binnen bij jou en dan nog altijd met z’n tweeën. En in een enkel geval gebeurt dat. Natuurlijk ook weleens als mensen hun sleutel vergeten zijn, maar er zijn ook wel situaties bekend dat mensen niet meer reageren en lang niet gezien zijn en dan moet je twijfelen (...) En dan kunnen zij naar binnen. In een woonwijk zie je dat niet. En dat hadden wij ook niet [in ons vorige huis]. En dat heb je hier wel. Dat is dus toch iets gemeenschappelijks.” (B16)

Ook hebben diverse alleenstaande bewoners een afspraak met hun burens over het ’s ochtends openen van een bepaald gordijn, waardoor de desbetreffende burens weten dat de bewoner wakker is en niet ergens op de grond ligt.

“Dan heb ik ook nog een afspraakje met twee van de burens. Als mijn gordijntje iets open staat, dan ben ik ‘s morgens wakker. Dan lig ik dus niet meer op de grond eventueel. En het gordijn van dit kleine raampje, dat doe ik ook ‘s morgens omhoog. Dan kan zij vanuit haar huis zien, ze is wakker. (...) En als ze ziet dat mijn gordijntje niet opengaat, heeft zij een sleutel en kan er bij mij in.” (B2)

In praktische zaken staan bewoners ook voor elkaar klaar. Zo vertelt een bewoner over het moment dat zij op een keer een vuilniszak weg wilde brengen en een langslappende medebewoner haar aanbood de vuilniszak voor haar weg te brengen.

“Dus ik hoefde de zak alleen maar dicht te maken. En ik kende die mevrouw niet eens.” (Focusgroep 3)

Daarnaast wordt ervoor gezorgd dat alle bewoners mee kunnen doen met activiteiten, bijvoorbeeld door bewoners die slecht ter been zijn op te halen vanuit hun appartement en hun rollator na afloop van de activiteit weer bij de bewoner te brengen. Als een bewoner ziek is, legt iemand van de bewoners- of activiteitencommissie een kaartje ter ondertekening neer in de gemeenschappelijke ruimte of de hal.

“En de commissie zetten altijd een briefje op het bord beneden en in de lift, dat er weer een kaart ter ondertekening ligt beneden in de recreatiezaal. Bewoners die ziek zijn krijgen altijd een kaart met de namen erop, van beterschap en sterkte en zo. En dat vind ik wel heel erg prettig. Ik denk dat de mensen dat heel erg waarderen. Als ze zo’n bericht krijgen als ze in het ziekenhuis opgenomen zijn, omdat de mensen aan me denken en ja, dat vind ik wel heel bijzonder.” (B7)

De aandacht die ze hun medebewoners schenken, bezorgt bewoners zelf ook een goed gevoel. Zo vertelt een van de bewoners die regelmatig een bezoekje brengt aan eenzame medebewoners dat het iets voor een ander kunnen betekenen haar zelf ook blij maakt.

“Nou dat maakt je zelf ook blij, dat je wat hebt kunnen betekenen. En zo heb ik hier wel meer mensen waar ik eventjes naar toe ga om een praatje te maken.” (B2)

De verschillende vormen van zorg en aandacht en de wetenschap dat er een beetje op je gelet wordt, geeft bewoners een veilig gevoel. De aanwezigheid van medebewoners en de cultuur van zorg en aandacht voor elkaar draagt daarmee ook bij aan een gevoel van veiligheid in de wooncomplexen.

“Ik ben blij, dat zeg ik echt uit de grond van mijn (...) dat ik op het goede moment, nou het goede moment dat weet ik niet, maar dat ik hier woon. Dat er mensen naar je omkijken.” (B9)

7.4.3.1 *Grenzen aan zorg en aandacht*

De meeste bewoners zijn zich ervan bewust dat zijzelf op een dag ook zorg nodig kunnen hebben en staan er daarom positief tegenover dat medebewoners af en toe een beroep op hen doen.

“Het kan ons zelf ook overkomen. Ik bedoel, als één van ons achterblijft en hulpbehoevend zou worden, ja, dan ben je misschien blij dat... We hebben nu een buurvrouw, nou die zou meteen zeggen van oh, ik haal wel even boodschapjes voor jou, weet je zo.” (B13)

Toch vinden bewoners dat er grenzen zijn aan het beroep dat zij op de zorg van de gemeenschap kunnen doen. In alle drie de wooncomplexen wonen bewoners die inmiddels op een wachtlijst staan om naar een verzorgingstehuis te verhuizen. In het beroep dat deze bewoners op de gemeenschap kunnen doen, schuilt het gevaar dat medebewoners over hun eigen grenzen gaan. Een bewoner vertelt bijvoorbeeld dat de familie van een medebewoner op een gegeven moment structureel rekende op de aandacht en zorg die deze bewoner kon geven, waarmee voor deze bewoner een grens bereikt was en zij bij de bewonerscoördinatoren aan de bel trok.

“Ik heb het meegemaakt, iedere dag de krant voor iemand halen. En die wilde ‘m ook nog graag zo vroeg mogelijk hebben. Ja, hoor eens even, dat beperkt je hele eigen leven. Ook dat familie zei van vraag het maar aan die, die doet het wel voor je. Nou, dat kan niet. Je moet je eigen leven ook gaan, je wilt best een ander helpen, heel graag zelfs, maar niet als mantelzorger.” (Focusgroep 3)

De wooncomplexen van de VRSSH zijn volgens de bewoners bedoeld voor zelfstandig wonende ouderen. Meerdere actieve bewoners die op dit moment op verschillende manieren zorg dragen voor de gemeenschap en haar bewoners geven aan dat hen iets kan overkomen, waardoor ze meer zorgbehoevend worden en daardoor geen zorg meer kunnen dragen voor medebewoners. Bewo-

ners van de VRSSH zouden wat hen betreft daarom niet afhankelijk moeten zijn van de zorg van medebewoners.

7.4.3.2 *Keerzijde van zorg en aandacht voor elkaar*

Een keerzijde van de zorg en aandacht die bewoners voor elkaar hebben, is de aanwezigheid van sociale controle in de wooncomplexen. Hoewel die sociale controle positieve kanten heeft, bijvoorbeeld dat bewoners zich veiliger voelen door de oplettendheid van medebewoners, kan het ook beklemmend zijn om in de gaten gehouden te worden. Het kan dan gaan dat in de gaten wordt gehouden wie er bij welke bewoner op bezoek komt of, zoals een bewoner vertelt, dat er wordt geteld hoeveel hapjes en drankjes je nuttigt bij een activiteit.

“Soms tellen ze, ja dan tellen ze hoeveel keer dat je een dingetje hebt genomen. (...) Ja, er wordt opgelet. Als er wordt rondgedeeld met de hapjes en dergelijke en jij hebt dan al twee gehad, dan nee, dat wordt in de gaten gehouden hoor.” (B5)

Bewoners merken ook de nieuwsgierigheid van hun medebewoners als het gaat om de boodschappen die ze net bij de supermarkt hebben gehaald. Een bewoner vertelt dat een medebewoner eens een opmerking maakte over het kratje bier dat hij bij de supermarkt had gekocht en hem verbijsterd achterliet.

“We hebben zo’n inklapbaar karretje. (...) Daarmee halen we de boodschappen. En daar moet ik ook wel aan wennen, dan kom ik met dat karretje binnen en dan kom je mensen tegen: ‘Hallo [bewoner]’. Ik zeg, hallo, we eten vanavond dit. Ik zeg, dat heb ik en dat. En toen had ik een keer een kratje bier meegenomen. En toen komt een oude dame (...) en die zegt, ja, je moet wel uitkijken meneer [naam], want anders gaan mensen denken dat u een beetje te veel drinkt. Ik denk, oh. Dus ik ben naar boven gegaan hier, toen woonden we hier net. En toen vertelde ik dat tegen [mijn vrouw]. En op dat moment was ik helemaal verbijsterd eigenlijk.” (B14)

Deze bewoner, die een opmerking over zijn pas gekochte kratje bier kreeg, vertelt naderhand bij de desbetreffende medebewoner langs te zijn gegaan om haar te vertellen dat hij niet gediend was van de opmerking. Hij vertelt vervolgens dat hij vanwege de nieuwsgierigheid geen medebewoners meer bij hem thuis uitnodigt, maar hen alleen nog ontmoeten bij activiteiten.

“Als het nodig is, iets voor een vergadering of wat dan ook, dan is het geen probleem, maar niet meer zo privé allemaal bij mekaar over de vloer, want we zijn toch bang dat je dan toch te veel mekaar op de lip zit. Boven bij de

koffiemomenten is goed. Interviewer: Dus jullie zien mensen boven bij de koffie, maar ze komen niet bij jullie in huis? Respondent: Niet over de vloer nee.” (B14)

7.4.4 Invloed van de leeftijd van bewoners

Een belangrijke voorwaarde voor het in stand houden van de gemeenschap in de wooncomplexen is de instroom van bewoners die jonger, en vaak mobieler, zijn dan de gemiddelde bewoner van de VRSSH. Niet alleen de organisatie van activiteiten, maar ook de zorg en aandacht die bewoners voor elkaar hebben, zijn afhankelijk van een groep actieve, relatief jonge bewoners. Enkele bewoners merken dat hier in het toewijzingsbeleid van de VRSSH sinds kort meer rekening mee gehouden wordt..

“Maar inderdaad, het leuke is dat er door de commissie van de stichting een beetje rekening gehouden wordt met leeftijden. Dat is belangrijk. Want anders dan kan dit niet. Respondent 2: Want mensen van 90, die stappen niet meer op de fiets om dingen te halen. Respondent 1: Nee. En dat is inderdaad belangrijk. En dat weten [de bewonerscoördinatoren] ook. Hebben we ook al gezegd tegen ze. Het is het beleid van het laatste jaar denk ik, anderhalf jaar misschien al, het goed kijken (...) Respondent 3: Naar leeftijd. Respondent 1: In het toewijzingsbeleid. Niet alleen maar mensen van 80 of nog ouder. Want als je het hier in stand wilt houden, zul je ook jongeren nodig hebben.” (B10)

Daarnaast is een in leeftijd diverse groep bewoners niet alleen belangrijk voor het in stand houden van de gemeenschap en alle kenmerken die daarbij horen, maar zijn bewoners ook van mening dat diversiteit in leeftijd het wonen zelf prettiger maakt, omdat er gemiddeld minder mensen zijn die ziek zijn.

“En ik denk niet alleen omdat het werk gedaan moet worden, maar ik denk dat het ook je leefomgeving leuk maakt. Respondent 2 en 3: Ja. Respondent 1: Dat het niet alleen maar (...) Respondent 2: Kommer en kwel is. En ziekte. Respondent 1: Dat er ook leuke dingen georganiseerd worden en zo. Respondent 3: Ja, want nu moet je met het reisje dat we van de stichting krijgen rekening houden met dat gemiddelde leeftijd hier 80 is. Dan kom je bijna nergens anders terecht dan dat je met z'n allen de boot opgaat.” (B10)

7.5 Ervaringen met zingeving en het vrijzinnig-religieus gedachtegoed

Ouder worden versterkt de zoektocht naar zingeving, vaak door de noodzaak van ouderen om zich aan te passen aan veranderende omstandigheden of de confrontatie met sterfelijkheid. Gezondheidsproblemen en het verlies van sociale rollen kunnen de ervaring van zingeving bemoeilijken. Belangrijk voor ouderen is dat ze met tevredenheid en voldoening terug kunnen kijken op hun leven. Belangrijke bronnen van zingeving voor ouderen zijn sociale relaties, betekenisvolle activiteiten, en religie of spiritualiteit.

In deze paragraaf worden de ervaringen van bewoners met zingeving besproken. Daarbij komen de volgende thema's aan bod: verbondenheid, van betekenis zijn voor anderen en vrijheid om jezelf te zijn. Daarna wordt besproken hoe bewoners de rol en betekenis van het vrijzinnig-religieus gedachtegoed in de wooncomplexen ervaren, aan de hand van de volgende thema's: aanwezigheid van het vrijzinnig-religieus gedachtegoed, rol van vrijzinnigheid in de woonmotivatie en behoefte aan aandacht voor het vrijzinnig-religieus gedachtegoed.

7.5.1 Zingeving van bewoners

Verbondenheid met de mensen om hen heen, van betekenis zijn voor anderen en de vrijheid om jezelf te zijn, zijn voor bewoners van de VRSSH complexen de belangrijkste aspecten van zingeving.

7.5.1.1 *Verbondenheid met mensen om je heen*

Verbondenheid met de mensen om hen heen staat voor bewoners bovenaan als het gaat om hun eigen zingeving. Die verbondenheid kan worden ervaren op verschillende momenten: als je een praatje maakt met iemand die je tegenkomt, als je een goed gesprek hebt met een medebewoner en het gevoel hebt in dat moment helemaal present te kunnen zijn, of als je iemand in je leven hebt met wie je goed kunt praten. Eén bewoner vertelt dat zij verbondenheid voelt als ze het gevoel heeft deel te zijn van een gemeenschap waarin mensen elkaar dragen en er voor elkaar zijn en dat deel zijn van zo'n gemeenschap het belangrijkste voor haar is.

“Dat ik op een plek mooi oud kan worden met een gemeenschap om mij heen, waarbij we elkaar dragen en waarbij we er voor elkaar zijn. Ja, om op zo’n manier ouder te worden en dingen te delen, te ontmoeten, maar gewoon vooral die gemeenschap. (...) Dan word je geaccepteerd wie je bent, zo stil als je bent of zo druk als je bent of wat dan ook. Ze nemen de tijd om

je te leren kennen en als je zelf in de gemeenschap wat dingen gaat doen, dan vorm je zelf al een stuk van die gemeenschap.” (B5)

Voor andere bewoners is hun eigen familie, zoals kinderen, kleinkinderen en broers en zussen, een grote bron van verbondenheid en betekenisgeving. Veel bewoners vertellen bijvoorbeeld dat de tijd die ze doorbrengen met hun kleinkinderen belangrijk voor hen is. Daarnaast zijn ook medebewoners van de VRSSH een bron van verbondenheid. Een groot deel van de bewoners geeft aan zich verbonden te voelen met medebewoners tijdens de activiteiten die in de wooncomplexen worden georganiseerd, bijvoorbeeld bij de gespreksgroepen levensfilosofie die eens per maand worden gehouden.

“Nu is er een gespreksgroep. En ja, daar ben ik ook bij aangesloten. Wij hebben zulke fijne gesprekken. Samen over iets denken. Het zijn geen religieuze vragen, dat niet speciaal. Politiek hebben we ook een beetje, maar over levensvragen, ja. Noem eens een vraag. Nou kan ik even niet iets zeggen, maar dat zulke dingen hier bestaan als activiteit, dat je daar naartoe kunt gaan, vind ik wel erg fijn. Maar dat is persoonlijk natuurlijk. Ik vind het fijn om een goed gesprek met iemand te kunnen hebben. Vandaar dat ik me er ook voor opgegeven heb, van dat wil ik wel, dat kan ik.” (B2)

7.5.1.2 Van betekenis zijn voor anderen

Bewoners van de VRSSH halen veel waarde uit de momenten waarop ze van betekenis kunnen zijn voor anderen, zoals hun medebewoners. Van betekenis zijn kan er verschillend uitzien, zo vertellen bewoners, van een praatje maken met medebewoners of hen groeten tot activiteiten organiseren voor de gemeenschap en iets voor een medebewoner doen, zoals ze naar een doktersafpraak rijden of iets in hun appartement repareren.

“Ik wil er voor een ander zijn. Ik vind het ook fijn wat voor een ander te kunnen betekenen of wat te kunnen doen. En toen ik hier kwam, werd ik gevraagd voor die bewonerscommissie en naderhand voor de activiteiten, dat heb ik ontzettend fijn gevonden. Ik ben op mijn 85ste gestopt, toen werd het me gewoon te zwaar. Maar ik heb het ontzettend fijn gevonden om dat te doen. Dat vind ik nog, het zijn niet allemaal je vrienden, maar het is zo een prettige sfeer. Er is ruimte voor iedereen.” (B2)

“Zo van, wat kunnen we eens voor elkaar betekenen hier inderdaad. Ja weet je, al zeg je maar een keer hallo of je lacht een keer naar elkaar.” (B6)

Een belangrijke voorwaarde om voor medebewoners klaar te kunnen

staan, is het hebben van een goede gezondheid. Mede om deze reden geven bewoners aan ook hun gezondheid belangrijk te vinden.

“Als je gezond bent, dan kun je ook meer voor een ander betekenen. Respondent 2: Ja, dan kun je wat voor een ander betekenen ook ja. Respondent 1: Al is het maar gewoon een praatje maken of zo, je hoeft niet eens altijd dingen voor ze te doen, want ik vind dat mensen zelfstandig moeten blijven zolang ze kunnen. En ook zelf wel dingen doen, proberen te doen in ieder geval. Als het niet gaat, moeten ze gewoon vragen. En dan is iedereen bereid om wat voor die mensen te doen.” (B7)

Als bewoners fysieke belemmeringen gaan ervaren en hun gezondheid achteruit gaat, verliezen ze waar ze altijd betekenis uit hebben gehaald. Dat kan ervoor zorgen dat ze het leven als zinloos beginnen te ervaren. Op de vraag waar ze betekenis uit haalt, antwoordt één bewoner dat er voor haar niets meer is dat haar leven zinvol maakt. Door haar fysieke beperkingen kan ze de activiteiten waar ze eerder betekenis uit haalde, zoals het organiseren van uitjes en zorgen voor anderen, niet meer doen, waardoor ze een doel in haar leven mist.

“Als ik doodga, ben ik tevreden. Ik ben niet meer nodig voor deze wereld. Dat vind ik echt, je hebt je taak volbracht. Ik ben een doener, altijd geweest. Dus als je dat niet meer kan, dan vind ik, dan mag je van deze wereld verdwijnen. (...) Ik wou dat ik nog beter kon lopen, maar ja, dat gaat gewoon niet meer. En ik zie nou ook dat het met die ogen, dat wordt natuurlijk ook steeds slechter. Je hebt geen doel meer.” (B12)

7.5.1.3 *Vrijheid om jezelf te zijn*

De vrijheid hebben om jezelf te kunnen zijn en je eigen keuzes te kunnen maken wordt door bewoners veelvuldig genoemd als iets dat belangrijk voor ze is. Die vrijheid lijken ze te hebben gevonden bij de VRSSH, waar ze zelf kunnen kiezen of en wanneer ze meedoen aan activiteiten of medebewoners willen ontmoeten. Daarin worden ze gerespecteerd en vrij gelaten door medebewoners. Tegelijkertijd respecteren ze hun medebewoners en laten ze hen vrij in de keuzes die zij maken. Als bewoner van de VRSSH ervaren bewoners een plek waar ze zelf de controle hebben en zichzelf kunnen en mogen zijn.

“Dat ik kan zijn wie ik ben op mijn oude dag, dat ik niet betutteld word, dat er voldoende activiteiten zijn waar ik niet alleen mijn lichaam maar ook mijn hersens mee bezig kan houden. Een plek waar je je thuis voelt, waar je je veilig voelt, waar je gewoon mooi oud kunt worden. Ja, en dat is deze plek hier.” (B5)

“Er is ruimte voor iedereen. Maakt niet uit wat je bent. (...) Je bent wie je bent. Dat maakt dat ik me hier heel erg thuis voel.” (B8)

“Mooie van hier wonen [is], je kan mensen ontmoeten als je wilt. Wat we ook elke dag doen. Maar je kan ook, zeg maar, even helemaal zeggen, ik wil even niemand zien. Je houdt je eigen plekje en dat is wel heel belangrijk. Maar wil je contact, is dit altijd open. En nou ja, we doen ook heel veel met zijn allen. Dus dat is ook belangrijk.” (Focusgroep 3)

7.5.2 Rol en betekenis van het vrijzinnig-religieus gedachtegoed

De wooncomplexen van de VRSSH hebben van oorsprong een vrijzinnig-religieus karakter. Hoewel het vrijzinnige karakter over het algemeen geen grote rol meer speelt bij bewoners van de VRSSH wordt van nieuwe bewoners nog wel verwacht dat ze een bepaalde affiniteit hebben met het vrijzinnig-religieus gedachtegoed. Hieronder wordt besproken in hoeverre bewoners het vrijzinnig-religieus gedachtegoed terug zien in de wooncomplexen, welke rol het vrijzinnig-religieus gedachtegoed heeft gespeeld in hun motivatie om bij de VRSSH te komen wonen en in hoeverre zij behoefte hebben aan aandacht voor het vrijzinnig-religieus gedachtegoed in hun wooncomplex.

7.5.2.1 Aanwezigheid van het vrijzinnig-religieus gedachtegoed

Bewoners hebben verschillende ideeën over de manier waarop en de mate waarin het vrijzinnig-religieus gedachtegoed terug te zien is in de wooncomplexen van de VRSSH. Een aantal bewoners merkt niets van het vrijzinnig karakter in de wooncomplexen.

“Nee, daar merk je niks van.” (B1)

“Nou ik moet eerlijk zeggen, ik heb er in die 16 maanden dat ik hier zit nog nooit iets van gemerkt. Ik zou niet weten wat er hier gebeurt, wat er hier aan de hand is of wat er hier loopt of wat er hier (...)” (B4)

Andere bewoners zien het vrijzinnige karakter van de wooncomplexen vooral terug in de manier waarop bewoners van de VRSSH met elkaar omgaan. Er wordt een bepaalde openheid ervaren in de manier waarop bewoners elkaar tegemoet treden. Of, zoals een bewoner het verwoordt, bewoners van de VRSSH leven niet langs elkaar heen, maar hebben oog voor elkaar.

“Als je het over de waarden hebt, dan is dat misschien juist wel dat je niet als mensen langs elkaar heen leeft. En ik merk in toenemende mate dat dat

in dit huis niet zo is, mensen leven hier niet langs elkaar heen, de meeste niet, laat ik het zo zeggen. Dus misschien is dat dan wel een onderdeel van het smaakje van wat ik dan religieuze meesters noem.” (B16)

“Interviewer: U zegt dus eigenlijk aan de manier waarop mensen je tegemoet treden hier of waarop je mensen ontmoet hier, kun je wel merken dat het een vrijzinnig huis is? Respondent: Ja, tenminste, het straalt het wel uit. Of ze het zijn weet ik helemaal niet hoor, maar dat hoeft ook niet natuurlijk. Interviewer: En wat is dat dan, in hoe mensen je tegemoet treden? Respondent: Nou, met een open mind, van, als je bijvoorbeeld iets oppakt, een activiteit of zo, je benadert ze, ja, natuurlijk, gaan we samen doen.” (B13)

Ook in het respect voor de eigen wijzen waarop bewoners van de VRSSH leven en geloven zien bewoners het vrijzinnige karakter van de wooncomplexen terug. Bij de VRSSH mogen bewoners zijn wie ze zijn en denken hoe ze denken, en worden daarin geaccepteerd.

“In het feit van het elkaar accepteren zoals ze zijn denk ik, zoals ik het nu beleef eigenlijk. Accepteren zoals ze zijn en ook het respect hebben. Mensen die dan op zondag wel naar de dienst gaan of wel naar de hervormde kerk of wat dan ook, dan zie je ook wel dat daar ook een groep is, nou en dat is allemaal prima.” (B6)

Bepaalde gewoontes en rituelen die in het dagelijks leven en de activiteiten van de wooncomplexen terugkomen, worden ook door de bewoners als vrijzinnig gekenmerkt. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om de aandacht voor overleden bewoners in de vorm van een centrale plek voor de rouwkaart waar bewoners stil kunnen staan bij het overlijden of in het noemen van de namen van vertrokken of overleden bewoners aan het eind van het jaar.

“Dus u zegt, je merkt niet iets van dat vrijzinnige gedachtegoed in huis? Respondent 1: Nee, dat merk je niet. Misschien hooguit bij de manier waarop er bijvoorbeeld afscheid genomen wordt van mensen die overlijden of die overleden zijn, als er rouwkaarten in de hal staan. Maar ook hoe er gedacht wordt aan het eind van... Respondent 2: Zo'n gedenkplekje, of tenminste waar het boek ligt waar je een kaarsje en... Respondent 1: Ja, maar ook hoe die namen genoemd worden aan het eind van het jaar en dat er een moment van stilte nog is, weet je.” (B16)

Hoewel de meeste bewoners zichzelf niet als vrijzinnig-religieus zouden typeren, geeft een aantal bewoners aan dat het vrijzinnige karakter van de wooncomplexen wel een rol heeft gespeeld bij hun keuze voor de VRSSH. Daarbij komen verschillende verwachtingen van de betekenis van het vrijzinnige karakter in de wooncomplexen naar voren. Eén van die verwachtingen is dat het vrijzinnig-religieuze karakter bijdraagt aan een open sfeer, respect voor elkaar en plek waar er ruimte is voor verschillen.

“En heeft het feit dat dit een vrijzinnig huis is, of dat het een vrijzinnige signatuur heeft, heeft dat er ook toe bijgedragen dat u hier wilde komen wonen? Respondent: Ja, dat was toch de sfeer en hoe ik mijn leven wil leven, daar was ruimte voor. En dat heb ik erg fijn gevonden. Ik zou nu voor geen goud in Barneveld willen wonen. Al had ik, ik ben heel tevreden, maar een nog mooier huis of zoiets. Oh alsjeblieft, breng me nooit in Barneveld. Daar voel ik me niet thuis. Dan moet je weer.. Omdat het in de Bijbel staat. Nee, ik kan hier mezelf zijn.” (B2)

“Dat vrijzinnige, dat sprak mij wel aan. Interviewer: Wat sprak u daar dan in aan? Respondent 1: Ik hou er wel van als er meerdere, dat het niet allemaal opgehangen wordt aan één geloof of aan één. Dat bedoel ik trouwens ook anders, maar dat het breed is, dat er vrijzinnigheid is in denken, respect voor mekaar. Respondent 2: Ja, dat. Respondent 1: Luisteren naar mekaar. Respondent 3: Dat er bijvoorbeeld niet alleen maar mensen met een christelijke achtergrond zitten. Respondent 1: Nee. Respondent 3: Dat is juist het heel vervelende als dat het geval zou zijn. Want dat wil zeggen, dat je in een bepaald patroon moet denken. Terwijl het veel mooier is om anders te denken dan een ander en daar dan gesprekken over te hebben.” (B10)

Een andere verwachting is dat het vrijzinnige karakter van de wooncomplexen, in de vorm van de aanwezigheid van de VRSSH, de organisatie van de wooncomplexen een menselijke kant geeft.

“Ik vond het zelfs wel prettig (...) Interviewer: Dat het een vrijzinnig karakter heeft? Respondent: Ja. Interviewer: Wat vond u daar dan precies prettig aan? Respondent: Nou, omdat dat toch wel een geloofsrichting is die ik wel waardeer, ja, die niet zo streng is. Dus ik vond dat wel een fijn idee dat we bij mensen terecht konden die ook altijd naar de menselijke kant keken, niet alleen maar dat verhuren en (...) Dat vond ik heerlijk. Ja, fijn idee.” (B7)

7.5.2.3 *Behoeftte aan aandacht voor het vrijzinnig-religieus gedachtegoed*

Het grootste deel van de bewoners die voor dit onderzoek zijn gesproken geeft aan geen behoefte te hebben aan meer aandacht voor het vrijzinnig-religieus gedachtegoed in de wooncomplexen. Een enkele bewoner zou graag een keer een verdiepende lezing willen volgen in haar wooncomplex.

“Eens een keer een goede lezing. Een goed onderwerp. Ook van die vrijzinnigen zelf, want dat heb ik daarginder ook weleens gezegd, ik zeg jongens, jullie moeten dat eens proberen. We hebben één keer in de maand, is er hier een gespreksgroep, maar dat is meer van alles en nog wat”. (B1)

Bewoners die zichzelf als vrijzinnig typeren, vertellen dat ze hun inspiratie op levensbeschouwelijk vlak ontleen aan deelname aan diverse vrijzinnige gemeenschappen. Voor hen hoeft er niet meer expliciete aandacht voor vrijzinnigheid in de wooncomplexen te zijn. Volgens één bewoner zou meer aandacht voor vrijzinnigheid juist kunnen leiden tot een kloof tussen vrijzinnige en niet-vrijzinnige bewoners.

“Interviewer: Heb je er ook behoefte aan dat er meer mee gebeurt, dat er hier in huis meer gedaan wordt met dat gedachtegoed of de waarden vanuit de vrijzinnigheid? Of zeg je, nou ik heb dat allemaal in de Ontmoeting, dat hoeft hier niet? Respondent: Nee, ik denk even alleen voor mezelf, maar ik ken natuurlijk ook die anderen en die zijn allemaal toch wel een beetje zoals ik ook ben. We hebben natuurlijk de Ontmoeting. En daar heb ik zelf ook al aan gedacht, dan denk ik als je hier nu toch ook wat meer van dat vrijzinnige.. Ik denk dat je dan een kloof kunt creëren tussen wat je nu eigenlijk al hebt tussen hier en (...)” (B5)

7.6 **Zelforganiserend vermogen van bewoners en ondersteuning van de VRSSH**

Bewonersparticipatie is een cruciaal aspect voor een seniorenwoongemeenschap. Hoewel professionele ondersteuning nuttig kan zijn, blijkt dat woongemeenschappen het best functioneren wanneer bewoners zelf actief bijdragen aan de gemeenschap.

In deze paragraaf wordt besproken wat bewoners zelf doen om hun sociale behoeften en zingeving behoeften in te vullen en welke ondersteuning zij daarbij krijgen van onder andere de bewonerscoördinatoren van de VRSSH. De volgende thema's worden besproken: deelname en organisatie van activiteiten,

de bewoners- en activiteitencommissie, facilitering van activiteiten en sociale cohesie, de rol van bewonerscoördinatoren in verbinding en betrokkenheid, minder tijd en zichtbaarheid van bewonerscoördinatoren en grenzen aan de rol van bewonerscoördinatoren.

7.6.1 Zelforganiserend vermogen van bewoners

7.6.1.1 Deelname aan en organisatie van activiteiten

Deelname aan activiteiten, zowel binnen de wooncomplexen als daarbuiten, is een van de belangrijkste factoren waarmee bewoners hun sociale behoeften en zingevingsbehoeften vervullen. De meeste bewoners weten hun weg naar activiteiten goed te vinden en doen mee aan alle activiteiten waarin ze interesse hebben.

“Alles wat ik leuk vind, daar ga ik naartoe. Ik haal alle krentjes uit de pap. (...) Dat doe ik ook met activiteiten, in [het buurthuis] zijn veel activiteiten, daar zit ik op een tekenclubje. Niet dat ik daar zo goed in ben, maar het is fijn om in een groep nog actief te kunnen zijn. Hier zit ik bij de gespreksgroep. En een sjoelclub.” (B2)

Een deel van de bewoners is actief in de organisatie van activiteiten, als lid van de bewoners- of activiteitencommissie of als vrijwilliger. Naast de activiteiten die door de bewonerscoördinatoren of de bewoners- en activiteitencommissie worden georganiseerd, initiëren individuele bewoners ook regelmatig zelf activiteiten in de wooncomplexen. Zo eet een groepje bewoners in de gemeenschappelijke ruimte van een van de wooncomplexen regelmatig friet met elkaar.

“Eens in de veertien dagen of zo gaan ze friet halen en dat eten ze met elkaar daar op, degenen die dat willen dan. Ze bestellen het bij een cafetaria hier, ik ben er nooit geweest, en dan nemen ze het mee terug. En de tafel is dan netjes gedekt, ook met (...) Interviewer: Hier in de ontmoetingszaal? Respondent: Hier in de ontmoetingszaal. En er zijn dikwijls wel twintig mensen. Dan hebben ze van tevoren gezegd wat ze wilden hebben en dan gaan [een paar bewoners], die gaan dat dan halen. En dat eten ze met elkaar op. En dat zijn van die dingen, dat is toch heel gezellig. Ik eet geen friet, dus ik doe het niet, maar dat is leuk natuurlijk.” (B12)

Daarnaast is vanuit de behoefte aan een activiteit in het weekend in een van de wooncomplexen het idee voor een spelletjesmiddag ontstaan. Dit initiatief

wordt gedragen en georganiseerd door een groepje individuele bewoners die het zelf leuk vonden om spelletjes te spelen en de organisatie op zich wilden nemen.

“Daardoor is ook de spelletjesmiddag ontstaan. Op zondagmiddag. Ook door mensen die zich, vooral in het weekend (...). Doordeweeks hebben ze dat te doen en dat, en die zondagmiddag is dan toch wel heel erg lang. Nou, [dat] hebben ze bij de bewonerscommissie bekend gemaakt. De bar gaat niet open. Het is niet dat we iemand verantwoordelijk stellen van nou, dan schenken we koffie of aanverwante dingen. Wat hebben ze gedaan? Ze organiseerden die spelletjesmiddag en willen ze wat te happen hebben, nemen ze dat zelf mee en drinken. Alleen als de zaal verhuurd is, dan gaat spelletjesmiddag even niet door. Eén van de bewoners heeft de organisatie op zich genomen.” (B10)

Op dezelfde manier worden er door individuele bewoners meer activiteiten bedacht en geïnitieerd, die vervolgens kunnen uitgroeien tot activiteiten die voor alle bewoners toegankelijk zijn. De ideeën voor deze activiteiten komen vaak voort uit een bepaalde behoefte of een gemis van individuele of groepjes bewoners. Andere voorbeelden van dit soort activiteiten zijn de maandelijkse gezamenlijke maaltijden in een van de wooncomplexen, het samen naar sport kijken of het organiseren van lezingen.

Verschillende bewoners merken op dat de VRSSH inzet op de deelname aan en het initiëren van activiteiten. De stimulans voor het ontplooiën van activiteiten die vanuit de VRSSH komt, is een belangrijke factor in de ruimte die bewoners ervaren om nieuwe activiteiten te initiëren.

“Wat je hier wel ziet, is dat er een stimulans is en die zie ik vooral vanuit de stichting komen en daarmee ook wel vanuit bewoners. Dat het ontplooiën van wat activiteiten om een stuk samenhang te creëren gestimuleerd wordt. Dat is iets wat wij niet kenden in (...). Respondent 2: Nee, dat hadden we daar niet. Daar werden ook wel dingen gedaan, er werd met Kerst een borrel gedaan. Respondent 1: Daar ging je de kerstboom samen optuigen en één keer in het jaar was er een barbecue, maar dat was het dan ook. Respondent 2: Dat was het dan ook, dat was daar het sociale. En dan praatte je bij de lift met de mensen. Hier is wat meer behoefte (...) Respondent 1: Ja, om samen dingen te doen.” (B16)

7.6.1.2 *De bewoners- en activiteitencommissie*

Een belangrijke rol in het zelforganiserend vermogen in de wooncomplexen is weggelegd voor de bewoners- en activiteitencommissies. Deze commissies

staan aan de basis van het reilen en zeilen in de wooncomplexen. Zij onderhouden het directe contact met woningcorporatie *Woonstede* en met de VRSSH, spelen een belangrijke rol in het wegwijs maken van nieuwe bewoners en hebben een aansturende rol bij de organisatie van een groot deel van de activiteiten in de wooncomplexen. De leden van de verschillende commissies zijn daarmee zichtbaar en in een veel gevallen een toegankelijk aanspreekpunt voor bewoners.

“Wij zijn echt onderdeel hiervan. (...) Maar ik denk dat dat ook de kracht is van het hele gebeuren [in dit wooncomplex]. Mensen zeggen, het is altijd zo gezellig. En ze hebben niet het gevoel van oh we moeten zoiets bij [de stichting regelen]. Als we hier gewoon lopen en de mensen hebben vragen, dan krijgen we die vragen ook op ons af. Kunnen we het niet alleen oplossen, dan gooien we het even in de groep. En dan proberen we het gezamenlijk op te lossen. Dat is ook de kracht, denk ik, van de activiteiten die wij hier hebben. Een open ingang voor iedereen. Iedereen kan vragen. Ik kreeg vanmorgen nog een telefoontje van iemand die moest naar het ziekenhuis. Wil jij even dat en dat voor mij doen, weet je wel zo, ja natuurlijk doen we dat, weet je, dan weten ze je ook te vinden.” (B17)

De zichtbare en toegankelijke rol van leden van de bewoners- en activiteitencommissie kan echter ook voor onduidelijkheid en soms voor irritatie zorgen. Een bewoner vertelt het gevoel te hebben dat de verantwoordelijkheid om iets te zeggen van slordigheden van bewoners vaak neer wordt gelegd bij leden van de bewoners- of activiteitencommissie en ergert zich daar aan.

“Regelmatig komen er nieuwe mensen natuurlijk, die niet precies weten hoe men geacht wordt hier te doen. Met afval bijvoorbeeld of zo en dat soort dingetjes. Of rollators die op de verkeerde plek staan. We proberen dus zoveel mogelijk ruimte te creëren zonder dat iemand er overheen valt bij wijze van spreken. Dus ja, dan denk ik weleens, ze weten het niet, moet ik ze aanspreken of niet? Dat soort dingetjes, dat vind ik dan minder. Je bent dan [lid van de commissie] en dan word je geacht er iets van te zeggen maar ik voel me daar niet altijd toe bereid eigenlijk.” (B13)

Ook is het voor bewoners niet altijd duidelijk bij wie ze moeten zijn met bepaalde vragen, waardoor veel vragen die aan *Woonstede* of de bewonerscoördinatoren gesteld zouden moeten worden bij de bewoners- en activiteitencommissie terechtkomen.

Verschillende bewoners vinden de inmenging van de bewoners- en activiteitencommissie te groot. Bijvoorbeeld als het gaat het over wie bepaalt wie er op welke momenten toegang heeft tot gemeenschappelijke ruimtes, wie bepaalt

welke activiteiten er wel en niet georganiseerd worden en of een appartement wel of niet verbouwd mag worden door bewoners.

“En dan komt [een commissielid] en die zegt op een gegeven moment van, maar dat mag helemaal niet, daar moet je toestemming voor hebben van Woonstede. Ja en dan springt mijn hart helemaal op, dan zeg ik, daar heb jij niks mee te maken. Jij bent [lid van de commissie]. En daar gaat Woonstede over. En die mensen moeten met Woonstede [praten]. Overal bemoeit hij zich mee. (...) Dus de rol van [de commissie], die is veel te groot, zeker voor een kleinschalig appartementengebouw als dit.” (B14)

Bewoners die onderdeel zijn van de bewoners- en activiteitencommissie of dat in het verleden geweest zijn, vertellen dat zitting nemen in de commissies een grote tijdsinvestering vraagt en op bepaalde momenten ook fysiek zwaar kan zijn. Een bewoner die zich inmiddels heeft teruggetrokken uit de commissie vertelt dat vooral het organiseren van de goed bezochte activiteiten haar zwaar viel. Drukbezochte activiteiten werden, door het gebrek aan ruimte in de gemeenschappelijke ruimte, vaak op twee achtereenvolgende dagen georganiseerd, waardoor leden van de commissie twee dagen achter elkaar een hele dag bezig waren met het klaarzetten van de zaal, het rondlopen met drankjes en hapjes tijdens de activiteit en het opruimen na afloop. Door de fysieke inspanning die dat van haar vroeg, besloot ze op een gegeven moment dat zij geen deel meer wilde uitmaken van de commissie.

“We konden nooit met de hele groep in één keer. Dus als we een maaltijd hadden, daar is altijd heel veel belangstelling voor (...) Dan wilden heel veel mensen, dus organiseerden we twee dagen achter elkaar. De catering, dat werd verder gedaan. Maar de zaal klaarmaken, het weer opruimen. Want de volgende dag moet je nog een keer. Maar aan zelf eten kwam je nauwelijks toe, want je moest ook met die bladen lopen. Nou dat werd me te veel. Fysiek te zwaar.” (B2)

In een van de wooncomplexen is de grote tijdsinvestering die deelname aan de commissie van bewoners vraagt reden geweest om de organisatie van de activiteiten te verdelen onder alle bewoners die daar interesse in hebben. Daarmee verlaagt de commissie de werkdruk én hoopt de commissie de betrokkenheid van bewoners bij de activiteiten te verhogen.

“Dus we stimuleren ook wat dat betreft dan de activiteit vanuit de bewoners, dus niet alleen maar dat alles gedaan wordt voor je, maar als je wilt dat er wat gebeurt, dan moet je zelf ook in beweging komen. Dat is eigenlijk mijn voornaamste drijfveer daarin. Ook omdat ik wil voorkomen, dat er

drie mensen die dan zo'n bestuur vormen (...) Dan gaan mensen vanuit zo'n bestuur die eigenlijk twee jaar terug ook zeiden van, wij willen eigenlijk geen activiteiten doen, die gaan dan toch activiteiten doen, omdat het anders niet gebeurt.” (BI6)

7.6.2 Ondersteuning vanuit de VRSSH

7.6.2.1 Facilitering van activiteiten en sociale cohesie

De VRSSH speelt een grote rol in het financieel en praktisch mogelijk maken van sociale activiteiten in de wooncomplexen, zoals reisjes, gespreksgroepen, high tea, nieuwjaarsbijeenkomsten en bloemstukjes maken. Bewoners benadrukken de meerwaarde hiervan ten opzichte van andere seniorenwooncomplexen. Het organiseren van deze gezamenlijke activiteiten draagt bij aan de betrokkenheid en verbinding tussen bewoners, wat helpt bij het vervullen van sociale behoeften.

“Die plus die helpt heel veel mensen van onze leeftijd, denk ik, toch wel om betrokken te blijven bij het leven zal ik maar zeggen. En bij elkaar. Dus dat vind ik echt een plus. Dan kan ik ook voorbeelden noemen, maar die ken je misschien zelf ook wel. Maar het feit dat hier dingen georganiseerd worden en dat daar middelen voor zijn en faciliteiten voor zijn (...) Dat is een grote plus ten opzichte van de andere 55+-appartementen waar dat niet is. Je kunt ook zeggen, de mensen moeten überhaupt zelf vaak meer samendoen. Maar als je op leeftijd komt, is een beetje hulp daarbij, denk ik, een hele goede plus.” (BI0)

“Het Stichtingsbestuur draagt financieel heel veel bij. Dat kan ik niet anders zeggen. We krijgen hier een kerstlunch, een busreisje (...) Kerststukjes steken. Ja dat zijn toch dingen, dat maak je toch nergens mee. Dat is toch geweldig”. (BI4)

7.6.2.2 De rol van bewonerscoördinatoren in verbinding en betrokkenheid

De bewonerscoördinatoren, die in dienst zijn bij de VRSSH, helpen nieuwe bewoners wegwijs te worden in de wooncomplexen en stimuleren hen om een bijdrage te leveren aan de woongemeenschap door hun talenten en interesses in te zetten.

“[De bewonerscoördinatoren] leren de mensen ook een klein beetje kennen als ze hier komen, [als ze] gesprekken hebben. Voordat ik hier woonde,

hadden ze al gehoord van het andere vrijwilligerswerk dat ik deed. En daar zijn ze wel op ingesprongen. Nou toen was ik ook weer blij. Want ik vind het leuk om iets te helpen organiseren". (B2)

Ze zijn aanwezig bij activiteiten en onderhouden persoonlijke relaties met bewoners, wat bijdraagt aan een gevoel van herkenning en gemeenschap. Kleine gebaren, zoals het brengen van een bloemetje bij verjaardagen of andere speciale gelegenheden, worden door bewoners zeer gewaardeerd.

"Vanmorgen kwam [een bewonerscoördinator] nog even, want over twee dagen ben ik jarig, met een bloemetje. Dat is.. Kijk, vanaf 90 krijg je ieder jaar een bos bloemen. Nou ik vind het, het gaat helemaal niet om dat bloemetje, maar om het gebaar. Dat vind ik zo geweldig". (Focusgroep 2)

"Nou, die zijn altijd vriendelijk. Als ze er zijn, zijn ze vriendelijk. En als we een dagje uit zijn, zoals toen met de bus of met de boot, dan lopen ze ook overal even tussendoor en ze praten met iedereen. Want daar zijn ze natuurlijk ook bij en zo. Ja, en dat ze hier al zo lang zijn, ja, de mensen waarderen dat (...)" (B7)

Doordat de bewonerscoördinatoren de bewoners kennen, kunnen ze hen ook enigszins in de gaten houden en, als het nodig is, een familielid waarschuwen.

"Ze houden de mensen een beetje in de gaten. Respondent 2: Ja, ze kennen iedereen. Respondent 1: Ze kennen iedereen, ze verzorgen een bloemetje als er een reden voor is, maar het is ook het een beetje in de gaten houden van, oh gaat het daar niet helemaal goed? Misschien moeten we eens gaan praten. Of misschien moeten we toch één van de kinderen eens even waarschuwen." (B10)

Ze ondersteunen de bewoners- en activiteitencommissies en dragen actief bij aan de activiteiten die in de wooncomplexen worden georganiseerd. Daarbij houden ze de doelen van de VRSSH voor activiteiten (ontmoeten, ontwikkelen, ontzorgen en ontspannen) in de gaten en proberen ze tegelijkertijd zoveel mogelijk aan te sluiten bij de behoeftes en wensen van bewoners.

"Je probeert te luisteren. Wat hebben mensen nodig? Wat vinden mensen fijn? Daar is dat programma met die vier O's voor geschreven en daar borduren we eigenlijk elk jaar weer op voort en proberen we dat uit te breiden." (BC)

Er wordt naar bewoners geluisterd in het samenstellen en plannen van activiteiten, bijvoorbeeld door de keuze voor een uitje langs de bewoners- of activi-

teitencommissie te laten gaan. Hierdoor kunnen de activiteiten per wooncomplex worden afgestemd op de wensen en behoeftes van bewoners en wordt niet in ieder wooncomplex hetzelfde georganiseerd. Zo kan er in het ene wooncomplex meer behoefte zijn aan sjoelen, terwijl er in een ander wooncomplex meer verdieping wordt gezocht met lezingen of gespreksgroepen.

7.6.2.3 *Minder tijd en zichtbaarheid van bewonerscoördinatoren*

Bewoners zien een duidelijke verandering in de beschikbaarheid van de bewonerscoördinatoren; ze geven aan dat ze hen minder vaak zien en spreken dan voorheen. En hoewel bewoners begrip tonen voor de drukte van de bewonerscoördinatoren, missen sommigen het laagdrempelige contact dat er vroeger was.

“Ik zie, ik spreek ze niet zo vaak. (...) Ze zijn altijd aardig tegen iedereen, ze doen het werkelijk fantastisch. Jammer dat ze er nog maar zo weinig zijn.” (B7)

“Ze zijn er druk mee, met het wisselen van de wacht en zo, maar verder zie ik ze nooit. Ja, als er iets is, met dat poffertjes eten, dan komen ze wel, of ééntje, wat ook logisch is. Maar die zie je niet zo vaak. Maar ja, aan de andere kant is het zo, als alles goed gaat (...) dan is dat ook niet zo erg.” (B12)

“Maar ik merk wel aan mensen die hier al heel lang wonen, die vinden het heel jammer dat [de bewonerscoördinatoren] er veel minder zijn. Dat merk ik wel. Die zijn dat allemaal gewend geweest, dat ze die hulp al meteen in konden roepen. En dat die ook heel actief waren dan en gelijk een goede, ja, dat goed aanpakten en ook wisten wat er bedoeld werd en niet zeiden van ja, daar hebben wij niks mee te maken, altijd heel goed de weg wezen en zo. Ja, dat hoor ik nog weleens van mensen.” (B7)

Ondanks dat bewoners de tijd en beschikbaarheid van de bewonerscoördinatoren hebben zien teruglopen, blijven ze hun steun als waardevol ervaren, vooral in moeilijke situaties. De bewonerscoördinatoren weten altijd tijd te maken als een bewoner het nodig heeft.

“Ze staan voor je klaar. Ondanks dat ze nu wat minder tijd hebben voor de bewoners. Interviewer: Kunt u daar eens iets over vertellen? Hoe is dat veranderd? Respondent: Ja, hoe is dat veranderd? Dat ze minder zichtbaar zijn, ja. Ik bedoel, heb ik ze nodig, dan ja. Maar ze zijn hartstikke druk, ze hebben zo veel taken op zich gekregen dat ze ook weinig tijd hebben, dat weet je. En daar maak je ook geen misbruik van. Maar als ik het echt even-

tjes niet zie zitten of zoiets dergelijks, zoals met een bepaalde situatie. Nou, dan ben ik even naar [bewonerscoördinator] geweest en toen was het, kan je over een kwartiertje? Toen zaten [bewonerscoördinatoren] er allebei en we hebben zo een fijn gesprek gehad samen dat ik eventjes opgelucht was. (...) Daar zijn we voor zeggen ze dan. Maar eigenlijk is daar minder tijd voor, ze zijn minder zichtbaar geworden.” (B2)

7.6.2.4 *Grenzen aan de rol van bewonerscoördinatoren*

De bewonerscoördinatoren zien dat er bij bewoners soms onduidelijkheid bestaat over hun rol. Sommige bewoners verwachten meer dan wat binnen hun takenpakket valt. Zo verwachten ze bijvoorbeeld dat de bewonerscoördinatoren conflicten tussen bewoners helpen oplossen of bemiddelen. De bewonerscoördinatoren kiezen er echter bewust voor buiten conflicten of onenigheden van bewoners te blijven om neutraal te blijven en geen partij te kiezen voor de ene dan wel de andere bewoner.

“Als er onenigheid is tussen bewoners, dan kan ik daar met een afstandje naar kijken. Meer kijken hoe zij het zelf oplossen, of hoe eventueel andere organisaties of buurtbemiddeling het oplossen. Ik wil geen partij kiezen. Want wat we ook doen, we kiezen altijd in de ogen van een partij voor één partij. Dat ga ik dus niet doen. Dat vraagt weer om afstand houden en daar houden we elkaar ook wel scherp in, want die valkuil is er wel. Je hebt natuurlijk vaak wel een voorkeur, maar net wat ik al zei, je probeert neutraal te blijven. (...) Ik kan luisteren en dat is wat ik ook doe. Ik kan misschien vragen stellen. Dus ik probeer mensen er niet alleen in te laten, maar ik kies niet.” (BC)

De bewonerscoördinatoren zien zichzelf vooral als verbindende factor binnen de gemeenschap en niet als conflictbemiddelaar, zorgverlener of beheerder van het gebouw. Vanuit hun rol luisteren ze naar bewoners en geven hen advies. Ze proberen bewoners daarmee te stimuleren hun eigen problemen (bijvoorbeeld administratieve of huishoudelijke problemen) op een zelfstandige manier op te lossen, door hen op weg te helpen met een probleem zonder het probleem van hen over te nemen.

“Zo hadden we hier een bewoner die ineens een enorme rekening voor de gasprijs kreeg. En ze vroeg aan mij: Wat moet ik doen? Ik zei: Nou, Woonstede bellen en even uitleggen. (...) Dus ja, dan neem ik niet die bal of verantwoordelijkheid van haar over. Nee, het blijft zelfstandig wonen.” (BC)

“Mensen verwachten soms dingen van ons die wij niet doen. Ze verwachten dan dat wij het oplossen. Of ze verwachten dat wij dan naar Woonstede communiceren als het warme water het niet doet. En dan denk ik van, nee. Maar dat maakt dat onze plek ook een rare plek is, want je zit ertussen en je bent altijd hier. En vervolgens doen we ook een aantal dingen niet in de ogen van bewoners. Dat is ook raar. We zitten niet in de zorg, we doen niks met de zorg, we doen niks met het gebouw. Wat doen we eigenlijk? Ja, leuke dingen organiseren. Maar dat blijft toch moeilijk voor bewoners om goed te snappen wat wij nou doen.” (BC)

Ondanks dat de rol van de bewonerscoördinatoren in de wooncomplexen soms onduidelijkheid kan geven, weten de bewonerscoördinatoren dat ze van toegevoegde waarde zijn, vooral vanwege de verbindende rol die ze spelen. Ze geven aan dat de wooncomplexen zonder de VRSSH en de coördinatoren meer weg zouden hebben van een gewone straat.

“Maar als we er niet zouden zijn, wat zou dan anders zijn? Ja, dat is een goede vraag. Hoe zou dat dan zijn? ik denk dat het dan meer als een gewone straat is. Minder cohesie. Wij zorgen wel voor verbinding, door activiteiten aan te bieden, mensen aan te spreken. (...) Maar we faciliteren ook met financiën. Dus daar doen we ook iets mee.” (BC)

8

Conclusies

Dit onderzoek biedt inzicht in de ervaringen van ouderen die wonen in de seniorenwooncomplexen van Seniorenhuisvesting ‘Zuid-Veluwe’ (VRSSH). Daarbij lag een specifieke focus op de verwachtingen en ervaringen van bewoners op het gebied van sociale verbondenheid, samenhang en zingeving. Ook is onderzocht welke rol het vrijzinnig-religieus gedachtegoed en de bijbehorende waarden spelen binnen de wooncomplexen. De bevindingen geven aanknopingspunten voor het (nog) beter ondersteunen van bewoners van de seniorenwooncomplexen van de VRSSH. In dit hoofdstuk wordt de onderzoeksvraag die bij aanvang van het onderzoek is geformuleerd beantwoord.

Hoe ervaren ouderen het wonen in een seniorenwooncomplex van de VRSSH in termen van onderlinge samenhang en het vinden en behouden van zingeving in het leven, wat is daarbij de rol en betekenis van het vrijzinnig-religieus gedachtegoed van de stichting, en welke ondersteuning kan de stichting de bewoners hierbij bieden?

Eerst wordt kort ingegaan op de deelvragen die bij de onderzoeksvraag zijn geformuleerd. Achtereenvolgens komen daarbij aan bod: de verhuismotivatie en woonverwachtingen van bewoners, ervaringen van nieuwe bewoners, sociale contacten en sociale activiteiten, zingeving en aandacht voor vrijzinnig-religieus gedachtegoed, en zelforganiserend vermogen van bewoners en ondersteuning vanuit de VRSSH. Ten slotte wordt antwoord gegeven op de onderzoeksvraag en worden aanbevelingen gedaan waarmee de VRSSH nog beter kan aansluiten bij de behoeftes van bewoners.

8.1 Antwoord op de deelvragen

8.1.1 Wat was de motivatie van bewoners om bij de VRSSH te gaan wonen en welke verwachtingen hadden zij daarbij?

De belangrijkste motivatie voor bewoners om bij de VRSSH te gaan wonen is het anticiperen op (toekomstige) gezondheidsproblemen en de behoefte aan een toegankelijke, veilige woonomgeving. Veel bewoners ervaren hun vorige woning als ongeschikt om oud in te worden en zagen verhuizen als een verstandige keuze om zelfstandig te kunnen blijven.

Daarnaast speelden voorzieningen een grote rol. Het gaat daarbij om de aanwezigheid van gemeenschappelijke ruimtes, de ondersteuning van bewonerscoördinatoren en de activiteiten die in de complexen worden georganiseerd. Voor (echt)paren biedt de verhuizing gemoedsrust, omdat de verwachting is dat de achterblijvende partner goed verzorgd zal zijn.

Kortom, bewoners verwachtten bij de VRSSH een comfortabele, toegankelijke en ondersteunende woonomgeving, waarin zij veilig en zelfstandig oud kunnen worden, met de nodige voorzieningen binnen handbereik.

8.1.2 Wat zijn de ervaringen van bewoners als nieuwe bewoner bij de VRSSH?

Nieuwe bewoners van de VRSSH ervaren over het algemeen een warm welkom, wat hen helpt zich snel thuis te voelen. Medebewoners tonen interesse en moeten contact aan, wat bijdraagt aan het gevoel erbij te horen. Sommige nieuwe bewoners nemen direct deel aan activiteiten om sneller te integreren, terwijl anderen meer tijd nodig hebben om hun plek te vinden. Vooral laagdrempelige activiteiten zoals de koffieochtenden, een high tea of eetbijeekkomsten helpen bij het leggen van contacten.

Toch ervaren sommige bewoners de overgang naar een nieuwe omgeving als uitdagend. Afscheid nemen van hun oude woningen en verhuizen naar een nieuwe, vaak kleinere woonruimte kan emotioneel zijn. Ook het wennen aan een gedeelde woonomgeving kost tijd. Bewonerscoördinatoren en medebewoners spelen een ondersteunende rol door nieuwe bewoners te stimuleren deel te nemen aan het sociale leven.

Het eigen maken van het eigen appartement helpt bewoners zich thuis te voelen in het complex. Persoonlijke aanpassingen, zoals inrichting en decoratie, dragen bij aan een gevoel van eigenheid en geborgenheid.

8.1.3 Wat zijn de ervaringen van bewoners als het gaat om sociale contacten en sociale activiteiten in hun complex en welke sociale behoeften komen daarin naar voren?

Bewoners van de VRSSH waarderen vooral de korte, dagelijkse momenten van contact en de open en vriendelijke sfeer. Door de inrichting van de gebouwen – zoals gedeelde entrees met brievenbussen en zitplekken – ontstaan spontane ontmoetingen, wat bijdraagt aan een gevoel van saamhorigheid en vermindering van eenzaamheid.

Het gemeenschapsgevoel wordt versterkt door gezamenlijke activiteiten en onderlinge zorg. Bewoners helpen elkaar bij ziekte of nood en tonen betrokkenheid door afspraken te maken over signalen zoals open gordijnen als alles in orde is.

Toch ervaren sommige bewoners ook sociale controle, zoals nieuwsgierigheid naar hun boodschappen of het in de gaten houden van elkaar bij activiteiten. Daarnaast zijn er grenzen aan de onderlinge zorg; bewoners willen elkaar helpen, maar niet als mantelzorgers fungeren.

Samengevat tonen de ervaringen van bewoners aan dat sociale contacten en activiteiten in de VRSSH bijdragen aan een gevoel van verbondenheid, veiligheid en saamhorigheid. Tegelijkertijd blijven er uitdagingen, zoals het balanceren van zorg en autonomie en het omgaan met sociale controle binnen de gemeenschap.

8.1.4 Wat zijn de ervaringen van bewoners als het gaat om zingeving en aandacht voor het vrijzinnig-religieus gedachtegoed en welke zingevingsbehoeften komen daarin naar voren?

Voor bewoners staan verbondenheid, van betekenis zijn voor anderen en de vrijheid om jezelf te zijn centraal in ervaring van zingeving. Bewoners ervaren verbondenheid in gesprekken met medebewoners, familie en tijdens georganiseerde activiteiten, zoals de gespreksgroepen. Van betekenis zijn uit zich in kleine gebaren, zoals een praatje maken of praktische hulp bieden. Fysieke beperkingen of het verlies van zelfstandigheid kunnen de ervaring van zingeving bemoeilijken.

Het vrijzinnig-religieus gedachtegoed speelt een wisselende rol in de wooncomplexen. Sommige bewoners merken er weinig van, terwijl anderen de aanwezigheid ervan zien in de open en respectvolle omgang van bewoners met elkaar. Voor een aantal bewoners was de ruimte voor verschillende overtuigingen die het vrijzinnige karakter de wooncomplexen geeft een reden om bij de VRSSH te komen wonen. De meeste bewoners voelen geen behoefte aan extra aandacht voor het vrijzinnig-religieus gedachtegoed, al zou een enkeling

verdieping via lezingen waarderen. Over het algemeen ervaren bewoners de wooncomplexen als een vrije, respectvolle omgeving waarin ze zichzelf kunnen zijn.

8.1.5 Wat doen bewoners zelf om hun sociale behoeften en zingevingsbehoeften in te vullen (zelforganiserend vermogen) en welke ondersteuning (van o.a. bewonerscoördinatoren) krijgen zij daarbij?

Bewoners binnen de wooncomplexen van de VRSSH tonen een groot zelforganel-organiserend vermogen om hun sociale – en zingevingsbehoeften te vervullen. Ze nemen actief deel aan activiteiten, zoals groepsgesprekken, spelletjesmiddagen en gezamenlijke maaltijden. Sommige bewoners nemen initiatief door zelf activiteiten op te zetten, bijvoorbeeld een frietavond of een spelletjesmiddag op zondag. Dit biedt niet alleen sociale interactie, maar draagt ook bij aan een gevoel van verbondenheid en zingeving.

De bewoners- en activiteitencommissie spelen een centrale rol in het vervullen van sociale – en zingevingsbehoeften van bewoners. Zij organiseren activiteiten en helpen nieuwe bewoners wegwijs te worden in hun nieuwe woonomgeving. Dit vraagt echter een grote tijdsinvestering. Ook kan het leiden tot spanning of onduidelijkheid over verantwoordelijkheden van de bewoners- en activiteitencommissie.

De bewonerscoördinatoren van de VRSSH bieden ondersteuning door bewoners te stimuleren tot deelname aan activiteiten en door activiteiten financieel en praktisch mogelijk te maken. Ze zorgen voor verbinding binnen de woongemeenschap en bieden bewoners een luisterend oor. Bewoners geven aan dat de zichtbaarheid en beschikbaarheid van de bewonerscoördinatoren in de afgelopen jaren is afgenomen.

8.2 Antwoord op de onderzoeksvraag

De hoofdvraag van dit onderzoek was:

Hoe ervaren ouderen het wonen in een seniorenwooncomplex van de VRSSH in termen van onderlinge samenhang en het vinden en behouden van zingeving in het leven, wat is daarbij de rol en betekenis van het vrijzinnig-religieus gedachtegoed van de stichting, en welke ondersteuning kan de stichting de bewoners hierbij bieden?

De VRSSH biedt aan ouderen een woonomgeving waarin sociale verbondenheid en zingeving centraal staan. Uit het onderzoek blijkt dat bewoners veel

waarde hechten aan de onderlinge relaties en het gemeenschapsgevoel binnen de wooncomplexen. Sociale behoeften worden vervuld door informele ontmoetingen, gezamenlijke activiteiten en wederzijdse steun en hulp. Dit leidt tot een gevoel van veiligheid, geborgenheid en betrokkenheid. Tegelijkertijd ervaren sommige bewoners een zekere mate van sociale controle, waardoor ze zich beperkt voelen in hun gedrag.

Veel bewoners vinden betekenis in sociale interactie en het ondersteunen van medebewoners. Voor sommige bewoners speelt het vrijzinnig-religieus gedachtegoed van de VRSSH een belangrijke rol in hun zingeving, terwijl anderen minder behoefte hebben aan expliciete religieuze of spirituele invulling.

8.3 Aanbevelingen

Hoewel de resultaten van dit onderzoek aantonen dat de VRSSH al goed inspeelt op de behoeften en wensen van haar bewoners, zijn er wel aanbevelingen die de aansluiting op hun sociale en zingevingsbehoeften te verbeteren

8.3.1 Balans tussen sociale betrokkenheid en sociale controle

Het onderzoek maakt duidelijk dat sommige bewoners te veel sociale controle ervaren in de wooncomplexen. Dit kan ertoe leiden dat bewoners geen plezier meer halen uit de activiteiten of het gevoel hebben zich op een bepaalde manier te moeten gedragen. De sociale controle zou kunnen worden aangekaart door:

- Bijeenkomsten over sociale betrokkenheid en sociale controle: Periodieke bijeenkomsten per complex over een goede balans tussen sociale betrokkenheid en sociale controle. Dit zorgt voor bewustwording en begrip tussen bewoners.
- Persoonlijke check-ins: individuele gesprekken met bewoners die aangeven te veel sociale controle te ervaren over mogelijke oplossingen voor dat gevoel.

8.3.2 Verdiepen van activiteitenaanbod

Om nog beter tegemoet te komen aan de verschillende sociale – en zingevingsbehoeften kan het activiteitenaanbod in de wooncomplexen verbreed worden. De bewonerscoördinatoren kunnen in samenspraak met de bewoners- en activiteitencommissie onderzoeken of er interesse is voor de volgende activiteiten:

- Intergenerationele activiteiten: Contact tussen jongere generaties en bewoners van de VRSSH kan een gevoel van betekenis versterken. Hierbij kan worden gedacht aan samenwerking met scholen of studentenverenigingen.

- Lezingen: Regelmatige lezingen rondom thema's uit de filosofie, literatuur of kunst, die aansluiten bij de vrijzinnig-religieuze achtergrond van de VRSSH.

8.3.3 Inrichting ter bevordering van ontmoetingen

De literatuur rondom seniorenwooncomplexen en de uitkomsten van dit onderzoek laten zien dat de fysieke omgeving van een seniorenwooncomplex een cruciale rol speelt in het stimuleren van sociale interactie. Een goed ontworpen en ingericht complex kan spontane ontmoetingen bevorderen en bewoners stimuleren om actief deel te nemen aan de woongemeenschap. De VRSSH kan dit op de volgende manieren versterken:

- Flexibele ontmoetingsplekken creëren: comfortabele en gezellige zitplekken in de ruimtes waar bewoners elkaar gemakkelijk tegenkomen, stimuleren sociaal contact tussen bewoners.
- Het vrijzinnige karakter in de inrichting verwerken: subtiele elementen van het vrijzinnig-religieus gedachtegoed, zoals inspirerende citaten of kunstwerken, nodigen uit tot reflectie en gesprek. Daarnaast kunnen plekken worden gecreëerd voor gezamenlijke rituelen, zoals een stiltehoek of een seizoensgebonden tafel waarop bewoners ieder seizoen iets persoonlijks kunnen bijdragen.

8.3.4 Taakverlichting

De taken van de diverse vrijwilligers (bewoners) in de huizen kunnen beter gestroomlijnd worden. Daarbij denken we aan het 'opknippen' van hun taken, zodat iedere vrijwilliger verantwoordelijk is voor één duidelijke taak. Zo zou één vrijwilliger verantwoordelijk kunnen zijn voor de opvang en de eerste contacten met nieuwe bewoners – uiteraard ter ondersteuning van de verantwoordelijkheid van de bewonerscoördinatoren in dezen.

Voorts kan geïnvesteerd worden in het aantrekken van een derde bewonerscoördinator, die de complexe en uitdagende taken van de huidige coördinatoren kan verlichten en de gewenste zichtbaarheid en toegankelijkheid voor bewoners kan vergroten. Dit is vooral van belang met het oog op het toekomstige beleid waarbij ouderen langer zelfstandig blijven wonen, ook als hun zorgbehoefte toeneemt.

8.4 Reflectie op de uitdagingen voor seniorencomplexen

Seniorencomplexen, zoals die van de VRSSH, spelen een essentiële rol in het bevorderen van welzijn, sociale verbinding en zingeving bij ouderen. Dit onderzoek laat zien dat de VRSSH al goed aansluit bij de behoeften van bewoners, maar dat er ook aspecten zijn die in de toekomst meer aandacht zullen vragen.

Een van de grootste uitdagingen is de toenemende zorgvraag van bewoners. Terwijl de meeste ouderen graag in het seniorencomplex willen blijven wonen, kan thuiszorg in combinatie met de onderlinge zorg op een gegeven moment ontoereikend zijn. Dit vraagt om creativiteit in het omgaan met bewoners voor wie zelfstandig wonen misschien niet meer mogelijk is en om nieuwe samenwerkingen met zorgorganisaties. Hopelijk kan de VRSSH hierdoor haar missie verder versterken: een betekenisvolle en veilige woonomgeving creëren waar ouderen zich gehoord, gesteund en verbonden voelen.

9

Vergelijkend onderzoek in Rotterdam

Tegelijk met het onderzoek in de VRSSH-complexen in Wageningen en Bennekom is een beperkter onderzoek uitgevoerd in twee seniorencomplexen in Rotterdam: de Laurensflat en het complex Leyerwaard-Grienderwaard, twee zogenaamde ‘Thuisplusflats’. Rotterdam telt momenteel twintig Thuisplusflats, verspreid over de stad.

Deze complexen verschillen in een aantal opzichten van de seniorencomplexen van de VRSSH. Ten eerste hebben deze Rotterdamse complexen geen specifieke religieuze of levensbeschouwelijke grondslag. Ten tweede ligt de toelating van bewoners in deze Rotterdamse complexen geheel bij de woningcorporaties (respectievelijk Maaswonen en Woonstad). Er is geen andere organisatie die de wachtlijsten beheert en voordrachtsrecht heeft voor de toelating van nieuwe bewoners. Dit betekent dat vooraf geen gesprekken worden gevoerd om te beoordelen of nieuwe bewoners zullen passen in de complexen. Ten derde kennen de Rotterdam wooncomplexen geen vaste coördinatoren die bewoners ondersteunen en activiteiten organiseren in de complexen. Tot slot zijn de Rotterdamse complexen gelabeld als ‘Thuisplusflat’. Dat is een ander concept dan het ‘Wonen met een plus’ in de VRSSH complexen. Waar het laatste vooral gericht is op het ondersteunen van bewoners en het organiseren van voorzieningen en activiteiten, biedt een Thuisplusflat nadrukkelijk ook verschillende soorten zorg.

9.1 Thuisplusflats

De Thuisplusflat is een concept dat de gemeente Rotterdam samen met zorgaanbieders en woningbouwcorporaties in een dialooggerichte aanbesteding heeft ontwikkeld. Het is een innovatief woonzorgconcept tussen zelfstandig wonen en het verpleeghuis in. Hoewel veel ouderen zo lang mogelijk thuis wil-

len blijven wonen, blijkt dat in de praktijk soms lastig omdat het 'gat' tussen zelfstandig wonen en een verpleegtehuis té groot is geworden. Ouderen hebben behoefte aan een meer beschermde omgeving, met zorg en voorzieningen in de buurt. De Thuisplusflat zorgt ervoor dat ouderen langer zelfstandig kunnen blijven wonen, met de juiste zorg en voorzieningen nabij.

In een thuisplusflats is er is één zorgaanbieder die het 'Thuisplusconcept' uitvoert. Dit is vaak, maar niet per definitie, een aanbieder die historisch gezien een sterke positie heeft in de flat, bijvoorbeeld doordat vroeger de woningbouwcorporatie onderdeel was van de aanbieder, of omdat er door dezelfde aanbieder ook dagbesteding in de flat wordt georganiseerd. Het is een zorgaanbieder met een aanbod op zowel Wmo huishoudelijke ondersteuning, als Wmo begeleiding en wijkverpleging gefinancierd vanuit de Zvw of Wlz. Op deze manier heeft de aanbieder de mogelijkheid om een integraal team van zorg en ondersteuning te organiseren. Zowel de woningbouwcorporatie als de welzijnspartij van het gebied zijn betrokken bij het concept en de doorontwikkeling ervan.

In elke thuisplusflat is een kantoor van een zorgorganisatie met een vast team van zorgmedewerkers. Dit integrale team werkt specifiek voor de flat. Het team is herkenbaar voor bewoners en aanspreekbaar voor alle zorg en ondersteuning in de flat. Het biedt bewoners zorg en ondersteuning op het moment dat dit nodig is.

Het zorg- en welzijnsteam organiseert verschillende activiteiten rondom bewegen, gezondheid en ontmoeten. Deze activiteiten geven bewoners een zinvolle dagbesteding en bieden hun de gelegenheid om medebewoners en wijkgenoten te ontmoeten. De nadruk op ontmoeting, beweging en zinvolle dagbesteding komt tot uitdrukking in het organiseren van activiteiten, zoals gezamenlijk bewegen, koken, en de tuin onderhouden. Door deze activiteiten wordt er bewust gewerkt aan het versterken van de sociale cohesie in de flat en aan de vitaliteit en de gezondheid van de bewoners. Het doel is om zoveel mogelijk met de bewoners en vrijwilligers uit de wijk te organiseren, vaak in eerste instantie gestimuleerd en ondersteund door een professional en vervolgens steeds meer overgelaten aan de bewoners en vrijwilligers.

9.2 Opzet van het onderzoek

9.2.1 Doel en onderzoeksvragen

Het doel van dit (deel)onderzoek was een vergelijking van de ervaringen van bewoners in de Thuisplusflats met de ervaringen van bewoners in de VRSSH-complexen. Omdat VRSSH expliciet 'Wonen met een plus' aanbiedt is gekozen voor twee zogenaamde 'Thuisplusflats', waar een preferente zorgaanbieder is. Het is interessant om te zien hoe de bewoners de verschillende 'plussen' ervaren.

Vragen voor dit deelonderzoek waren:

1. Wat was de motivatie van mensen om in een seniorencomplex te gaan wonen en welke verwachtingen hadden ze daarbij?
2. Wat zijn de ervaringen van bewoners bij de overgang naar het seniorencomplex?
3. Wat zijn de ervaringen van bewoners als het gaat om sociale contacten en sociale activiteiten in hun complex?
4. Wat zijn de ervaringen van bewoners als het gaat om zingeving?
5. Hoe ervaren bewoners het dat hun complex een 'thuisplusflat' is?

9.2.2 De thuisplusflats

Dit (deel)onderzoek is uitgevoerd in twee Rotterdamse thuisplusflats: de Laurensflat en Leyerwaard-Grienderwaard.

De Laurensflat

De Laurensflat is een flat in Ommoord die oorspronkelijk uit 2 delen bestond, waarvan één deel een verzorgingshuis was. De woningbouwcorporatie (voorheen LaurensWonen, inmiddels Maaswonen) was tot voor kort aan Laurens gelieerd, waardoor Laurens als zorgaanbieder altijd al een behoorlijke positie binnen de flat heeft gehad. De flat is specifiek voor 55+ bewoners, of mensen met een bijzondere zorgvraag. De flat kent verschillende groepen bewoners met een niet-westerse achtergrond, zoals Antillianen, Surinamers en Hindoestanen. De Laurensflat is sinds 2021 een thuisplusflat, een samenwerking tussen woningcorporatie MaasWonen, Laurens Thuiszorg en welzijnsorganisatie Buurtwerk.

De Laurensflat telt 237 woningen. Er is een ontmoetingsruimte waar Buurtwerk in samenwerking met bewoners activiteiten organiseert. In het gebouw is een kantoor van Laurens Zorg-aan-Huis. Verder bevat het complex een tweedehandswinkeltje, een bibliotheek, een pedicure en een kapster. Alle noodzakelijke voorzieningen zijn in de buurt, zoals de huisarts, apotheek, fysiotherapie, winkels, openbaar vervoer en dagbesteding. Vanuit het integrale zorgteam is er veel samenwerking met de wijk. Zo is er met de lokale supermarkt afstemming over bewoners en zijn er restaurants die specifiek voor de flat maaltijden bezorgen.

De woningbouwcorporatie heeft voor het gebouw een woonconsulent en een huismeester. De huismeester is 24 uur per week aanwezig en heeft ook bewust een sociale functie. De woonconsulent heeft meerdere gebouwen onder haar verantwoordelijkheid, maar heeft ook veel contact in de flat en neemt deel aan het vroegsignaleringsoverleg.

Leyerwaard-Grienderwaard is een flat van twee aan elkaar verbonden gebouwen in IJsselmonde. In de plint tussen beide gebouwen bevindt zich een recreatieruimte met keukens. Het complex is in de jaren zeventig gebouwd en was aanvankelijk bedoeld voor bewoners van alle leeftijden; er woonden toen ook gezinnen met kinderen. Later is de flat aangemerkt als een 55+ flat waarbij mensen van 65+ of met een fysieke beperking voorrang krijgen. Hierdoor kent de flat veel kwetsbare bewoners. De flat is sinds 2021 een thuisplusflat, een samenwerking tussen woningcorporatie Woonstad, zorgorganisatie Aafje en welzijnsorganisatie SOL.

Het complex Leyerwaard-Grienderwaard telt 440 woningen. Er is een gemeenschappelijke ruimte die beheerd wordt door Woonstad, in samenwerking met Aafje en een bewonerscommissie. In het gebouw is een kantoor van Aafje waar bewoners en mantelzorgers terecht kunnen van informatie en advies. Ook zijn er spreekuren van de wijkverpleging, een ergotherapeut en inlooptmogelijkheden bij de coördinator. In de buurt zijn voorzieningen, zoals winkels en openbaar vervoer.

De woningbouwcorporatie heeft voor het gebouw een huismeester die op afroep beschikbaar is en twee keer per week spreekuur heeft voor de flatbewoners. Daarnaast is er een sociaal beheerder die een dag per week beschikbaar is voor met name onderwerpen als geluidsoverlast en veiligheid.

9.2.3 Respondenten

In het kader van dit onderzoek zijn oriënterende gesprekken gevoerd met professionals van de corporaties Maaswonen en Woonstad, de zorgaanbieders Laurens Thuiszorg en Aafje, en de betrokken welzijnsorganisaties Buurtwerk en SOL. Daarnaast zijn diepte-interviews gehouden met 11 bewoners: 5 in de Laurensflats, 6 in Leyerwaard-Grienderwaard. In de complexen werden flyers opgehangen over het onderzoek. De bewoners die geïnterviewd zijn, hebben zichzelf aangemeld, via de professionals van het integrale team. Iedere respondent heeft een code gekregen (R1, R2, R3, etc.).

TABEL 3.

Overzicht respondenten

Respondent	m/v	Leeftijd	Woonduur
R1	V	92	12 jaar
R2	M	74	2,5 jaar
R3	V	73	11 jaar
R4	V	94	1 jaar
R5	V	60	5 jaar
R6	M	74	11 jaar
R7 en R8	V + V	75 + 86	31 en 50 jaar
R9 en R10	M + V	73 + 71	43 jaar
R11	V	84	3 jaar

Het doel van de diepte-interviews was inzicht te verkrijgen in de ervaringen, motivaties en behoeften van bewoners. In de interviews kwamen de volgende onderwerpen aan bod: verhuis- en woonmotivatie, verwachtingen en ervaringen met betrekking tot de sociale contacten en de activiteiten in het wooncomplex, aspecten van zingeving en ervaringen met de invulling van de thuisplus-flat.

De interviews met bewoners zijn opgenomen en woordelijk getranscribeerd. Na afloop van de interviews heeft de onderzoeker een *contact summary form* ingevuld, waarin per interview is vermeld: de leeftijd en het geslacht van de participant(en), een korte sfeerbeschrijving en eventuele bijzonderheden over het verloop van het gesprek.

De verzamelde data is gecodeerd en geanalyseerd met behulp van het codeerprogramma MaxQDA 2020. Bij de analyse is gezocht naar patronen en verbanden in de gecodeerde data, die gezamenlijk een antwoord vormen op de onderzoeksvragen. De analyse is afgerond tijdens het schrijven van dit onderzoeksrapport.

9.3 Resultaten

9.3.1 Motivatie om te verhuizen

De respondenten hadden verschillende redenen om naar een seniorencomplex te verhuizen. Soms was een scheiding of het overlijden van de partner aanleiding om te verhuizen (pushfactoren).

“Na het overlijden van mijn man werd het huis te groot. Toen ben ik gaan kijken naar een plek waar ik alles gelijkvloers had. Ik wist dat hier mensen van mijn leeftijd woonden en dat er voorzieningen zijn als ik die ooit nodig heb.” (R11)

Andere bewoners noemden gezondheidsproblemen en het comfort van een seniorenwoning als belangrijkste argumenten.

“Ik ben een keer uit bed gevallen en ik was daar zo emotioneel door. En toen kwam de thuiszorg 's morgens en toen heb ik dat verteld. Ik was er echt helemaal ontdaan over. En ik wilde eigenlijk toch al weg want ik sliep al een tijdje slecht omdat de buurman naast mij 's nachts ging bellen en zo. De thuiszorg heeft dat doorgegeven en toen is de bal aan het rollen gegaan.” (R7)

Deze bewoner koos bewust voor een seniorencomplex in zijn eigen vertrouwde buurt.

“Ik wilde wel in deze buurt blijven wonen. Dat vond ik voor mezelf wel belangrijk want ergens anders zag ik het niet zitten.” (R2)

Sommige bewoners waren al bekend met het complex omdat er bijvoorbeeld familie of vrienden woonden. Voor andere bewoners was dat minder belangrijk. Zij lieten hun keuze afhangen van de beschikbaarheid van een woning en kozen een complex waar ze snel konden intrekken.

“Ik wist gewoon ‘ik wil weg uit mijn andere flat’, en hier is een plekje vrij, dus ik ga het gewoon hier proberen. Zo is het gegaan. Ik had er geen beeld bij, helemaal niet. Nee, ik had er geen enkele voorstelling van eigenlijk.” (R3).

Drie bewoners in de Leyerwaard-Grienderwaard zijn hier in het verleden met hun gezin komen wonen toen dit complex nog niet was aangemerkt als seniorencomplex. Zij hebben de overgang meegemaakt naar een seniorencomplex en passen intussen ook in de 55-plus categorie.

9.3.2 Verwachtingen

Vrijwel alle respondenten geven aan dat ze een comfortabele woning verwachten in een veilige omgeving. Sommigen voelden zich eenzaam in hun vorige woning, omdat de buurt was veranderd, of omdat personen in hun omgeving waren weggefallen.

“Toen voelde ik me zo alleen daar. Allemaal buitenlandse gezinnen kwamen daar. Niet dat ik daar wat tegen heb, maar je hoort er niet meer bij. Ik hoorde nergens meer bij. Ik voelde me zo eenzaam daar. En toen zeiden ze: ‘waarom ga je niet naar Laurens? Dat is zo leuk.’” (R4)

Veel bewoners hadden meer behoefte aan gezelschap en wilden graag meer onder de mensen zijn. Ze verwachtten dat dit gemakkelijker zou zijn in een complex waar veel leeftijdgenoten wonen. Ook de aanwezigheid van georganiseerde activiteiten was voor sommigen aantrekkelijk.

“Ik wilde toch weer proberen om alles in gang te zetten. En daarom ben ik hier ontzettend blij mee, met dit huis. Er worden heel veel activiteiten gedaan. Nou dat is net wat voor mij. Want alleen zijn dat vind ik niet leuk.” (R4)

Een enkele bewoner heeft bewust gekozen voor een thuisplusflat vanwege de (zorg)voorzieningen. Dat er zo nodig hulp beschikbaar is, was voor hen doorslaggevend. Anderen hadden geen specifieke verwachtingen van het wonen in een seniorencomplex.

9.3.3 Ervaringen met de overgang naar een seniorencomplex

De overgang naar het seniorencomplex is door de respondenten zeer verschillend ervaren. Enkele bewoners werden welkom geheten door een woonconsulent de nieuwe bewoner wegwijs kam maken en informatie gaf over de flat.

“Nou, ik moet zeggen dat ik het heel fijn vond dat zij op bezoek kwam en vertelde wat er allemaal te doen was. Dat vond ik zo fijn, want ik hoefde zelf niks te zoeken.” (R4)

Bij de meeste bewoners was dit niet het geval. Soms waren er andere bewoners die kennis kwamen maken en uitleg gaven over de gang van zaken in het complex. De bewoners die al lang in het complex Leyerwaard-Grienderwaard wonen, weten nog dat er vroeger regelmatig kennismakingsbijeenkomsten waren voor nieuwe bewoners. De laatste jaren zijn dergelijke bijeenkomsten niet meer georganiseerd.

Enkele bewoners zijn zelf actief kennis gaan maken met andere bewoners. Ze nodigden bijvoorbeeld de naaste burens uit voor koffie of thee en leerden elkaar op die manier kennen. Degenen die al iemand in het complex kenden, zagen dat als een belangrijke ingang om contacten met andere bewoners te leggen.

“Nou ik kende al iemand en die zei: ‘joh, kom lekker naar beneden’. Dus zo ben ik er eigenlijk ingerold. En heel eventjes voelde me opgelaten want je komt toch als vreemde binnen. Maar zo ben ik er eigenlijk een beetje ingerold en nu gaat het allemaal vanzelf.” (R2)

Een respondent kreeg hulp van haar kinderen.

“Van het complex zelf kreeg ik geen begeleiding, maar mijn kinderen hebben me goed geholpen. En ik had me goed voorbereid om kleiner te gaan wonen.” (R11)

Verschillende respondenten vonden het lastig om nieuwe mensen te leren kennen. Ze merkten dat bewoners erg in zichzelf gekeerd zijn en moesten lang wennen aan hun nieuwe woonomgeving.

“Dat duurde ontzettend lang. Het heeft wel een paar maanden geduurd hoor, voordat ik dacht: ‘ik voel me hier wel thuis.’” (R3)

Voor degenen die hier met hun partner kwamen wonen, was de overgang gemakkelijker. Ze hadden vaak bewust gekozen om te verhuizen naar een complex met goede voorzieningen in de buurt.

“We waren eigenlijk al gelijk thuis toen we hier kwamen wonen. Dat ging vrij gemakkelijk. We voelen ons helemaal thuis hier. We hebben de ruimte en het is ook wel prettig dat de winkels zo lekker dichtbij zijn. En het openbaar vervoer.” (R9)

Een enkeling voelt zich totaal niet thuis in het complex.

“Ik voel me niet thuis hier. Ik heb wel eens het gevoel dat je in een voorportaal van het kerkhof zit. En het is een andere laag van de bevolking. Dus ik vind hier niet de aansluiting die ik graag zou willen hebben.” (R8)

9.3.4 Sociale contacten

Alle bewoners waarderen de sociale contacten en de gezelligheid in het complex. Ze maken praatjes in de wandelgangen en bij de brievenbussen. Het ontmoeten van medebewoners, en het maken van een praatje wordt als fijn ervaren.

“Ik ken heel veel mensen in de flat. Ja, ze kennen mij en ik ken hen.” (R1)

De meeste bewoners kennen alle bewoners op hun eigen gang of galerij. Daar hebben ze vaak meer contact mee dan met andere bewoners. De meesten zijn heel tevreden over deze contacten.

“De burens. Iedereen die zegt het hoor, dat we hier in een fantastische galerij wonen. Het is helemaal een fantastisch rijtje waar ik hier in woon. Echt perfect. Ik kan niet anders zeggen. We lopen de deuren niet plat, maar als we voor elkaar klaar kunnen staan dan doen we dat. We staan voor elkaar klaar. Maar we lopen de deuren niet plat hoor, helemaal niet.” (R2)

Er zijn wel verschillen tussen de gangen en galerijen.

“Het is wel zo dat er sociale betrokkenheid is tussen bewoners, maar dat is in elke gang verschillend.” (R10)

Op sommige gangen en galerijen houden bewoners elkaar een beetje in de gaten en wisselen ze sleutels uit.

“Wij hebben het ook zo geregeld met de burens, en die burens die hebben mijn sleutel. Ik heb ook hun sleutel.” (R6)

Er zijn ook bewoners die af en toe bij elkaar op bezoek gaan.

“Ik heb hele leuke burens hier naast me. We zitten niet elke dag bij de koffie, dat niet. Maar gisteravond hebben we spelletjes gedaan, dan zie ik ze wel.” (R4)

Andere respondenten vinden de contacten in de flat niet echt diepgaand. Ze kennen wel veel medebewoners maar gaan verder niet met elkaar om. Wel weten ze elkaar te vinden voor hulp bij kleine zaken.

“Op de gang kennen we ze allemaal. Maar, ja, echt contacten? In zoverre contacten, die oudere mevrouwtjes komen wel eens voor mijn man. Dan bellen ze aan en dan vragen ze: ‘kun je even komen kijken, want mijn televisie doet het niet’.” (R10)

Een bewoner geeft aan dat ze goed opgevangen is na het verlies van haar partner.

“Ik verloor eerst mijn man en toen mijn vriend. En dan heb je hier toch eigenlijk een soort opvang, ja een soort opvang noem ik het maar, dat je toch weer afleiding kan zoeken, dat je niet alleen thuis zit.” (R4)

Niet alle bewoners hebben behoefte aan contact met medebewoners. Ze vinden het fijn dat ze elkaar kennen, en zo nodig een beroep op elkaar kunnen doen, maar aan gezelschap hebben ze minder behoefte.

“We zeggen elkaar altijd goedemorgen, en soms drink ik koffie met een buurvrouw. Ik hoef niet elke dag mensen om me heen, maar het is fijn dat ze er zijn als je ze nodig hebt.” (R11)

Er zijn ook respondenten die juist meer contacten zouden willen.

“Ik ga af en toe wel bij mensen langs voor een praatje. Daar hou ik van. Want ik ben zelf een sociaal iemand, dan denk ik ‘nou, die mevrouw is alleen en die krijgt heel weinig bezoek’. Dan is het leuk als je eventjes een praatje maakt. Ik zou wel graag wat nieuwe mensen willen ontmoeten eigenlijk.” (R3)

Enkele bewoners merken op dat er veel verloop is in het complex omdat medebewoners overlijden. Ze realiseren zich dat dit te verwachten is in een seniorencomplex, maar het heeft wel invloed op de onderlinge contacten. Het betekent ook dat er veel nieuwe bewoners komen en het kost dan weer moeite om die te leren kennen.

Alle bewoners vinden een goede sfeer belangrijk en hechten eraan dat bewoners goed met elkaar omgaan. Toch is er regelmatig last van asociaal gedrag van sommige nieuwe bewoners. Er komen bewoners die minder bekend zijn met de gangbare sociale codes. Ook ontstaan er soms irritaties door geluidsoverlast en verschillen in omgangsvormen.

“Nou wat ik niet fijn vind, dat is dat er wel eens van die drugsverslaafden hier zijn. Dat vind ik eigenlijk niet horen bij ouderen. Die zijn zo angstig daardoor.” (R4)

Ze hebben wel begrip voor het opnemen van kwetsbare bewoners maar willen niet dat het ten koste gaat van de sfeer.

“Ja kijk, dat die mensen onderdak moeten hebben begrijp ik. Absoluut. En sommige doen het heus fantastisch. Maar er gebeuren weleens dingen waarbij je gaat denken van, dat past hier niet.” (R2)

Enkele bewoners kennen alleen de mensen die ook meedoen aan activiteiten.

9.3.5 Sociale activiteiten

De meeste respondenten nemen regelmatig deel aan de georganiseerde activiteiten zoals bingo, spelletjes, een mannenclub, kleuren en schilderen, zangoptredens, breiclub, feesten. Ze zien de activiteiten als een mogelijkheid om een praatje te maken en andere bewoners te ontmoeten.

“In het begin kende ik hier niemand, maar nu ken ik wel verschillende mensen. Ja, door de activiteiten eigenlijk. Zodra ik hier kwam wonen, ben ik meteen aan de activiteiten mee gaan doen, want ik ben altijd heel veel onder de mensen geweest. En dat miste ik zo. Ik ben een sociaal mens, laat ik het zo zeggen. Een mensenmens.” (R11)

Er zijn ook bewoners die niet meedoen aan de activiteiten omdat die hen niet aanspreken. Ze vinden dat ze te veel gericht zijn op hele kwetsbare bewoners.

“Ik ben nog niet dement en debiel hoor, ik ga nog niet sjoelen zaterdags, nee.” (R10).

Voor andere bewoners zijn de activiteiten minder belangrijk omdat ze vooral sociale contacten en activiteiten buiten het complex hebben.

“Ik ga wel eens naar de bingo, maar niet elke week. Het is gezellig, maar ik heb ook mijn eigen bezigheden.” (R9)

Ze kiezen er bewust voor om alleen mee te doen aan activiteiten die hen aanspreken.

“Ja en mocht er iets interessants beneden worden gepresenteerd dan zul je mij daar vinden, maar wat er nu geboden wordt dat is voor mij niet echt.” (R7)

Anderen zoeken hun vertier buiten het complex. Dat geldt vooral voor degenen die samenwonen met een partner. Ze vinden dat ze nog niet toe zijn aan de georganiseerde activiteiten. Toch houden ze in hun achterhoofd dat het op termijn anders kan zijn. Dat de omstandigheden zo veranderen, dat ze wel mee gaan doen.

“Ik zeg weleens, ‘nou, stel dat ik ook alleen ben, dat hij [echtgenoot] er niet meer zou zijn’, dat ik er dan misschien wel meer behoefte aan zou hebben, gewoon om toch met andere mensen in contact te komen.” (R9)

Sommige bewoners nemen zelf initiatief om activiteiten op te zetten en te organiseren. Ze beheren de agenda voor de gemeenschappelijke ruimte en helpen mee bij activiteiten. Ook werven ze vrijwilligers onder medebewoners. Voor de coördinatie en de zaalplanning werken ze samen met een professional; een woonconsulent of een welzijnswerker. Die is ook het aanspreekpunt bij problemen.

9.3.6 Zingeving

De meeste bewoners geven aan dat sociale contacten bijdragen aan het gevoel van zingeving. Ze vinden het fijn als er mensen om hen heen zijn bij wie ze hun verhaal kwijt kunnen en die bereid zijn om te luisteren. Ook zorgzaamheid voor anderen geeft betekenis aan hun leven. Daarnaast vinden ze het van belang dat ze erop kunnen vertrouwen dat er voor ze gezorgd zal worden als dat nodig is.

“Als je bijvoorbeeld iets hebt, dat je dan je verhaal kwijt kan. En dat je dan weet wat je moet doen. Dat er toch mensen voor je klaarstaan.” (R3)

Vrijwilligerswerk doen en iets voor anderen betekenen geeft sommige bewoners veel voldoening. Ze vinden het belangrijk om activiteiten te organiseren voor medebewoners of hulp te bieden aan mensen die minder bezoek krijgen.

“Een gevoel dat je er nog moet zijn. Dat is zo waardevol. Ook via het geloof wil ik waardevol zijn. Snap je? En dat probeer ik dan ook.” (R6)

Een ander aspect van zingeving is het behoud van zelfstandigheid en autonomie. Veel respondenten realiseren zich dat gezondheid een groot goed is. Als je niet gezond bent, dan zijn er aanzienlijk minder mogelijkheden om zelfstandig te zijn.

“Als je niet gezond bent, dan kan je niks. En dan kan je ook niet naar buiten. Gezondheid vind ik het allerbelangrijkste.” (R9)

Een aantal ouderen noemt ook doorzettingsvermogen als een aspect van zingeving omdat je bij het ouder worden meer te maken krijgt met tegenslagen. Het is dan belangrijk om niet bij de pakken neer te gaan zitten en door te zetten, juist als het lastig is.

“Dat je de moed hebt om dingen aan te pakken. Het kan wel eens tegenzitten, maar pak het dan aan. Dus elke dag naar buiten gaan, dat vind ik belangrijk. En dat je zelf je boodschappen kan doen.” (R3)

Sommige bewoners denken na over ouder worden en de laatste levensfase. Ze zijn bijvoorbeeld bang om te maken te krijgen met dementie of piekeren over het verlies van dierbaren. Ook denken ze na over het levenseinde.

“Ik heb een mooi leven gehad. Veel meegemaakt, maar ook mooie dingen. Dus mijn leven was het wel waard, ik heb een fijn leven gehad. En ik heb het nog leuk, ik heb het nog steeds leuk. Maar ik heb wel tegen de dokter gezegd dat als ik een ziekte krijg die kwaadaardig is, dan hoef ik niet meer te leven. Dan hoeft het niet meer behandeld te worden. Dat heeft geen zin meer op mijn leeftijd.” (R3)

Anderen maken zich nog geen zorgen over de toekomst.

“Ik doe nog veel zelf en zolang dat lukt, wil ik dat zo houden. Als het straks niet meer gaat, dan zie ik wel verder. Ik wil geen zorgen vooruit maken. Ik heb vertrouwen in mensen, vertrouwen en respect. Dat vind ik wel hele belangrijke dingen. Vooral vertrouwen.” (R10)

9.3.7 Ervaringen met de Thuisplusflat

De twee complexen zijn in 2021 een ‘thuisplusflat’ geworden. Sommige bewoners woonden er toen al. Ze werden geïnformeerd door de woningcorporatie.

“Het werd toen een Thuisplusflat. Dat was voor mij helemaal nieuw. Daar wist ik helemaal niets van. Daar had ik ook nooit iets over gelezen. Nee, dat was echt een verrassing.” (R11)

De meeste bewoners weten niet goed wat een thuisplusflat precies is. Sommigen denken dat dit verwijst naar de leeftijdsgrens van 55 jaar. Anderen denken dat het te maken heeft met de activiteiten die georganiseerd worden of vanwege de zorg die beschikbaar is als ze ouder worden en zorg nodig hebben.

De ervaringen met de thuisplusflat zijn gemengd. Sommige bewoners zien de Thuisplus-status als een positieve verandering vanwege de beschikbare zorg en activiteiten. Ze voelen zich gesteund en weten dat ze bij Aafje of Laurens terecht kunnen met zorgvragen zonder lang te hoeven wachten en dat de zorgmedewerkers ook kunnen helpen bij het aanvragen van bepaalde vormen van hulp.

“Ik weet dat er hulp is als het nodig is, dat is een geruststelling.” (R11)

Ook de aanwezigheid van een woonconsulent en de welzijnswerker als aanspreekpunt ervaren ze als positief, net als de georganiseerde activiteiten die

sociale contacten en afleiding kunnen bieden. De activiteiten komen dat sociale betrokkenheid in het complex ten goede. De respondenten hebben het gevoel dat bewoners naar elkaar omkijken, hoewel dit per gang en bewoner verschilt.

Veel bewoners zien de thuisplusflat als een noodzaak omdat de vroegere bejaardenhuizen zijn opgeheven. Ze denken dat de thuisplusflat dit gemis nu opvult.

“Ik vind de ontwikkeling positief. Ik denk dat het ook te maken heeft met het gebeuren in deze maatschappij. Het afstoten van bejaardentehuizen waar ze nu achter komen. Helaas. En dat dit een noodopvang is. En dat ze nog een hele lange weg te gaan hebben.” (R10)

Enkele respondenten zijn kritischer over de thuisplusflat. Ze vinden dat de flat nu te veel een ‘bejaardenhuis’ is met te weinig diversiteit in leeftijd.

“Nou de invloed die het op mij heeft gehad is, toen ik dat zo aangekondigd zag, dacht ik, ‘nou, je zit nu echt in een bejaardenhuis’.” (R10)

“Het klinkt goed, een thuisplusflat, maar eigenlijk vind ik het gewoon een bejaardenflat. Al die oudjes. Kom ik bij al die oudjes terecht, maar ik ben er natuurlijk zelf ook een. En dat gevoel heb ik nog hoor. Het wordt heel leuk gezegd, een thuisplusflat, maar voor een groot gedeelte vind ik het gewoon een bejaardenflat.” (R11)

Er zijn ook bewoners die teleurgesteld zijn omdat de georganiseerde activiteiten onvoldoende aansluiten bij hun interesses. In een thuisplusflat hadden ze meer verwacht. Ook vinden ze dat er te weinig professionele begeleiding is, bijvoorbeeld van de huismeester.

“Ik vind wel dat er meer geïnvesteerd moet worden als dit inderdaad een flat gaat worden met overwegend echt oude mensen. Een huismeester die maar twee uurtjes per week een spreekuur heeft, dat is voor de populatie die hier momenteel woont echt te weinig.” (R8)

Er zijn ook zorgen over het toenemende aantal kwetsbare bewoners dat zorg nodig heeft.

“Ik zie een scheiding in het complex tussen mensen die de hulp van Aafje nodig hebben en jongere, werkende bewoners die dat niet hebben.” (R11)

Verschillende bewoners leggen een verband tussen de thuisplusflat en de aanwezigheid van bewoners die volgens hen niet in een dergelijke flat thuishoren,

zoals mensen met verslavingsproblemen of gedragsproblemen. Dit leidt tot overlast, incidenten en gevoelens van onveiligheid en onrust.

“Ik denk dat de grootste verandering is dat ze nu veel meer mensen hier laten wonen, ja die eigenlijk veel meer begeleiding nodig hebben, die een beetje aangestuurd moeten worden.” (R9)

Ook noemen bewoners de kwetsbaarheid van de flat door de open toegang, wat ongewenste bezoekers aantrekt. Ze ervaren de flat als kwetsbaar omdat iedereen zomaar binnen kan lopen.

9.4 Conclusies

De respondenten zijn over het algemeen tevreden over het sociale leven in de thuisplusflats. De meeste bewoners zijn vriendelijk en prettig in de omgang. Op gangen of galerijen zijn de contacten vaak wat intensiever. Sommige bewoners bezoeken elkaar en sommige groepen bewoners hebben onderlinge afspraken om elkaar een beetje in de gaten te houden. Ook bieden ze elkaar kleine vormen van praktische hulp.

Veel bewoners nemen deel aan de activiteiten die worden georganiseerd. Voor sommigen is dit een belangrijke manier om andere bewoners te ontmoeten en nieuwe mensen te leren kennen. Enkele bewoners geven aan dat de activiteiten niet aansluiten bij hun behoeften, of dat ze hun activiteiten vooral buiten het complex hebben. De inspanningen van actieve bewoners en vrijwilligers en de ondersteuning van professionals worden gewaardeerd.

Er zijn echter ook uitdagingen. Sommige respondenten hebben moeite met het grote verloop en de komst van nieuwe bewoners. Ook hebben ze het gevoel dat veel bewoners erg op zichzelf zijn gericht en niet open staan voor nieuwe contacten. Vooral degenen die al langer in het complex wonen, constateren dat nieuwe bewoners minder contact zoeken en dat de sociale betrokkenheid in hun complex achteruit is gegaan. Er zijn ook bewoners die het lastig vinden om in een complex met alleen ouderen te wonen. Ze worden hierdoor vaak geconfronteerd met vergrijzing en sterfte onder de bewoners.

Daarnaast zijn er veel zorgen over bewoners die de sociale codes niet kennen en zich asociaal gedragen. Het gaat om kwetsbare bewoners die extra zorg nodig hebben, of om bewoners die verslaafd zijn en vaak voor overlast zorgen. Dit brengt een gevoel van onveiligheid met zich mee.

De overgang naar een ‘thuisplusflat’ wordt door de meeste bewoners als een positieve ontwikkeling gezien vanwege de extra zorgmogelijkheden. Toch weten de meeste respondenten niet goed wat de flat nu precies een ‘thuisplusflat’ maakt. Ze denken dat de toename van kwetsbare bewoners een onderdeel

is van het concept. Enkele respondenten hebben het gevoel dat het complex een vervanging is voor de vroegere bejaardenhuizen en zien dat niet als een positieve ontwikkeling.

9.5 Verschillen met de VRSSH-complexen

De ervaringen van de bewoners in de Rotterdamse thuisplusflats op het gebied van sociale contacten verschillen niet erg van de ervaringen van bewoners van de VRSSH-complexen. Alle respondenten voelen zich prettig als ze medebewoners kennen, als mensen elkaar groeten en respectvol met elkaar omgaan. Ook een goede onderlinge sfeer en de bereidheid om zo nodig iets voor elkaar te doen is voor alle respondenten van belang. De balans tussen zelfstandigheid en autonomie enerzijds en zorg voor elkaar is een belangrijk thema; de respondenten willen hun leven zelf invullen maar vinden het fijn dat ze een beroep kunnen doen op professionals voor zorg en ondersteuning als hun gezondheid achteruitgaat. Onderlinge zorg tussen bewoners moet beperkt blijven tot lichte vormen van praktische hulp.

Een verschil is dat de bewoners van de Rotterdamse complexen vaker hoge verwachtingen hebben ten aanzien van contacten. Ze hopen dat ze nieuwe mensen leren kennen omdat er veel leeftijdgenoten in het complex wonen. Tegelijk zijn ze vaker teleurgesteld omdat ze merken dat het leggen van contacten niet vanzelf gaat. Dat heeft onder meer te maken met het feit dat veel bewoners erg op zichzelf zijn en geen aansluiting zoeken in het complex. Ook de grote diversiteit van bewoners speelt hierbij een rol.

Die diversiteit hangt onder meer samen met het toelatingssysteem dat wezenlijk anders is dan bij de VRSSH-complexen. De VRSSH heeft bij uitzondering in de huisvestingsverordening het (juridisch verankerde) voordrachtsrecht voor bewoners. Hierdoor kan de stichting mensen voordragen die goed passen in het complex en van wie verwacht kan worden dat zij aansluiting vinden bij andere bewoners. Dit leidt tot een bewonersgroep die homogener is dan in de Rotterdamse complexen waar de woningcorporatie de wachtlijst beheert. De homogeniteit komt de saamhorigheid en de sociale cohesie in de complexen ten goede. In de Rotterdamse complexen is saamhorigheid niet altijd vanzelfsprekend. Dat heeft onder meer te maken met de schaalgrootte van de complexen en de toename van kwetsbare groepen bewoners die in de complexen worden gehuisvest. Dit laatste hangt samen met de wettelijke verplichting van woningcorporaties om een bepaald aandeel bewoners uit kwetsbare groepen op te nemen.

Een ander verschil is dat de bewonerscoördinatoren bij de VRSSH gesprekken voeren met bewoners die op de wachtlijst staan. Ze maken kennis en verschaffen informatie over het complex. Potentiële bewoners kunnen hun ver-

wachtingen en wensen te kennen geven. Na deze persoonlijke gesprekken kunnen ze beslissen of ze al dan niet een woning willen betrekken. Deze kennismakingsgesprekken zorgen ervoor dat nieuwe bewoners beter weten wat ze kunnen verwachten als ze in het complex komen wonen en al contact hebben met een bewonerscoördinator die gemakkelijk toegankelijk is en hen verder wegwijs kan maken. In Rotterdamse complexen is deze persoonlijke gang van zaken minder vanzelfsprekend. Het is meer aan de nieuwe bewoners zelf om hun weg te vinden.

Een ander verschil betreft de veiligheid. In de Rotterdamse complexen is dit een belangrijk thema, waar dat bij de VRSSH nauwelijks speelt. In de VRSSH complexen zijn er geen zorgen over de veiligheid; integendeel, de bewoners zien hun complex juist als een veilige woonomgeving. De aanwezigheid van vaste coördinatoren die de bewoners goed kennen, draagt bij aan het gevoel van veiligheid. In Rotterdamse complexen zijn er wel zorgen over de veiligheid. Dat heeft te maken met de toename van mensen die speciale zorg nodig hebben en soms voor overlast en onveilige situaties zorgen. Ook de toegang van buurtbewoners tot de gemeenschappelijke ruimten speelt hierbij een rol.

Een uitdaging voor de VRSSH is dat bewoners hier in de toekomst langer zullen blijven, omdat de criteria voor verpleeghuiszorg worden aangescherpt. Dit betekent dat de complexen geleidelijk een groter aandeel bewoners met een grotere zorgbehoefte zullen kennen. Eerdere onderzoeken laten zien dat een verschuiving in de verhouding tussen vitale en zorgbehoevende ouderen ten koste kan gaan van de saamhorigheid en de sociale cohesie. Als een te groot beroep wordt gedaan op de onderlinge zorg neemt de bereidheid af om iets voor anderen te doen.

Een voordeel van de Rotterdamse thuisplusflats is de nauwe samenwerking met een zorgaanbieder. Hierdoor zijn ze beter voorbereid op de toenemende zorgvraag van bewoners. In de context van het langer zelfstandig thuis wonen, de aangescherpte criteria voor verpleeghuiszorg en de nadruk op *reablement* en zelfredzaamheid van ouderen, zijn ook de activiteiten die gericht zijn op bewegen, en ontmoeten cruciaal.

- Akkermans, M., Kloosterman, R., & Reep, C. (2020). 55-plussers over hun (toekomstige) woning. CBS. <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2020/55-plussers-over-hun--toekomstige---woning>
- Andersson, E. K., Abramsson, M., & Malmberg, B. (2019). Patterns of changing residential preferences during late adulthood. *Ageing and Society*, 39(8), 1752-1781. [10.1017/S0144686X18000259](https://doi.org/10.1017/S0144686X18000259)
- Apostel, L. (1998). Een ander geloven. Een nieuw transcenderen. Over niet-theïstische spiritualiteit [Another faith. A new transcendence. On non-theistic spirituality]. In J. Mysjkin (Ed.), *Atheïstische spiritualiteit [Atheistic Spirituality]* (pp. 23-37). VUB Press.
- Atchley, R. C. (2009). *Spirituality and aging*. Johns Hopkins University Press.
- Atkins, S. (2013). We're Better Together: The Gifts, Responsibilities, and Joys of Aging in Community. *Generations (San Francisco, Calif.)*, 37(4), 92-96. <https://www.ingentaconnect.com/content/asag/gen/2013/00000037/00000004/art00019>
- Aydın, A., Işık, A., & Kahraman, N. (2020). Mental health symptoms, spiritual well-being and meaning in life among older adults living in nursing homes and community dwellings. *Psychogeriatrics: The Official Journal of the Japanese Psychogeriatric Society*, 20(6), 833-843. [10.1111/psyg.12613](https://doi.org/10.1111/psyg.12613)
- Baldwin, C., Dendle, K., & McKinlay, A. (2019). Initiating Senior Co-Housing: People, Place, and Long-Term Security. *Journal of Housing for the Elderly*, 33(4), 358-381. [10.1080/02763893.2019.1583152](https://doi.org/10.1080/02763893.2019.1583152)
- Baumeister, R. F. (1991). *Meanings of life*. Guilford.
- Baumeister, R. F., & Vohs, K. D. (2002). The pursuit of meaningfulness in life. *Handbook of positive psychology* (pp. 608-618). Oxford University Press.
- Baumeister, R., & Leary, M. (1995). The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachments as a Fundamental Human Motivation. *Psychological Bulletin*, 117, 497-529. [10.1037/0033-2909.117.3.497](https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497)
- Bäumker, T., Callaghan, L., Darton, R., Holder, J., Netten, A., & Towers, A. (2011). Deciding to move into extra care housing: residents' views. *Ageing and Society*, 32(7), 1215-1245. [10.1017/S0144686X11000869](https://doi.org/10.1017/S0144686X11000869)
- Beach, V. L., Brown, S. L., & Cukrowicz, K. C. (2021). Examining the relations between

- hopelessness, thwarted interpersonal needs, and passive suicide ideation among older adults: does meaning in life matter? *Aging & Mental Health*, 25(9), 1759-1767. 10.1080/13607863.2020.1855102
- Berkman, L. F., & Glass, T. (2000). Social integration, social networks, social support and health. In L. F. Berkman, & I. Kawachi (Eds.), *Social Epidemiology* (pp. 158-162). Oxford University Press.
- Birditt, K. S., Sherman, C. W., Polenick, C. A., Becker, L., Webster, N. J., Ajrouch, K. J., & Antonucci, T. C. (2020). So Close and Yet So Irritating: Negative Relations and Implications for Well-being by Age and Closeness. *The Journals of Gerontology: Series B*, 75(2), 327-337. 10.1093/geronb/gby038
- Bjälkebring, P., Henning, G., Västfjäll, D., Dickert, S., Brehmer, Y., Buratti, S., Hansson, I., & Johansson, B. (2021). Helping out or helping yourself? Volunteering and life satisfaction across the retirement transition. *Psychology and Aging*, 36(1), 119-130. 10.1037/pag0000576
- Brenton, M. (2013). Senior Cohousing Communities – An Alternative Approach for the UK?. Joseph Rowntree Foundation.
- Brewer, M. B. (2005). The Psychological Impact of Social Isolation: Discussion and Commentary. In K. D. Williams, J. P. Forgas & W. Von Hippel (Eds.), *The social outcast: Ostracism, social exclusion, rejection, and bullying* (pp. 333-345). Psychology Press.
- Burholt, V., Windle, G., Gott, M., & Morgan, D. J. (2020). Technology-Mediated Communication in Familial Relationships: Moderated-Mediation Models of Isolation and Loneliness. *The Gerontologist*, 60(7), 1202-1212. <https://doi.org/10.1093/geront/gnaa040>
- BZK. (2014). *Transitieagenda Langer zelfstandig wonen. Brief aan de voorzitter van de Tweede Kamer, 14 juni 2014*. 2014-000029950
- Cacioppo, J. T., & Hawkley, L. C. (2003). Social isolation and health, with an emphasis on underlying mechanisms. *Perspectives in Biology and Medicine*, 46(3), 39.
- Carstensen, L. L. (1995). Evidence for a Life-Span Theory of Socioemotional Selectivity. *Current Directions in Psychological Science*, 4(5), 151-156. 10.1111/1467-8721.epi11512261
- Choi, J. S. (2004). Evaluation of community planning and life of senior cohousing projects in northern European countries. *European Planning Studies*, 12(8), 1189-1216. 10.1080/0965431042000289296
- Choi, J., & Paulsson, J. (2011). Evaluation of Common Activity and Life in Swedish Cohousing Units. *International Journal of Human Ecology*, 12(2), 133-146. 10.6115/ijhe.2011.12.2.133
- Chum, K., Fitzhenry, G., Robinson, K., Murphy, M., Phan, D., Alvarez, J., Hand, C., Laliberte Rudman, D., & McGrath, C. (2022). Examining Community-Based Housing Models to Support Aging in Place: A Scoping Review. *The Gerontologist*, 62(3), e178-e192. 10.1093/geront/gnaa142
- Cohen, S., & Wills, T. A. (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological Bulletin*, 98(2), 310-357. 10.1037/0033-2909.98.2.310
- Cole, T. R., Ray, R. E., & Kastenbaum, R. (2010). *A Guide to Humanistic Studies in Aging: What Does it Mean to Grow Old?*. The Johns Hopkins University Press. 10.1017/S0144686X11000262
- Cornwell, B., Goldman, A., & Laumann, E. O. (2021). Homeostasis Revisited: Patterns of

- Stability and Rebalancing in Older Adults' Social Lives. *The Journals of Gerontology. Series B, Psychological Sciences and Social Sciences*, 76(4), 778-789. 10.1093/geronb/gbaao26
- Cornwell, B., Schumm, L. P., Laumann, E. O., Kim, J., & Kim, Y. (2014). Assessment of social network change in a national longitudinal survey. *The Journals of Gerontology. Series B, Psychological Sciences and Social Sciences*, 69 Suppl 2, 75. 10.1093/geronb/gbuo37
- Cornwell, E. Y., & Waite, L. J. (2009). Social disconnectedness, perceived isolation, and health among older adults. *Journal of Health and Social Behavior*, 50(1), 31-48. 10.1177/002214650905000103
- Crisp, D. A., Windsor, T. D., Butterworth, P., & Anstey, K. J. (2015). Adapting to Retirement Community Life: Changes in Social Networks and Perceived Loneliness. *Journal of Relationships Research*, 610.1017/jrr.2015.5
- Dahlberg, L., McKee, K. J., Frank, A., & Naseer, M. (2021). A systematic review of longitudinal risk factors for loneliness in older adults. *Aging & Mental Health*, 26(2) 225-249. 10.1080/13607863.2021.1876638
- Derkx, P. (2011).
- Derkx, P. (2024). Dimensions of Meaningful Aging. In P. Derkx & A. B. Pinn (Eds.), *Meaningful Aging from a Humanist Perspective* (pp.9-62). Palgrave Macmillan.
- Derkx, P., Bos, P., Laceulle, H., & Machielse, A. (2019). Meaning in life and the experience of older people. *International Journal of Ageing and Later Life*, 14(1)10.3384/ijal.1652-8670.19467
- Duivenvoorden, A., Van Klaveren, S., & Platform31 (2024). *Zorggeschikt wonen voor senioren*. Platform31
- Duppen, D., Van der Elst, M. C. J., Dury, S., Lambotte, D., & De Donder, L. (2019). The Social Environment's Relationship With Frailty: Evidence From Existing Studies. *Journal of Applied Gerontology: The Official Journal of the Southern Gerontological Society*, 38(1), 3-26. 10.1177/0733464816688310
- Engbersen, R., & Vermeij, L. (2017). *Oud worden in Nederland*. SCP/Platform31.
- Frankl, V. E. (1959). *Man's Search for Meaning*. Hodder & Stoughton.
- Gezondheidsraad. (2009). *Preventie bij ouderen; focus op zelfredzaamheid*. Advies aan de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Gezondheidsraad.
- Gielen, W., Herbers, D., & Hitzert, F. (2018). *Verhuizingen van oudere huishoudens*. Statistische Trends. <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2018/32/verhuizingen-van-oudere-huishoudens>
- Glass, A. P. (2012). Elder Co-Housing in the United States: Three Case Studies. *Built Environment (London. 1978)*, 38(3), 345-363. 10.2148/benv.38.3.345
- Glass, A. P. (2013). Lessons Learned From a New Elder Cohousing Community. *Journal of Housing for the Elderly*, 27(4), 348-368. 10.1080/02763893.2013.813426
- Glass, A. P. (2016). Resident-Managed Elder Intentional Neighborhoods: Do They Promote Social Resources for Older Adults? *Journal of Gerontological Social Work*, 59(7-8), 554-571. 10.1080/01634372.2016.1246501
- Glass, A. P., & Vander Plaats, R. S. (2013). A conceptual model for aging better together intentionally. *Journal of Aging Studies*, 27(4), 428-442. 10.1016/j.jaging.2013.10.001

- Goll, J. C., Charlesworth, G., Scior, K., & Stott, J. (2015). Barriers to Social Participation among Lonely Older Adults: The Influence of Social Fears and Identity. *Plos One*, 10(2), eo-eo116664. 10.1371/journal.pone.0116664
- Grant-Savelle, S. D. (2010). Active Living Among Older Residents of a Rural Naturally Occurring Retirement Community. *Journal of Applied Gerontology*, 29(5), 531-553. 10.1177/0733464809341470
- Greenfield, E. A. (2016). Support from Neighbors and Aging in Place: Can NORC Programs Make a Difference? *The Gerontologist*, 56(4), 651-659. 10.1093/geront/gnu162
- Greenfield, E. A., & Mauldin, R. L. (2017). Participation in community activities through Naturally Occurring Retirement Community (NORC) Supportive Service Programs. *Ageing and Society*, 37(10), 1987-2011. 10.1017/S0144686X16000702
- Grootegeod, E., Van Dijk, D., & Tonkens, E. (2013, February 13). Zorgbehoevenden voelen zich met hulp uit hun sociale netwerk juist verre van redzaam. *Volkskrant*
- Heintzelman, S. J., & King, L. A. (2019). Routines and Meaning in Life. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 45(5), 688-699. 10.1177/0146167218795133
- Heller, K., & Rook, K. S. Distinguishing the theoretical functions of social ties: Implications for support interventions. In B. R. Sarason, & S. Duck (Eds.), *Personal relationships: Implications for clinical and community psychology* (pp. 119-139). John Wiley & Sons.
- Henning, G., Stenling, A., Bielak, A. A. M., Bjälkebring, P., Gow, A. J., Kivi, M., Muniz-Terrera, G., Johansson, B., & Lindwall, M. (2021). Towards an active and happy retirement? Changes in leisure activity and depressive symptoms during the retirement transition. *Aging & Mental Health*, 25(4), 621-631. 10.1080/13607863.2019.1709156
- Holt-Lunstad, J., & Steptoe, A. (2021). Social isolation: An underappreciated determinant of physical health. *Current Opinion in Psychology*, 43, 232-237. 10.1016/j.copsyc.2021.07.012
- Hupkens, S., Goumans, M., Derkx, P., Oldersma, A., Schutter, T., & Machielse, A. (2019). Meaning in life of older adults in daily care: A qualitative analysis of participant observations of home nursing visits. *Journal of Advanced Nursing*, 75(8), 1732-1740. 10.1111/jan.14027
- Hupkens, S., Machielse, A., Goumans, M., & Derkx, P. (2018). Meaning in life of older persons: An integrative literature review. *Nursing Ethics*, 25(8), 973-991. 10.1177/0969733016680122
- Huxhold, O., & Fiori, K. L. (2019). Do Demographic Changes Jeopardize Social Integration among Aging Adults Living in Rural Regions? *The Journals of Gerontology. Series B, Psychological Sciences and Social Sciences*, 74(6), 954-963. 10.1093/geronb/gby008
- Jehoel-Gijsbers, G. (2004). *Sociale uitsluiting in Nederland*. Sociaal en Cultureel Planbureau. https://archieff23.sitearchieff.nl/archives/sitearchieff/20200311115438/https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2004/Sociale_uitsluiting_in_Nederland
- Johnson, M., & Walker, J. (2016). *Spiritual dimensions of ageing*. Cambridge University Press.
- Jolanki, O., & Vilkkio, A. (2015). The Meaning of a "Sense of Community" in a Finnish Senior Co-Housing Community. *Journal of Housing for the Elderly*, 29(1-2), 111-125. 10.1080/02763893.2015.989767
- Jongenelis, M. I., & Pettigrew, S. (2021). Aspects of the volunteering experience associated with

- well-being in older adults. *Health Promotion Journal of Australia: Official Journal of Australian Association of Health Promotion Professionals*, 32 Suppl 2, 384-390. 10.1002/hpja.399
- Kang, M., Lyon, M., & Kramp, J. (2015). Senior cohousing residential design features for perceived autonomy. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 1(3), 258-265.
- Korpela, S. (2012). Casa Malta: A Case Study of a Contemporary Co-Housing Project in Helsinki. *Built Environment (London. 1978)*, 38(3), 336-344. 10.2148/benv.38.3.336
- Krause, N., & Hayward, R. D. (2012). Religion, Meaning in Life, and Change in Physical Functioning During Late Adulthood. *Journal of Adult Development Volume*, 19, 158-169.
- Krause, N. (2004). Stressors arising in highly valued roles, meaning in life, and the physical health status of older adults. *The Journals of Gerontology. Series B, Psychological Sciences and Social Sciences*, 59(5), 287. 10.1093/geronb/59.5.s287
- Krause, N. (2007). Evaluating the stress-buffering function of meaning in life among older people. *Journal of Aging and Health*, 19(5), 792-812. 10.1177/0898264307304390
- Krause, N., & Rainville, G. (2020). Age differences in meaning in life: Exploring the mediating role of social support. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 88, 104008. 10.1016/j.archger.2020.104008
- Krok, D. (2015). The Role of Meaning in Life Within the Relations of Religious Coping and Psychological Well-Being. *J Relig Health*, 54, 2292-2308. <https://doi.org/10.1007/s10943-014-9983-3>
- Krok, D., & Zarzycka, B. (2021). Interpersonal Forgiveness and Meaning in Life in Older Adults: The Mediating and Moderating Roles of the Religious Meaning System. *Religion*, 12(1), 37.
- Laceulle, H. (2013). Self-realisation and ageing: a spiritual perspective. *Ageing, Meaning and Social Structure* (pp. 97-118). Policy Press. 10.51952/9781447300915.ch006
- Lambert, N. M., Stillman, T. F., Baumeister, R. F., Fincham, F. D., Hicks, J. A., & Graham, S. M. (2010). Family as a salient source of meaning in young adulthood. *The Journal of Positive Psychology*, 5(5), 367-376. 10.1080/17439760.2010.516616
- Lambert, N. M., Stillman, T. F., Hicks, J. A., Kamble, S., Baumeister, R. F., & Fincham, F. D. (2013). To Belong Is to Matter: Sense of Belonging Enhances Meaning in Life. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 39(11), 1418-1427. 10.1177/0146167213499186
- Lawton, M. P., & Nahemow, L. (1973). Ecology and the aging process. In C. Eisdorfer, & M. P. Lawton (Eds.), *The Psychology of Adult Development and Aging* (pp. 619-674). American Psychological Association.
- Lee, D. T. F., Woo, J., & Mackenzie, A. E. (2002). A review of older people's experiences with residential care placement. *Journal of Advanced Nursing*, 37(1), 19-27. 10.1046/j.1365-2648.2002.02060.x
- Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47-57.
- Leith, K. (2006). "Home Is Where the Heart Is... Or Is It?" A Phenomenological Exploration of the Meaning of Home for Older Women in Congregate Housing. *Journal of Aging Studies*, 20(4), 317-333. 10.1016/j.jaging.2005.12.002
- Lijzenga, J., Bouwkamp, C., & Boertien, D. (2015). *De rol van woningcorporaties bij het langer zelfstandig wonen*. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

- Litwak, E., & Longino, C. F. (1987). Migration Patterns Among the Elderly: A Developmental Perspective. *The Gerontologist*, 27(3), 266-272. 10.1093/geront/27.3.266
- Machielse, A. (2006). Theories on social contacts and social isolation. In R. Hortulanus, A. Machielse & L. Meeuwesen (Eds.), *Social isolation in modern society* (pp. 13-36). Routledge.
- Machielse, A. (2016). *Afgezonderd of ingesloten? Over sociale kwetsbaarheid van ouderen. Oratie*. Universiteit voor Humanistiek.
- Machielse, A., Bekkers, S. Jolink, J. & Lof, J. (2022). "We hopen dat het leuker en gezelliger wordt". *Vitale Woongemeenschappen in Rotterdamse ouderencomplexen*. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.
- Machielse, A., & Hortulanus, R. (2013). Social ability or social frailty? The crucial balance between autonomy and connectedness. In J. Baars, J. Dohmen, A. Grenier & C. Philipson (Eds.), *Ageing, meaning and social structure: Connecting critical and humanistic gerontology* (pp. 121-140). Policy Press.
- Machielse, A., & Duyndam, J. (2020). Strategies of socially isolated older adults: Mechanisms of emergence and persistence. *Journal of Aging Studies*, 53, 100852. 10.1016/j.jaging.2020.100852
- Mair, C. A. (2019). Alternatives to Aging Alone? "Kinlessness" and the Importance of Friends Across European Contexts. *The Journals of Gerontology: Series B*, 74(8), 1416-1428. 10.1093/geronb/gbz029
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-396. 10.1037/h0054346
- Matthews, T., & Stephens, C. (2017). Constructing Housing Decisions in Later Life: A Discursive Analysis of Older Adults' Discussions about their Housing Decisions in New Zealand. *Housing, Theory, and Society*, 34(3), 343-358. 10.1080/14036096.2016.1248578
- McKechnie, R., Jaye, C., Hale, B., Tordoff, J., Robertson, L., Simpson, J., & Butler, M. (2018). Transition Into Care: Experiences of the Elderly as they Move to Residential Aged Care. *Sites (Palmerston North, N.Z.)*, 15(2), 16-39. 10.11157/sites-id379
- Meleis, A. I., Sawyer, L. M., Im, E. O., Hillfinger Messias, D. K., & Schumacher, K. (2010). Transition Theory. In A. I. Meleis (Ed.), *Transition Theory—middle range and situation specific theories in nursing research and practice* (pp. 52-71). Springer Publishing Company.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis* (2. ed., 9. print. ed.). Sage Publ.
- Ministerie van VWS (2018). *Programma Langer Thuis*. <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-65f395b3-aco8-488d-8b3c-6eb8029ef450/pdf>
- Moore, S. L., Metcalf, B., & Schow, E. (2000). Aging and meaning in life: examining the concept. *Geriatric Nursing*, 21(1), 27-29. 10.1067/mgn.2000.105790
- Nay, R. (1995). Nursing home residents' perceptions of relocation. *Journal of Clinical Nursing*, 4(5), 319-325. 10.1111/j.1365-2702.1995.tb00030.x
- Neimeyer, R. (2015). Reconstructing meaning in bereavement. In D. A. Winter, & N. Reed (Eds.), *The Wiley Handbook of Personal Construct Psychology* (pp. 254-264). John Wiley & Sons.

- O'Donnell, M. B., Bentele, C. N., Grossman, H. B., Le, Y., Jang, H., & Steger, M. F. (2014). You, me, and meaning: an integrative review of connections between relationships and meaning in life. *Journal of Psychology in Africa*, 24(1), 44-50. 10.1080/14330237.2014.904097
- Pantell, M., Rehkopf, D., Jutte, D., Syme, S. L., Balmes, J., & Adler, N. (2013). Social isolation: a predictor of mortality comparable to traditional clinical risk factors. *American Journal of Public Health*, 103(11), 2056-2062. 10.2105/AJPH.2013.301261
- Park, C. L. (2005). Religion as a Meaning-Making Framework in Coping with Life Stress. *Journal of Social Issues*, 61(4), 707-729. 10.1111/j.1540-4560.2005.00428.x
- Perry, T. E., Andersen, T. C., & Kaplan, D. B. (2014). Relocation Remembered: Perspectives on Senior Transitions in the Living Environment. *The Gerontologist*, 54(1), 75-81. 10.1093/geront/gnt070
- Pescosolido, B. A., & Levy, J. A. (2002). The role of social networks in health, illness, disease and healing: The accepting present, the forgotten past, and the dangerous potential for a complacent future. In B. A. Pescosolido, & J. A. Levy (Eds.), *Social networks and health* (pp. 3-25). JAI/Elsevier Science.
- Pope, N. D., & Kang, B. (2010). Residential Relocation in Later Life: A Comparison of Proactive and Reactive Moves. *Journal of Housing for the Elderly*, 24(2), 193-207. 10.1080/02763891003757122
- Puplampu, V. (2020). Forming and Living in a Seniors' Cohousing: The Impact on Older Adults' Healthy Aging in Place. *Journal of Aging and Environment*, 34(3), 252-269. 10.1080/02763893.2019.1656134
- Riedy, C., Wynne, L., Daly, M., & McKenna, K. (2017). *Cohousing for seniors: Literature review*. Institute for Sustainable Futures, University of Technology Sydney.
- Ritchie, J., Lewis, J., Nicholls, C. M., & Ormston, R. (2014). *Qualitative research practice: a guide for social science students and researchers* (2nd ed ed.). SAGE.
- Ryff, C. D. (2012). Existential well-being and health. In P. T. P. Wong (Ed.), *The human quest for meaning: Theories, research, and applications*, 2nd ed (pp. 233-247). Routledge/Taylor & Francis Group.
- Sarason, B. R., & Duck, S. (2001). *Personal relationships: Implications for clinical and community psychology*. John Wiley & Sons Ltd.
- Sarason, B. R., Sarason, I. G., & Gurung, R. A. R. (2001). Close personal relationships and health outcomes: A key to the role of social support. In B. R. Sarason, & S. Duck (Eds.), *Personal relationships: Implications for clinical and community psychology* (pp. 15-41). John Wiley & Sons Ltd.
- Schmeets, H., & Houben, M. (2023). *Religieuze betrokkenheid in Nederland*. <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2023/religieuze-betrokkenheid-in-nederland?onepage=true#c-i--Inleiding>
- Scott, J. M., & Mayo, A. M. (2019). Adjusting to the transition into assisted living: Opportunities for nurse practitioners. *Journal of the American Association of Nurse Practitioners*, 31(10), 583-590. 10.1097/JXX.000000000000184
- Shippee, T. P. (2012). On the edge: Balancing health, participation, and autonomy to

- maintain active independent living in two retirement facilities. *Journal of Aging Studies*, 26(1), 1-15. [10.1016/j.jaging.2011.05.002](#)
- Simonson, J., Vogel, C., & Tesch-Römer, C. (2017). *Volunteering in Germany - Key Findings of the Fourth German Survey on Volunteering*. Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend.
- Smetcoren, A., De Donder, L., Dury, S., De Witte, N., Kardol, T., & Verté, D. (2017). Refining the push and pull framework: identifying inequalities in residential relocation among older adults. *Ageing and Society*, 37(1), 90-112. [10.1017/S0144686X15001026](#)
- Söderbacka, T., Nyström, L., & Fagerström, L. (2017). Older persons' experiences of what influences their vitality - a study of 65- and 75-year-olds in Finland and Sweden. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 31(2), 378-387. [10.1111/scs.12357](#)
- Spierings, T. G. M., & Ache, P. M. (2018). Assessing social quality of sheltered independent housing: challenges of scale and group mix. *Journal of Housing and the Built Environment*, 33(2), 339-358. [10.1007/s10901-017-9567-0](#)
- Steger, M. F., Frazier, P., Oishi, S., & Kaler, M. (2006). The meaning in life questionnaire: Assessing the presence of and search for meaning in life. *Journal of Counseling Psychology*, 53(1), 80-93. [10.1037/0022-0167.53.1.80](#)
- Steger, M. F., Kashdan, T. B., Sullivan, B. A., & Lorentz, D. (2008). Understanding the Search for Meaning in Life: Personality, Cognitive Style, and the Dynamic Between Seeking and Experiencing Meaning. *Journal of Personality*, 76(2), 199-228. [10.1111/j.1467-6494.2007.00484.x](#)
- Stephoe, A., & Fancourt, D. (2019). Leading a meaningful life at older ages and its relationship with social engagement, prosperity, health, biology, and time use. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 116(4), 1207-1212.
- Stephoe, A., Demakakos, P., de Oliveira, C., & Wardle, J. (2012). Distinctive biological correlates of positive psychological well-being in older men and women. *Psychosomatic Medicine*, 74(5), 501-508. [10.1097/PSY.0b013e31824f82c8](#)
- Sun, C., Ding, Y., Cui, Y., Zhu, S., Li, X., Chen, S., Zhou, R., & Yu, Y. (2021). The adaptation of older adults' transition to residential care facilities and cultural factors: a meta-synthesis. *BMC Geriatrics*, 21(1), 64. [10.1186/s12877-020-01987-w](#)
- Takkinen, S., & Ruoppila, I. (2001). Meaning in Life as an Important Component of Functioning in Old Age. *The International Journal of Aging and Human Development*, 53(3), 211-231. [10.2190/H6H6-YATo-181Y-5BR3](#)
- Taylor, B. J., & Neill, A. (2009). Sheltered housing and care for older people : Perspectives of tenants and scheme managers. *Quality in Ageing*, 10(4), 18-28. [10.1108/14717794200900028](#)
- Ten Bruggencate, T., Luijkx, K. G., & Sturm, J. (2019). To Meet, to Matter, and to Have Fun: The Development, Implementation, and Evaluation of an Intervention to Fulfil the Social Needs of Older People. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(13), 2307. [10.3390/ijerph16132307](#)
- Tiilikainen, E., & Seppänen, M. (2017). Lost and unfulfilled relationships behind emotional loneliness in old age. *Ageing & Society*, 37(5), 1068-1088. [10.1017/S0144686X16000040](#)

- Tomaszewski, W. (2013). Living Environment, Social Participation and Wellbeing in Older Age: The Relevance of Housing and Local Area Disadvantage. *Journal of Population Ageing*, 6(1-2), 119-156. [10.1007/s12062-012-9077-5](#)
- Tornstam, L. (1997). Gerotranscendence: The contemplative dimension of aging. *Journal of Aging Studies*, 11(2), 143-154. [10.1016/S0890-4065\(97\)90018-9](#)
- Tyvimaa, T., & Kemp, C. L. (2011). Finnish Seniors' Move to a Senior House: Examining the Push and Pull Factors. *Journal of Housing for the Elderly*, 25(1), 50-71. [10.1080/02763893.2011.545742](#)
- Van Bilsen, P. M. A., Hamers, J. P. H., Groot, W., & Spreeuwenberg, C. (2008). Sheltered housing compared to independent housing in the community. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 22(2), 265-274. [10.1111/j.1471-6712.2007.00529.x](#)
- Vermeij, L. (2016). *Kleine gebaren*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Victor, C. R., Scrambler, S., & Bond, J. (2009). Social Exclusion and Social Isolation. In C. R. Victor, S. Scrambler & J. Bond (Eds.), *The Social world of older people: Understanding loneliness and social isolation in later life* (pp. 169-200). McGraw-Hill England.
- Wankiewicz, H. (2015). The potential of cohousing for rural Austria. *Urban Research & Practice*, 8(1), 46-63. [10.1080/17535069.2015.1011426](#)
- Williams, J. (2005). Sun, surf and sustainable housing-cohousing, the Californian experience. *International Planning Studies*, 10(2), 145-177. [10.1080/13563470500258824](#)
- Willis, P., Vickery, A., & Jessiman, T. (2020). Loneliness, social dislocation and invisibility experienced by older men who are single or living alone: accounting for differences across sexual identity and social context. *Ageing & Society*, , 1-23. [10.1017/S0144686X20000914](#)
- Wilson, S. A. (1997). The transition to nursing home life: a comparison of planned and unplanned admissions. *Journal of Advanced Nursing*, 26(5), 864-871. [10.1046/j.1365-2648.1997.00636.x](#)
- Yang, K., & Victor, C. (2011). Age and loneliness in 25 European nations. *Ageing & Society*, 31(8), 1368-1388. [10.1017/S0144686X1000139X](#)
- Zhang, H., Sang, Z., Chan, D., & Schlegel, R. (2019). Threats to belongingness and meaning in life: A test of the compensation among sources of meaning. *Motivation and Emotion*, 43, 242-254. [10.1007/s11031-018-9737-8](#)
- Zika, S., & Chamberlain, K. (1992). On the relation between meaning in life and psychological well-being. *British Journal of Psychology*, 83(1), 133-145. [10.1111/j.2044-8295.1992.tb02429.x](#)
- Zisberg, A., Zysberg, L., Young, H. M., & Schepp, K. G. (2009). Trait routinization, functional and cognitive status in older adults. *International Journal of Aging & Human Development*, 69(1), 17-29. [10.2190/AG.69.1.b](#)
- Zizzo, G., Mackenzie, C., Irizarry, C., & Goodwin-Smith, I. (2020). Loss and grief: The experience of transition to residential aged care. *The Australian Journal of Social Issues*, 55(4), 474-491. [10.1002/ajsi.105](#)

Over de auteurs

Johanneke Klaassens studeerde aan de Universiteit voor Humanistiek te Utrecht (UvH), waar zij cum laude haar Mastersgraad behaalde. Thans doet zij een promotieonderzoek aan de UvH, getiteld *Older adults' sense of home during relocation to a new living environment*. Eerder werkte zij mee aan het internationale project *SEE ME, Social Inclusion by Meaningful Ageing*.

Anja Machielse is emeritus hoogleraar Humanisme en Sociale Weerbaarheid en bijzonder hoogleraar Sociale Weerbaarheid van Ouderen, beide aan de UvH. Zij was projectleider van het internationale project *SEE ME*. Zij werkt momenteel aan haar boek: *De kracht van eenzaamheid* (verwacht najaar 2025).

Laurens ten Kate is bijzonder hoogleraar Vrijzinnige Religiositeit en Humanisme aan de UvH. Hij publiceerde recentelijk *Wereldtijd. Essay over de vraag van de vreemdeling* (Amsterdam: Boom 2025).

Nederlanders worden steeds ouder en het aandeel ouderen in de Nederlandse bevolking is de afgelopen jaren sterk gestegen. De verwachting is dat dit aandeel de komende jaren nog verder zal toenemen. Tegen deze achtergrond stimuleert de overheid dat ouderen zo lang mogelijk zelfstandig blijven wonen. Dit sluit ook aan bij de behoefte van ouderen zelf: de meeste ouderen willen zo lang mogelijk zelfstandig blijven. Hierdoor neemt de vraag van ouderen naar een geschikte woning toe. Het wonen in een seniorencomplex wordt dan steeds meer een gewilde keuze.

Maar wat gebeurt er in je leven als je de stap zet van het huis waarin je zo lang woonde naar een appartement binnen een seniorencomplex? En als je er eenmaal woont, hoe ga je dan om met de spanning tussen de autonomie waarnaar je verlangt en de verbondenheid waaraan je behoefte hebt? Het zijn vragen die enorm actueel zijn in een tijd waarin velen proberen vorm te geven aan 'goed ouder worden'.

Johanneke Klaassens, promovenda aan de Universiteit voor Humanistiek te Utrecht, deed twee jaar onderzoek in drie seniorenhuizen in Bennekom en Wageningen, opgericht en beheerd door de Vrijzinnig-religieuze Stichting Seniorenhuisvesting Zuid-Veluwe. Daarnaast sprak ze met bewoners van twee Rotterdamse thuisplusflats, de Laurensflat en de flat Leyerwaard-Grienderwaard. Door middel van enquêtes, interviews en focusgroepen en door mee te doen met het dagelijks leven in de complexen onderzocht Klaassens hoe bewoners de zin en de bestemming van hun leven ervaren.